

WIE NIET STERK IS MOET SLIM ZIJN

PARTIJMOBILISATIE TIJDENS LOKALE VOLKSRAADPLEGINGEN IN
VLAANDEREN (1996-2023).

Aantal woorden: < 23.693 >

Ward Maréchal

02006003

Promotor: Prof. dr. Bram Wauters

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master of Science in de Politieke Wetenschappen –
nationale politiek

Academiejaar: 2023 – 2024

Voor Alexandre

Woord van dank

Alvorens er aan mijn masterproef gestart wordt, wil ik even de tijd nemen om een woord van dank te richten aan enkele mensen die hebben bijgedragen in de totstandkoming van deze masterproef en mijn studies in het algemeen.

Als eerste richt ik me graag tot mijn promotor, prof. Dr. Wauters, voor de professionele begeleiding die ik kreeg tijdens het schrijven van de masterproef. Geen vraag was te veel en deze werden telkens geduldig beantwoord. Wanneer ik rond bepaalde onderwerpen of thema's even vastzat, gaf professor Wauters me -vaak op bijzonder korte termijn- zeer gerichte feedback. Zijn inzichten -en enthousiasme- over dit onderzoek, zette mij aan om de wondere wereld van de lokale volksraadplegingen te betreden en verder te onderzoeken. Zonder professor Wauters zou hetgeen nu voor u ligt maar een slap afkooksel zijn van het huidige werk.

Daarnaast wil ik ook dr. Benjamin De Vet bedanken. Hij was de promotor van mijn onderzoekspaper vorig jaar. Zijn ondersteuning deed mijn academisch enthousiasme groeien en zorgde ervoor dat ik meer inzichten verkreeg in statistische analyses en regressies. Deze hebben in dit onderzoek hun vruchten zonder enige twijfel afgeworpen.

Natuurlijk ben ik ook mijn warm gezin veel dank verschuldigd. Zonder enige druk, en telkens met het volste vertrouwen, kon ik mijn studies aanvatten. Hun eeuwige steun leidde ertoe dat ik (academisch) het beste uit mezelf naar boven kon halen. Mijn vriendin speelde hier ook een grote rol in. Het eindeloos politiek geleuter dat ik (sporadisch) afsteek, bleef ze -tot vervelens toe- aanhoren. Het louter moeten aanhoren van deze tirades alleen al, zou tonnen respect moeten verdienen. Daarbij komen nog eens de talloze nagelezen stukken tekst die ik jullie voorlegde. Al deze zaken samen zorgden ervoor dat ik door mijn studies heen fietste, en me te allen tijde gesteund voelde. Bedankt mama, papa, Lieze en Juliette.

Als laatste wil ik me richten tot mijn oma, Isabelle. De vrouw voor wie nooit iets te veel is. De vele kilometers die we samen naar mijn examens aflegden, de talloze uren dat je mijn leerstof ondervraagde, jouw onvoorwaardelijke liefde en het feit dat ik elke blok in alle rust kon studeren in B&B Oma, hebben onmiskenbaar mijn examenperiodes vele malen draagbaarder gemaakt. Zoals beloofd is dat hoekje van mijn diploma voor jou.

Oprecht bedankt iedereen

Ward, Gent 2024

Abstract

Sinds de befaamde kloof tussen de burger en de politiek ervoor heeft gezorgd dat het vertrouwen in politiek laag blijft en traditionele partijen steeds meer kiezers verliezen, worden vormen van directe democratie (zoals volksraadplegingen) vaak naar voor geschoven als oplossing. Dit sluit aan bij de wens om het beleid dichterbij de burgers te brengen. Partijen staan hierdoor macht en invloed af tijdens volksraadplegingen. De vraag is echter: doen ze dit van harte of trachten ze toch om hun verlies van invloed in te perken via een gedegen mobilisatie van kiezers? Wat empirische onderbouwing van dit argument betreft, heerst er leegte: er bestaat geen systematisch onderzoek dat onderzoekt in welke mate partijen mobiliseren tijdens lokale volksraadplegingen (RQ1), in welke richting dit gebeurt (RQ2) en welke variabelen een effect hebben op deze mobilisatiekracht. Dit onderzoek wil deze tekortkoming overkomen. Dit door te kijken naar lokale volksraadplegingen in Vlaanderen voor de periode van 1995 tot 2023. Aan de hand van krantenonderzoek werden verschillende variabelen in een dataset gebundeld. Zowel gemeente- (RQ3), volksraadplegings- (RQ4) en partijenmerken (RQ5) werden verzameld. Uit de gevoerde analyses kwam naar voor dat een linkse ideologie, het hebben van ervaring met volksraadplegingen, de grootte van de gemeente en de competitiviteit een effect hebben op de mobilisatiekracht van partijen. Deze resultaten bieden een zeer waardevolle insteek in de maatschappelijke en academische debatten over de verhouding tussen de representatieve democratie (waarin partijen belangrijke actoren zijn) en de participatieve democratie.

Inhoudsopgave

Woord van dank.....	i
Abstract	ii
Inhoudsopgave.....	iii
Lijst met Tabellen.....	v
Lijst met Grafieken	v
Lijst met Figuren	v
1.Inleiding	1
2.Literatuuroverzicht.....	5
2.1.Burgerparticipatie.....	5
2.1.2. Definitie	6
2.1.3.Opkomst van burgerparticipatie.....	7
2.1.4.Soorten participatiemiddelen	8
2.1.4.1.Representatieve democratie.....	9
2.1.4.2.Directe democratie.....	10
2.2.Volksraadplegingen.....	10
2.2.1.Omschrijving.....	10
2.2.1.1.Definitie	11
2.2.1.2.Volksraadpleging of plebisciet?	11
2.2.1.3.Volksraadpleging of referendum?	12
2.2.1.4.Situering binnen classificaties	12
2.2.2.Volksraadplegingen in België.....	16
2.2.2.1.Federaal niveau.....	16
2.2.2.2.Regionaal niveau	16
2.2.2.3.Lokaal niveau	17
2.2.3.Verhouding representatieve democratie – volksraadplegingen.....	18
2.2.3.1.Rol van partijen	19
2.2.3.2.Volksraadpleging overkomt beperkingen partijen?	21
2.2.3.3.Volksraadplegingen als instrumenteel middel.....	22
2.2.3.4.Mobilisatie van de achterban.....	23
3.Probleemstelling.....	25
3.1.Research puzzle	25
3.2.Theoretisch kader	27
3.2.1. Hoofdonderzoeksvragen	27
3.2.2. Subvragen en hypotheses.....	29
3.3.Wetenschappelijke relevantie	34
3.4.Maatschappelijke relevantie	35

4.Onderzoeksdesign	37
4.1.Methodologie	37
4.1.1.Bestudeerde cases	39
4.1.2.Dataverzameling en operationalisering	40
4.1.3.Variabelen	40
4.1.3.1.Afhankelijke variabele	40
4.1.3.2.Onafhankelijke variabelen	41
5.Empirisch onderzoek	46
5.1.Beschrijvend luik	46
5.2.Verklarend luik	50
5.2.1.Bi- en Multivariate analyse	50
5.2.1.1.Verschillende modellen	51
5.2.1.2.Analyse van de variabelen	53
5.2.1.3.Robuustheidscontrole	57
6.Bespreking en conclusies	61
6.1.Beperkingen en aanbevelingen	67
7.Appendix	71
7.1.Appendix 1: Kruistabellen over mobilisatierichting	71
7.2.Appendix 2: Controlerende logistische regressieanalyses	72
7.3.Appendix 3: Log. regressie: onafhankelijke variabele ‘al dan niet oproepen om te stemmen’.	73
8.Bijlagen	74
8.1.Bijlage 1: Lijst met alle decretale volksraadplegingen in Vlaanderen van 1996 tot 2023	74
8.2.Bijlage 2: Codeboek	75
8.3.Bijlage 3: Aantal gevonden artikels per volksraadpleging	77
8.4.Bijlage 4: Lokale partijen met minstens 1 gemeenteraadszetel (1996-2023) (N=118)	78
8.5.Bijlage 5: Volksraadplegingsonderwerpen per cluster	84
9.Referenties	85

Lijst met Tabellen

Tabel 1: Participatieladder (Arnstein, 1969)	14
Tabel 2: Gemiddeld aantal partijen dat mobiliseerde per (geclusterd) onderwerp.....	49
Tabel 3: Frequentietabel over richting van mobilisatie	50
Tabel 4: Mobilisatie van oppositie en meerderheid bij verschillende initiatiefnemers	55
Tabel 5: Resultaten logistische regressie	60

Lijst met Grafieken

Grafiek 1: Gemiddelde opkomst (%) en aantal volksraadplegingen per legislatuur	47
Grafiek 2: Procentueel aandeel volksraadplegingen per spankracht-categorie.....	48

Lijst met Figuren

Figuur 1: Mechanisms of Direct Democratie (Altman, 2014).....	15
---	----

1. Inleiding

De representatieve democratie bevindt zich in een turbulente periode (Dalton, 2004; Caluwaerts, 2011; Ignazi, 2021). Het groeiende besef van vervreemding tussen burgers en de traditionele politieke structuren, doen politicologen spreken van ‘de crisis van de representatieve democratie’. Het steevast lage vertrouwen in de politiek, partijen die leden verliezen, dalende opkomstpercentages bij verkiezingen en het steeds volatieler stemgedrag zijn hier indicaties van (Best, 2011; van Biezen & Poguntke, 2013; Whiteley, 2011; Kölln, 2016; De Koster et al., 2010). Er is sprake van een groeiend democratisch deficit (Oh & Lim, 2017; Ashworth et al., 2004) en de attitudes van Westerse burgers evolueren naar een gevoel waar het anti-elitaire overheerst (Enderlein, 2013; Studebaker, 2022; MacDonald, 2023). Om dit probleem een oplossing te bieden, wordt burgerparticipatie vaak naar voorgeschoven als mogelijke remedie (Chandler, 2000; Dalton & Welzel, 2014; Fishkin, 2019; Junius et al., 2020).

Burgerbetrokkenheid tijdens democratische besluitvorming trad zodoende op de voorgrond en won hierdoor aan belang (van Deth, 2001). Verschillende instrumenten worden ingezet om burgers meer te betrekken bij het besluitvormingsproces. Binnen de representatieve democratie worden er zodoende hervormingen van het representatieve systeem naar voorgeschoven (Daemen & Schaap, 2000). Ook binnen de deliberatieve en participatieve democratie tracht men burgers uit te nodigen bij het beleid. Via burgerpanels, burgerbegrotingen of deliberatieve fora en burgerraden krijgt dit uitwerking. Als laatste bieden ook direct democratische instrumenten een manier om deze crisis het hoofd te bieden. Via referenda, burgerbevragingen of volksraadplegingen worden burgers in staat gesteld om te doen aan *self government*. Dit onderzoek staat vooral stil bij deze laatste vorm van directe democratie: volksraadplegingen.

Volksraadplegingen lijken zich steeds meer te profileren en verschillende uitingen van deze besluitvorm worden steeds merkbaarder in het politieke landschap (Schaap et al., 2019), ook in Vlaanderen blijkt dit het geval te zijn (De Ceuninck, 2017). Door burgers rechtstreeks te laten beslissen over bepaalde maatschappelijke thema's trachten besturen om de befaamde ‘kloof met de burger’ te dichten (Caluwaerts, 2011; Ignazi, 2021). Maar hierdoor zien partijen een groot deel van hun macht verdampen (Buelens, 2009). Partijen -die nog steeds cruciale actoren zijn in de representatieve democratie- staan op deze manier hun macht deels af aan de burgers. De vraag waarrond deze masterproef gebouwd is, onderzoekt als partijen dit machtsverlies lijdzaam ondergaan of dat ze via andere wegen toch trachten te wegen op het beleidsproces?

In de representatieve democratie vervullen partijen een zeer centrale rol. Ze oefenen heel wat invloed en macht uit op het gevoerde beleid (Fiva et al., 2017). Binnen de directe democratie is dit minder het geval, hier wordt de beleidsbeslissing gestuurd door de keuze van het volk (Issacharoff & Bradley, 2021). De partijen verliezen met andere woorden heel wat macht (Buelens, 2009). De vraag is welke rol partijen kunnen en willen spelen tijdens volksraadplegingen om hun invloed zo goed mogelijk te vrijwaren. Afgeleid van Thompson (2018), wordt er in dit onderzoek vanuit gegaan dat een politieke partij verschillende rollen kan vervullen tijdens interactie met democratische innovaties. Zo kan een partij in de huid kruipen van een *initiator*, een *participant*, een *responder*, een *resistant* of een *institutionalizer*.

In dit onderzoek wordt er specifiek gefocust op één van de rollen beschreven door Thompson (2018), namelijk *participant*. Via een sterke participatie van hun partijleden en kiezers kunnen lokale partijen heel wat invloed uitoefenen op de uitkomst van volksraadplegingen (Schäfer & Schwander, 2019). Burgers met een partijkaart hebben namelijk een grotere kans tot deelname aan dit soort nieuwe vormen van participatie (Wauters et al., 2020). Men zou deze rol ook evengoed kunnen omschrijven als het mobiliseren van partijen. Mobilisatie is met andere woorden een zeer belangrijk instrument wanneer het aankomt op machtsbehoud van partijen tijdens direct democratische initiatieven.

Ondanks de belangrijke rol die voor mobilisatie is weggelegd tijdens volksraadplegingen is het zeer opvallend dat de literatuur hieromtrent relatief beperkt is. De meeste onderzoeken staan niet stil bij mobilisatie op zich, maar focussen zich op de algemene campagnes van de partijen. Zo werd de financiering van de campagnes (e.g. Paulissen & Maddens, 2023; Ghaleigh, 2010), maar ook de verkregen media-aandacht van partijen tijdens deze referendumcampagnes (e.g. Marquis et al., 2011; Wirth et al., 2010; Rinscheid, & Udris, 2022) al aan onderzoek onderworpen. Er is echter, naar zover mijn kennis strekt, geen empirisch onderzoek dat cijfermatig weergeeft wanneer en in welke mate partijen hun kiezers nu gaan mobiliseren. Veel zaken blijven dan ook pijnlijk onduidelijk omtrent dit onderwerp. Gaan partijen effectief hun macht terug proberen te krijgen via een gedegen mobilisatie of kijken ze eerder lijdzaam toe? In dit onderzoek wordt een eerste aanzet gegeven om dit hiaat in de literatuur van een eerste set resultaten te voorzien. Er zal onderzocht worden wanneer mobilisatie nu (het meeste) voorkomt. Welke gemeente-, volksraadplegings- en/of partijenmerken spelen mee in de partijkeuze tot mobilisatie? Trachten politieke partijen via mobilisatie hun positie in de electorale arena te versterken en beleidsdoelen te bereiken (Closa, 2007; Hollander, 2019), of leggen ze het machtsverlies naast zich neer en laten ze de burgers volledig vrij kiezen?

Om te achterhalen welke variabelen een effect hebben, wordt er teruggегреpen naar de zogenaamde drie ‘I’s’, zijnde *interests* (belangen), *ideas* (ideeën) en *institutions* (instituten) (Palier & Sured, 2005). Aan de hand van deze driedeling is het volledige onderzoek opgebouwd. Elke onderzochte variabele is ook terug te brengen in één van deze drie categorieën.

Het empirisch luik start met een meer beschrijvend deel. Zo wordt er onderzocht in welke mate partijen nu mobiliseren tijdens lokale verkiezingen (RQ1) en in welke richting ze dit vooral doen (RQ2). Op deze manier wordt het kader waarin volksraadplegingen en de mobilisatie van partijen in Vlaanderen gehuld zijn, uit de doeken gedaan. Wat betreft het verklarende luik, zal er als eerste gekeken worden naar kenmerken van de volksraadplegingen zelf (RQ3). Welke belangen spelen er mee? Om dit te onderzoeken wordt er ten eerste gekeken naar de politieke positie (meerderheid/oppositie) van de partijen (SQ1). Ook het effect van de initiatiefnemer op de mobilisatiekracht wordt in dit onderzoek onderzocht (SQ2). Als laatste speelt ook competitiviteit (SQ3) een grote rol wanneer het aankomt op strategische belangen van partijen (Schneider & Weitsman, 1996).

Naast belangen wordt ook onderzocht als ideeën een rol spelen bij de mobilisatie van kiezers (RQ4). De eerste variabele die hier aan onderzoek wordt blootgesteld is de ideologie van partijen (SQ4). Binnen *ideas* wordt daarnaast ook een tweede variabele onderzocht, namelijk de openheid van partijen (SQ5).

Als laatste ‘I’ wordt er gekeken naar instituten (RQ5). Hierbinnen zijn er twee variabelen te onderscheiden. De eerste buigt zich over de grootte van de gemeenten (SQ6), terwijl de andere zich eerder focust op de ervaring die partijen reeds hebben met vorige volksraadplegingen (SQ7).

Maar vooraleer deze onderzoeksvragen, en bijhorende hypotheses, getest worden wordt er in dit onderzoek stil gestaan bij de literatuur die een achtergrond biedt voor dit onderzoek. In deze masterproef wordt in Hoofdstuk 2 de literatuur doorgenomen, waarbij de achtergrond van burgerparticipatie wordt besproken, inclusief definities, oorsprong en soorten participatie-instrumenten. Volksraadplegingen worden ook gedefinieerd en vergeleken met andere vormen van directe democratie. Vervolgens wordt de situatie van volksraadplegingen in België besproken, gevolgd door een discussie over hun relatie tot representatieve democratie.

Hoofdstuk 3 schetst de probleemstelling via de *research puzzle*, waarbij paradoxen worden geïdentificeerd. De hoofd- en deelonderzoeksvragen en hypotheses worden geformuleerd, ondersteund door literatuur, en de relevantie van het onderzoek wordt herhaald.

Hoofdstuk 4 behandelt het onderzoeksdesign, beschrijft de methodologie, de bestudeerde cases, de dataverzameling en de gebruikte variabelen.

Hoofdstuk 5 voert het empirisch onderzoek uit, eerst beschrijvend en vervolgens explorerend en verklarend. Er worden bivariate en multivariate analyses uitgevoerd met behulp van logistische regressieanalyse en de VIF-waarden van de modellen worden gecontroleerd.

Hoofdstuk 6 presenteert de conclusies van het onderzoek, waarbij de resultaten worden besproken en vergeleken met bestaande theorieën. Beperkingen van het onderzoek worden genoemd en er worden suggesties gedaan voor toekomstig onderzoek.

Tot slot bevatten hoofdstuk 7, 8 en 9 de appendix, bijlagen en referenties ter ondersteuning van het onderzoek.

Laat het duidelijk zijn, dit onderzoek heeft als doel om een eerste aanzet te geven in de relatief onbestaande literatuur omtrent mobilisatie tijdens (lokale) volksraadplegingen. Dit doet het aan de hand van multivariate logistische regressies, waar verschillende modellen getest worden. Uit de resultaten bleek dat het de aanwezigheid van eerdere ervaring met een vorige volksraadpleging, de spankracht van de volksraadpleging zelf, een linkse ideologie en de grootte van de gemeente waren die een effect hadden op de mobilisatiekracht van partijen. Deze variabelen zijn met andere woorden van invloed op de kans dat partijen mobiliseren tijdens lokale volksraadplegingen. Het beschrijvend luik zorgde voor een meer algemene kadering van volksraadplegingen in Vlaanderen.

Op deze manier wordt er onderzocht als partijen lijdzaam toekijken bij volksraadplegingen of dat ze hun invloed trachten terug te winnen door een gedegen mobilisatie, want: wie niet sterk is moet slim zijn.

2. Literatuuroverzicht

Met oog op hetgeen in deze masterproef onderzocht zal worden, is het onontbeerlijk een overzicht en huidige stand van zaken te geven met betrekking tot de wetenschappelijke kennis over dit thema tot dusver. Hier wordt er stil gestaan bij de literatuur die een achtergrond biedt voor dit onderzoek. Vanuit deze *status quaestionis* wordt het onderzoek dan opgetrokken. Als eerste vindt u de beschrijving van burgerparticipatie als overkoepelend begrip. Wat houdt dit precies in? Hoe definieert men burgerparticipatie? Waar komt de hedendaagse tendens tot burgerparticipatie vandaan? En welke soorten participatiemiddelen bestaan er allemaal? Door het beantwoorden van deze laatste vraag, wordt er al snel uitgekomen op de direct democratische vormen. Sinds volksraadplegingen hier deel van uitmaken en ook het onderwerp van dit onderzoek vormen, worden deze in een apart deel besproken. Volksraadplegingen worden hier van een definitie voorzien. Daarnaast worden ook enkele moeilijkheden en onduidelijkheden de wereld uit geholpen door volksraadplegingen af te zetten tegen referenda en plebiscieten. Vooraleer er dan overgegaan wordt naar hoe volksraadplegingen vorm krijgen in België, door te kijken naar verschillende wetten en decreten, worden deze vormen van directe democratie eerst gesitueerd binnen verschillende classificaties. Door dit te doen wordt duidelijk welke varianten en vormen er allemaal bestaan. Als laatste wordt er gekeken wat de literatuur zegt over de verhouding tussen de representatieve democratie en volksraadplegingen. Wat is de rol van partijen? Hoe speelt de mobilisatie van de achterban zijn rol? En overkomen volksraadplegingen nu de beperkingen van partijen?

2.1. Burgerparticipatie

Vooraleer er echt ingezoomd kan worden op de literatuur omtrent volksraadplegingen, is het opportuun om even een stap terug te zetten en te kijken naar het grotere plaatje. Volksraadplegingen kunnen gekaderd worden binnen de grotere noemer van burgerparticipatie. Maar waarvoor staat burgerparticipatie nu precies? Er kan gesteld worden dat politieke participatie even oud is als democratie zelf, derhalve worden politieke participatie en democratie vaak als onscheidbaar gezien (van Deth, 2001). Net om deze reden kan het lonen om even stil te staan bij wat burgerparticipatie nu precies wil zeggen, wanneer het concept echt

ingang kreeg in de politieke praktijk en het wetenschappelijk debat, waarom dit het geval was en welke verschillende soorten van burgerparticipatie er allemaal voor handen zijn. Deze vragen worden in onderstaande paragraaf van een antwoord voorzien.

2.1.2. Definitie

Er zijn heel wat manieren om burgerparticipatie als begrip te gaan benaderen en definiëren. Verschillende scholen hebben al onderzoek gedaan naar het concept (Van't Riet & Van Stekelenburg, 2022). Dit zorgde ervoor dat er sinds de jaren 1960 verschillende definities en conceptualisaties uit de bus zijn gekomen (Hooghe et al., 2014). Bijgevolg stuit men vaak op verschillende onderzoeksuitkomsten (Sairambay, 2020). Het hebben van een duidelijk afgebakende definitie is derhalve van belang. In wat hieronder zal volgen wordt er, naar het beste van mijn kennis, getracht om de meest courante en frequent gebruikte benoemingen op te sommen en te kaderen.

Om te beginnen zijn er onderzoekers die burgerparticipatie zodanig gaan benaderen dat de focus komt te liggen op het feit dat burgers zich kritisch gedragen en kritisch gaan denken over bepaalde sociale en maatschappelijke problemen (Westheimer & Kahne, 2004) en in die hoedanigheid gaan proberen een invloed te hebben op overheidsbeleid of bepaalde verkiezingen (McLeod, 2000; Zukin et al., 2006). Deze benadering sluit aan bij de definitie die politicologen Verba en Nie al in 1972 aan burgerparticipatie gaven. Zij zagen politieke participatie als “behavior designed to affect the choice of governmental personnel and/or policies” (Verba & Nie, 1972). Conge (1988) merkt echter op dat er in deze definitie geen rekening wordt gehouden met onder meer burgerlijke ongehoorzaamheid, gedrag dat gelegen is buiten de overheidssfeer of meer passieve vormen van burgerparticipatie. Ook alle soorten van vrijwillige activiteiten uitgevoerd door burgers die als doel vormgeving of aanpassing van overheidsbeleid hebben, worden niet in dergelijke definities omvat (Barnes & Kaase, 1979; Nelson, 1979). Wat er nu precies valt onder deze vrijwillige activiteiten is en blijft voer voor discussie in wetenschappelijke onderzoeken (Henn et al., 2018; Kilybayeva et al., 2017). Daartegenover zijn er heel wat auteurs die kritischer staan tegenover het opnemen van (te) veel politieke activiteiten. Zo wordt er, volgens hen, een *theory of everything* gecreëerd (van Deth, 2001), waarbij de betekenis van de definitie wegebt (Hooghe et al., 2014). Een duidelijke demarcatie is volgens deze auteurs dan ook noodzakelijk.

Sairambay (2020) nam deze kritiek ter harte en trachtte met bovenstaande gedachte in het achterhoofd een definitie te creëren die breed genoeg is om de omvattendheid van politieke participatie te bevatten, maar die ook in zekere mate gelimiteerd is. Het kan volgens de onderzoeker namelijk niet de bedoeling zijn dat zowat alles tot participatie gerekend wordt. Zodoende definieert hij politieke participatie als volgt:

Political participation, then, may be defined as individual or collective action at the national or local level that supports or opposes state structures, authorities, and/or decisions regarding allocation of public goods. Three aspects of the definition should be emphasized. First, the action can be verbal or written. Second, it can be violent or nonviolent. Third, it can be of any intensity. (Sairambay, 2020).

In deze definitie wordt politieke participatie nog steeds breed beschreven, doch zijn er ook limieten gesteld. Vrijwillige activiteiten en andere passieve vormen worden uitgesloten.

Toch moet ook deze omvattende definitie nog aangevuld worden. In Sairambay's definitie blijft het namelijk oorverdovend stil over de initiatiefnemer van de participatie. Nochtans, participatie kan op verschillende manieren ontstaan. Zo kan deze er komen op vraag van het bestuur, maar ook door burgers zelf. Wanneer het de overheden en besturen zijn die direct democratische mogelijkheden voor de burgers gaan organiseren, dan wordt er gesproken van zogenaamde *invited spaces*. Maar ook burgers kunnen, via *invented spaces*, hun eigen manieren van directe democratie aan het bestuur proberen op te leggen (Barber, 1984; Kersting 2008), om zo een antwoord te bieden op de hiërarchisch gedomineerde *invited spaces* (Kersting, 2013). Deze aanvulling vormt samen met de definitie van Sairambay het uitgangspunt van waaruit burgerparticipatie in deze masterproef begrepen zal worden.

2.1.3. Opkomst van burgerparticipatie

Nu burgerparticipatie duidelijk omschreven is, is het ook belangrijk om even stil te staan bij de opkomst van burgerparticipatie. Waar komt het fenomeen vandaan? Uit welke onderliggende politieke tendens ontkiemde het? Volgt het wetenschappelijk discours dezelfde lijn en hoe wordt er heden ten dage naar burgerparticipatie gekeken?

Burgerparticipatie lijkt op het eerste zicht een relatief nieuwe tendens te zijn. Toch blijkt dit niet volledig te kloppen. Participatie is geen nieuw fenomeen (zie Oddens, 2023), toch wordt dit vaak zo gepercipieerd. Dit komt doordat er zich pas sinds de jaren 1970, een enorme stijging

van het aantal soorten politieke participatiemiddelen en -vormen heeft voltrokken. Ook de manier waarop er aan burgerparticipatie gedaan wordt onderging een evolutie. De verklaring hiervoor ligt volgens verscheiden auteurs bij een groeiend democratisch deficit (Oh & Lim, 2017; Ashworth et al., 2004). Er is een kloof tussen burger en politiek waarneembaar en het systeem van de representatieve democratie staat dermate onder druk (Dalton, 2004; Caluwaerts, 2011; Ignazi, 2021). Dit valt onder meer op te maken uit het feit dat partijen zowel stemmen, marktaandeel, als leden verloren (Best, 2011; van Biezen & Poguntke, 2013; Whiteley, 2011; Kölln, 2016). Daarnaast is ook het vertrouwen dat burgers in verschillende overheidslagen hebben relatief laag (De Koster et al., 2010). Dalton (2004) probeerde deze tendens te verklaren door te stellen dat de opkomst van het heersende postmodernistisch gedachtengoed leidde tot een veranderd verwachtingspatroon dat burgers herbergen tegenover politiek en het politieke systeem. De attitudes van Westerse burgers zouden evolueren naar een gevoel waar het anti-elitaire overheerst (Enderlein, 2013; Studebaker, 2022; MacDonald, 2023). De groei van deze kloof en de legitimiteitscrisis waar de representatieve democratie zich op dit moment in bevindt, zorgde ervoor dat burgerbetrokkenheid tijdens democratische besluitvorming aan belang won (van Deth, 2001). Bijgevolg wordt burgerparticipatie vaak als een remedie gezien (Chandler, 2000; Dalton & Welzel, 2014; Fishkin, 2019; Junius et al., 2020) en is een stijging van burgerparticipatie te verklaren. Deze burgerparticipatie vindt vaak plaats op een lokaal niveau, omdat het op dit niveau eenvoudiger is om de juiste balans tussen participatie en representatie te vinden (Renson, 2017). De verklaring hiervoor is tweërlei. Ten eerste is er een grotere nabijheid. Ten tweede hebben de genomen beslissingen hier vaker een directe impact op het leven van burgers (Caluwaerts et al., 2020).

Ook academisch kwam burgerparticipatie meer en meer op de voorgrond. Door het feit dat er tegenwoordig een heel resem aan participatieinstrumenten voor handen is (Font & Navarro, 2013; Stevelink & van Brakel, 2013), groeide ook het onderzoek hieromtrent. Parallel met de opkomst van participatie kende deze school dan ook een aanzienlijke groei vanaf de jaren 1970 (Brady, 1998).

2.1.4. Soorten participatiemiddelen

Burgerparticipatie kan zich ontplooiën in verscheidene gedaantes en vormen. Om tussen de bomen het bos nog te zien, wordt er in dit onderzoek voor geopteerd om uit te gaan van een klassieke opdeling waarin deze verschillende vormen van participatie gekaderd kunnen worden. Concreet gaat het over participatiemiddelen in de representatieve, de deliberatieve, de

participatieve en de directe democratie. In het kader van deze masterproef en de focus die het voor ogen houdt, zullen de deliberatieve en participatieve varianten niet uitgebreid besproken worden. Volledigheidshalve werden ze hier toch even vermeld. Hieronder volgt dus een situering van de representatieve en directe democratie. Hier zal ook telkens de rol van partijen uitgelicht worden.

2.1.4.1. Representatieve democratie

Als eerste wordt er ingezoomd op participatiemiddelen binnen de representatieve democratie. Binnen dit systeem houdt participatie in dat burgers op niet heel frequente tijdstippen -zijnde verkiezingen- gaan participeren door middel van het uitbrengen van een stem. Burgers oefenen op deze manier soevereiniteit uit, om er dan weer voor een lange periode afstand van te doen (Urbinati, 2006). Volgens Neblo en collega's (2018) resulteert dit in een discrepantie tussen het ideaal waar democratie voor staat en de praktische uitwerking ervan. In paragraaf 2.1.3. werd er al gesproken over de legitimiteitscrisis van de representatieve democratie. Deze vertaalt zich onder meer door in dalende opkomstcijfers (Gray & Caul, 2000; Blais & Rubenson, 2012; Hooghe, 2014; Cox, 2015; Kostelka et al., 2022) en een eerder laag politiek vertrouwen (Hosking, 2019; Fancourt et al., 2020; Dassonneville & McAllister, 2021). Om dit probleem te ontmijnen kan er ingezet worden op hervormingen van het representatieve systeem (Daemen & Schaap, 2000). Concreet kan het gaan om een hervorming van het electorale systeem, zoals het toekennen van een groter gewicht aan de voorkeursstemmen, of een versimpeling van de kiesprocedures (Schaap & Daemen, 2012). Door deze verbreding en versterking van het representatieve systeem kan de burger opnieuw uitgenodigd worden tot participatie, al stellen Uitermark en Duyvendak (2007) dat dit vooral aanvullend zou moeten dienen.

Concreet is stemmen dus hét participatiemiddel binnen de representatieve democratie. Opvallend is echter wel dat partijen in representatieve systemen van een zeer grote macht genieten, zeker in het huidige representatieve systeem waar politiek in gedijt. Er kan zelfs gesteld worden dat politiek heden ten dage ondenkbaar zou zijn zonder de aanwezigheid van partijen (Schattschneider, 1942; Devos, 2013). Het zijn enkel de politieke partijen die door het verkrijgen van stemmen, deel kunnen uitmaken van de regering en de oppositie. Zo kunnen ze invloed en macht op het beleid uitoefenen (Fiva et al., 2017). Daarentegen worden partijen aan de andere kant ook vaak gezien als één van de factoren die de, hierboven beschreven, kloof met de burger faciliteerden (Deschouwer, 1998; Poitras, 2009). Om deze kloof van een oplossing te

voorzien, zetten politieke partijen nu vaak in op directe democratische processen (Goodin, 2008; Pilet et al., 2006; Caluwaerts & Reuchamps, 2014).

2.1.4.2. Directe democratie

Naast representatieve participatiemiddelen, zijn er ook verscheidene direct democratische varianten voor handen. De focus binnen de directe democratie ligt op de burger. Dit valt af te leiden uit de definitie die Maduz (2010) aan de term gaf. De politicologe zag directe democratie als een systeem waarin burgers zichzelf als het ware besturen en over zichzelf heersen. Volgens Barber (1984) schuilt hierin het grootste verschil met de representatieve variant van democratie. Directe democratie is volgens deze auteur een systeem van *self-government* door de burgers, eerder dan een representatief bestuur in naam van de burgers. De beslissingsmogelijkheid wordt bij de burgers zelf gelegd.

In dit onderzoek zal er specifiek gefocust worden op volksraadplegingen. Wat deze vorm van directe democratie nu precies wil zeggen en wat de kenmerken hiervan zijn, is van een zodanig belang voor dit onderzoek dat het een eigen onderdeel binnen dit literatuuroverzicht verdient. Hieronder, in paragraaf 2.2., worden volksraadplegingen dan ook rigoureus gekaderd en besproken.

2.2. Volksraadplegingen

Vooraleer er een blik op de literatuur omtrent volksraadplegingen geworpen kan worden, is het essentieel dat er een duidelijk afgebakende betekenis aan het concept wordt toegekend.

2.2.1. Omschrijving

Wanneer een hoofdstuk over de definitie van volksraadplegingen aangevat wordt, dient er geen verwarring meer te bestaan over wat deze definitie nu precies dekt. Zeker in een Belgische context, waar er een juridisch verschil verborgen gaat tussen beide termen (Buelens, 2009). Daarom is het aangewezen om even stil te staan bij het verschil, en de overeenkomsten, tussen de volksraadpleging en het referendum.

2.2.1.1. Definitie

Hierboven werd al duidelijk dat er heel wat soorten van directe democratie bestaan. Zo bestaan er *popular initiatives*, referenda, plebiscieten of volksraadplegingen. Ook Altman (2014) is zich van deze veelzijdigheid bewust. In zijn vaak gebruikte definitie clusterde hij al deze verschillende vormen en creëerde het concept *Mechanisms of Direct Democracy* (MDD's). Deze term omvat de verschillende benamingen voor directe participatievormen en heeft als betekenis:

a publicly recognized institution wherein citizens decide or express their opinion on issues—other than through legislative and executive elections—directly at the ballot box through universal and secret vote. (Altman, 2017, p 1209)

Deze omschrijving is zeer volledig en lijkt mede daarom uiterst geschikt om als uitgangspunt voor dit onderzoek te dienen. De focus ligt op het beslissen van burgers, op het rechtstreekse stemmen en op het universele en geheime karakter van het stemrecht. Allemaal zaken die uiterst kenmerkend zijn voor volksraadplegingen. Vandaar de keuze voor deze definitie. Ondanks deze omschrijving is het desalniettemin noodzakelijk om het verschil tussen volksraadplegingen, referenda en plebiscieten bondig te duiden. Zo kan elke vorm van verwarring zo veel mogelijk uitgesloten worden.

2.2.1.2. Volksraadpleging of plebisciet?

Vaak bestaat er verwarring tussen de termen volksraadpleging en plebisciet. Om dit te voorkomen volgt er hieronder een verduidelijking.

In 2011 voorzag Fimiani een definitie van de term *plebiscite*. Hij omschreef het als “an instrument that allows a government ‘to appeal to people to express themselves with a yes or a no’” (Fimiani, 2011, p. 231). De gelijkenis met volksraadplegingen is niet ver te zoeken. Desalniettemin wordt de term vaak gelinkt met niet-liberale regimes die via een plebisciet enkel maar ratificatie zoeken voor reeds gemaakte *top-down* beslissingen (Biagi, 2017) en wordt het vaak in één adem genoemd met dictaturen (Qvortrup et al., 2020).

Er moet echter ook meegegeven worden dat er ook hoogstaande onderzoeken bestaan die wel spreken van plebiscieten (e.g. Dalton, 2014; Altman, 2014), waarbij volksraadplegingen gelijkgesteld worden aan bepaalde soorten plebiscieten. Desalniettemin zal er in dit onderzoek, om elke vorm van verwarring te vermijden, niet van een plebisciet gesproken worden maar van

een volksraadpleging, tenzij er net bedoeld wordt op het ondemocratische karakter van de raadpleging.

2.2.1.3. Volksraadpleging of referendum?

Nu deze verwarring uit de weg geruimd is, lijkt het aangewezen om ook een mogelijke tweede verwarring uit te doeken te doen: het verschil en de gelijkenissen tussen een volksraadpleging en een referendum. Zeker in een Belgische context, waar er een juridisch verschil verborgen gaat tussen beide termen (Buelens, 2009), is dit aangewezen. Zowel in de volksmond, als in het Belgische academische discours worden beide termen vaak als een synoniem van elkaar gebruikt (zie Buelens, 2009; Beckers & Billiet, 2009; Asatryan & De Witte, 2015). Toch zijn er ook heel wat studies die, zij het impliciet of eerder expliciet, wijzen op een verschil tussen beide benamingen (van Steenberghe, 2022). Opvallend is dat deze studies zich eerder in juridisch georiënteerde onderzoeken bevinden. Maar wat houdt het verschil tussen de twee nu in? Concreet komt het verschil tussen beide neer op het feit dat een referendum bindend is voor de bevoegde overheid, terwijl een volksraadpleging eerder advies zal verlenen (Goedertier & Vande Lanotte, 2007). Dat het onderscheid op juridisch vlak een belangrijke rol inneemt, blijkt ook uit het advies dat het Wetenschappelijk Comité (2001) aan de Commissies voor de Politieke Vernieuwing in de Kamer en Senaat gaf. Ook zij stellen dat het principiële verschil tussen een referendum en een volksraadpleging het juridisch niet-bindende karakter omvat. Ook in de typologie van Altman (2014) wordt het al dan niet bindend zijn van MDD's als determinant genomen om verschillende soorten te onderscheiden (zie Figuur 1.).

Sinds het onderzoeksobject van dit onderzoek volksraadplegingen, en niet referenda, betreft, zal deze term dan ook doorheen het volledige onderzoek gehanteerd worden. Ook zal er duidelijk aangehaald worden wanneer het over bindende varianten gaat.

2.2.1.4. Situeren binnen classificaties

Binnen de politiek wetenschappelijke school, die zich buigt over burgerparticipatie, zijn er al verscheidene onderzoeken gepubliceerd die op de proppen kwamen met classificaties om de verschillende participatieinstrumenten te kaderen. In wat hieronder zal volgen, zullen drie veel gebruikte classificaties wat uitgebreider gesitueerd worden. Het doel hiervan is om volksraadplegingen te situeren in elk van deze onderverdelingen. Zodoende worden essentiële onderdelen en karakteristieken duidelijk en prompt blootgelegd. Deze paragraaf kan dan ook

gezien worden als een verdere aanvulling op wat volksraadplegingen nu omvatten en waar de term precies op doelt. Op deze manier wordt er in een zeer omvattende omschrijving voorzien.

Participatieladder

Deze eerste classificatie kan gezien worden als één van de meest invloedrijke en impactvolle classificaties die ooit het daglicht zagen. Alleen al het feit dat de literatuur omtrent participatie bol staat van de onderzoeken die teruggrijpen naar de idee van Arnstein (1969) om participatiemiddelen te situeren in een ladder, is hier een bewijs van (zie Fletcher-Watson et al., 2019). Maar wat houdt dit idee nu precies in?

In 1969 ontwikkelde Arnstein de befaamde participatieladder. Elke trede van deze ladder staat voor een bepaald niveau van participatie. De algemene idee achter de ladder is dan ook: hoe hoger men zich op de ladder bevindt, hoe meer impact burgers kunnen uitoefenen (Arnstein, 1969). In Tabel 1. wordt de ladder overzichtelijk en visueel weergegeven. Er zijn verschillende varianten van de participatieladder. Hieronder wordt één van de vele varianten gepresenteerd.

Om ervoor te zorgen dat dit literatuuroverzicht niet nodeloos complex wordt en te veel uitwijkt, zal er enkel stil gestaan worden bij de treden waar volksraadplegingen binnen gesitueerd kunnen worden. Sinds volksraadplegingen niet bindend van aard zijn (zie paragraaf 2.2.1.3.) blijft de eindbeslissing nog steeds in handen van het bestuur. Wat de uitslag van de volksraadpleging ook moge zijn, *de jure* is het bestuur niet verplicht om de uitkomst te volgen. Dit zorgt ervoor dat trede 4, en alles daarboven, uitgesloten wordt. Volksraadplegingen kunnen dan ook ondergebracht worden binnen de tweede en derde trede. Van wie het initiatief uitging, bepaalt op welke trede we ons bevinden. Indien er sprake is van een door het bestuur geïnitieerde volksraadpleging -met andere woorden, een *invited space*-, dan is de tweede trede van toepassing. Indien het burgers waren die initiatief namen -*invented spaces*- dan wordt er gesproken van trede drie. Wel zijn de burgers in beide gevallen niet zeker dat hun mening of advies gevolgd zal worden. De overheid kan er te alle tijde van afwijken (Wauters & Kern, 2022), mits een gedegen argumentatie.

Tabel 1: Participatieladder (Arnstein, 1969)

Trede	Rol burger
6	Zelfbestuur
5	Meebeslissen (beslisser)
4	Coproduceren (partner)
3	Adviseren (adviseur)
2	Raadplegen (geconsulteerde)
1	Informereren (toebehoorder)

Families van democratische innovaties

Een tweede en meer recente classificatie is van de hand van politicologen Elstub en Escobar (2019). Zij deelden democratische innovaties op in vijf families. Op basis van een zevental factoren, onderverdeeld in contextuele en quasi-contingente varianten, specificeren ze de verschillende families nog meer. Deze factoren omvatten onder meer de wijze van besluitvorming, het specifieke beleidsveld, de fase in het beleidsproces en de methode waarop participanten geselecteerd werden. Concreet bestaan er volgens hen *mini-publics*, *participatory budgetting*, *referanda and citizens initiatives*, *collaborative governance* en *digital participation* (Elstub & Escobar, 2019).

Binnen deze families van democratische innovaties kunnen volksraadplegingen gesitueerd worden bij *referanda and citizens initiatives*. Door het uitbrengen van een stem wordt er via aggregatie tot een beslissing gekomen. Burgers kunnen zelf kiezen of ze participeren of niet, er is dus sprake van *self-selection*. Deze vorm van burgerparticipatie kan zowel op nationaal, als op lokaal niveau plaatsvinden en is te situeren binnen het beleidsvormingsproces. Burgers geven hun mening of advies over een onderwerp dat verschillende beleidsdomeinen kan betrekken (Elstub & Escobar, 2019).

Wanneer er sprake is van een *invented space* en het initiatief dus uitging van de burgers zelf, kan er gesproken worden van *citizens initiatives*, beargumenteren Setälä en Schiller (2012). Volgens Elstub en Escobar (2019) behoort dit overigens tot dezelfde brede categorie als volksraadplegingen.

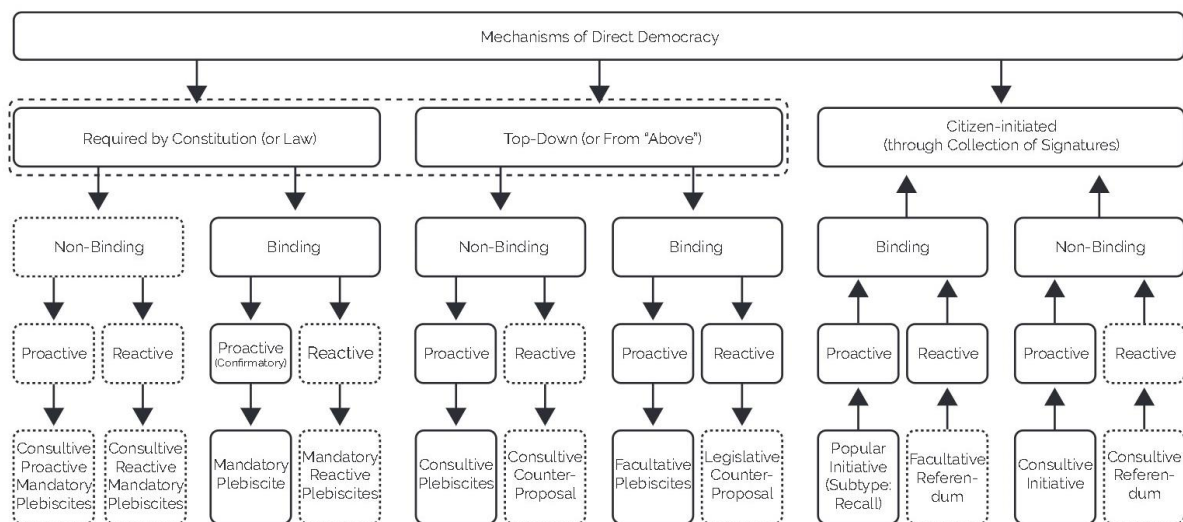
Mechanisms of Direct Democracy (MDD)

Ook Altman (2014) ontwierp een classificatie. Het grootste verschil met bovenstaande typologieën is het feit dat deze enkel betrekking heeft op directe democratische instrumenten en niet op meerdere democratische innovaties.

Concreet moeten er volgens dit model drie vragen gesteld worden vooraleer duidelijk wordt over welke vorm van directe democratie men spreekt. De eerste vraag buigt zich over het initiatief. Komt dit van burgers, het bestuur of is het ingeschreven in de grondwet? Ten tweede moet er gekeken worden naar het al dan niet bindend karakter. Als laatste speelt ook het tijdstip waarop de MDD georganiseerd werd een belangrijke rol volgens Altman. Kwam de volksraadpleging voor of na een beslissing? Was het met andere woorden eerder pro- of reactief (Altman, 2014)?

Wanneer deze vragen van een antwoord voorzien worden met betrekking tot volksraadplegingen, dan komen alle niet-bindende varianten *de facto* in aanmerking. Dit zijn er zes, waar onder meer het *consultive plebscite*, het *consultive initiative* en het *consultive proactive mandatory plebscite* deel van uitmaken. In Tabel 2. kunnen alle vormen van MDD's teruggevonden worden.

Figuur 1: Mechanisms of Direct Democracy (Altman, 2014)

2.2.2. Volksraadplegingen in België

Sinds dit onderzoek een oog werpt op volksraadplegingen binnen een Vlaamse context, is het belangrijk om even stil te staan bij hoe volksraadplegingen hier, en bij uitbreiding in België, tot uiting komen. Het is duidelijk dat de mogelijkheid tot volksraadplegingen ook in België bestaat, al kent dit land hierin niet zo een sterke traditie zoals bijvoorbeeld Zwitserland dit wel kent (Rojon & Rijken, 2021). Hieronder wordt er kort uit de doeken gedaan op welke niveaus volksraadplegingen kunnen optreden en welke wetten en decreten het wettelijk kader hiervoor vormen. Het complexe institutionele karakter van dit land zorgt ervoor dat er ondanks de Vlaamse focus vertrokken moet worden vanuit federale wetgeving.

2.2.2.1. Federaal niveau

Wanneer er hierboven gesteld wordt dat België geen traditie kent wat betreft volksraadplegingen, dan mag dit zeer letterlijk genomen worden. Tot nu toe vond er namelijk nog maar één nationale variant plaats, de befaamde Koningskwesie (Van den Wijngaert, 2001). Deze volksraadpleging draaide uit tot een ware catastrofe waarbij het land ei zo na in een burgeroorlog terecht kwam (Van Goethem, 1999). In de literatuur hieromtrent spreekt men dan ook niet voor niks van het trauma dat hierdoor veroorzaakt werd (Buelens, 2009). Eigenlijk was deze volksraadpleging bijzonder, er is namelijk geen grondwettelijke voorziening die een rechtstreekse rol voor burgers voorziet en dus het organiseren van volksraadplegingen en referenda inhoudt. Daarbovenop vormen artikel 33 en artikel 36 van de Grondwet volgens bepaalde lezingen zelfs een bewijs dat er geen rechtstreekse rol voor burgers is weggelegd.

Samenvattend kan er dus gesteld worden dat er op federaal niveau in België geen wetgeving bestaat dat volksraadplegingen faciliteert.

2.2.2.2. Regionaal niveau

Ondanks dat er geen echte wetgeving omtrent volksraadplegingen op federaal niveau bestaat, heeft het regionale niveau wel een wettelijk kader. Al moet er direct een nieuwe kanttekening gemaakt worden. Het gaat enkel om niet-bindende volksraadplegingen. Daarbovenop moet dit alles gebeuren binnen een kader dat de federale overheid heeft vastgesteld. Het is dus met andere woorden aan de regionale overheden zelf om regelgeving hieromtrent uit te werken. In

Wallonië deed men dit reeds in 2019, terwijl in Vlaanderen nog alles moet worden uitgewerkt (Wauters & Kern, 2022).

2.2.2.3. Lokaal niveau

Naast het regionale en federale niveau zijn volksraadplegingen ook mogelijk op lokaal niveau in Vlaanderen. De manier waarop dit tot stand kwam heeft een incrementeel karakter. Verschillende wetten en decreten zorgden voor meer bevoegdheden en modaliteiten hieromtrent. Binnen het kader van dit onderzoek gaat het meeste belang uit naar lokale volksraadplegingen. Daarnaast komen ze in een Belgische context ook het meest voor (Buelens, 2009). Typisch aan lokale varianten is dat ze vaak gericht zijn op concrete en actuele thema's. Daarbovenop hebben de uitkomsten een meer directe invloed op het dagelijks leven van de burgers, waardoor de kiezers beter geïnformeerd blijken (Kern, 2018; Oliver et al., 2012).

Wet van 10 april 1995

Deze wet kan gezien worden als de eerste stap waarbij lokale volksraadplegingen mogelijk gemaakt werden. Concreet liet de wet vanaf dan niet-bindende volksraadplegingen op lokaal en provinciaal niveau toe (Janssens, 1996). Desalniettemin was wel duidelijk dat de burgers niet bijster veel verantwoordelijkheid werd toegewezen. Het bestuur behield het leeuwendeel van de beslissingsmacht over hoe deze vorm van directe democratie ingericht diende te worden (Buelens, 2009).

Wet van 13 mei 1999

De wet van 1995 werd op verschillende punten aangepast en herrees in de wet van 13 mei 1999. Hier kregen de burgers, in beperkte mate, meer macht dan voorheen (Buelens, 2009). Anders dan in 1995 is het namelijk zo dat het initiatief tot volksraadpleging nu ook kon uitgaan van de burgers, mits er voldaan werd aan enkele voorwaarden. Zo moet er vanaf dan aan een bepaalde handtekeningdrempel voldaan worden. Concreet dienen gemeenten met minder dan 15.000 inwoners een handtekening van 20% van de inwoners te verzamelen. Heeft een gemeente tussen de 15.000 en 30.000 inwoners dan dient men 3000 handtekeningen te verzamelen. In de grote gemeenten, met meer dan 30.000 inwoners, is er vanaf 1999 nood aan 10% van de handtekeningen. Daarnaast werd de minimumopkomst om de volksraadpleging geldig te

maken, gelijkgeschakeld aan het aantal minimumhandtekeningen (Buelens, 2009). Dit wil zeggen dat het moeilijker werd om handtekeningen te verzamelen, maar dat men het wel eenvoudiger maakte om de stemmen effectief te laten tellen. Men stapte over van een deelname-quorum naar een handtekeningenquorum (Wauters & Kern, 2022).

Gemeentedecreet

De nieuwste aanpassing, wat betreft lokale volksraadplegingen, dateert van 2019 (al gebeurde deze wijziging in stappen). Het gemeentedecreet bracht de omkadering die lokale volksraadplegingen nodig hadden. Wanneer artikel 305 tot artikel 325 van het decreet lokaal bestuur worden overlopen, dan kunnen volgende nieuwigheden gevonden worden: ook niet-Belgen mogen stemmen, de stemgerechtigde leeftijd is 16 jaar, de gemeente moet op voorhand een objectieve brochure beschikbaar stellen en handtekeningen kunnen ook elektronisch verzameld worden. Voor meer inhoudelijke veranderingen moet artikel 214 van het gemeentedecreet in beschouwing genomen worden. Zo mag het onderwerp van een volksraadpleging enkel materies van gemeentelijk belang betreffen en zijn er bepaalde onderwerpen volledig uitgesloten (zoals onder meer persoonlijke aangelegenheden of aangelegenheden in verband met toegang en verblijf van vreemdelingen).

2.2.3. Verhouding representatieve democratie – volksraadplegingen

Directe democratie heeft altijd naast representatieve vormen bestaan. Zowel tussen deze twee vormen van democratie bestaat er wisselwerking, alsook tussen de politieke actoren -met de focus op politieke partijen- die in beide vormen fungeren (Lutz, 2006). Toch blijkt de kern van de politiek wel nog steeds op het representatieve aspect te liggen, onder het mom van verkiezingen en het uitbrengen van een stem. Volksraadplegingen lijken zich desalniettemin steeds meer te profileren en verschillende uitingen van deze besluitvorm worden steeds merkbaarder in het politieke landschap (Schaap et al., 2019). Wanneer blijkt dat zulke initiatieven vaak tegen de basisprincipes van de representatieve democratie ingaan is het interessant om wetenschappelijke bijdragen over de verhoudingen waarin dit zich kan afspelen te overlopen. Zeker als blijkt dat directe democratie als remedie tegen de legitimiteitscrisis van de representatieve democratie wordt ingezet (Dalton & Welzel, 2014; Fishkin, 2019; Junius et

al, 2020), roept het feit dat volksraadplegingen quasi altijd gemedieerd worden door dé exponenten van de representatieve democratie bij uitstek; politieke partijen, vragen op (Ladner & Brändle, 1999).

2.2.3.1. Rol van partijen

Het direct democratische proces wordt haast altijd gemedieerd door politieke partijen. Bijgevolg wordt het zelfs vaak gezien als het product van sterk georganiseerde en invloedrijke partijen in een competitief en volatiel multi-partijsysteem (Ladner & Brändle, 1999). Op de keper beschouwt, staat de theoretische idee van autonome directe representatie, zonder partijen en andere electorale krachten, relatief ver van de in de praktijk geldende volksraadplegingen, die gevoed worden door de waan van het moment en andere onderliggende verborgen belangen. Partijen hebben zich zowel in representatieve, als in direct democratische vormen van burgerparticipatie kunnen penetreren. Hierdoor slaagden ze er, deels, in om de traditionele contrasten tussen beide mondjesmaat weg te werken (Budge, 2006).

Het belang van de rol van partijen in deze verhouding is bijgevolg niet te onderschatten. Met dit in het achterhoofd zijn de bevindingen uit het onderzoek van Nina De Smedt en collega's (2023) op zijn minst opmerkelijk. Zij toonden namelijk aan dat het inzetten van directe democratie als oplossing voor de ontevredenheid over het representatieve systeem (Hooghe & Marien, 2013) in schril contrast staat met hoe politici zelf denken over deze participatievormen. Volgens hen beoordelen lokale politici de combinatie van stemmen en beslissen -waar een volksraadpleging exemplarisch voor is- vaak als een minder goeie manier van burgerinspraak. Lokale politici staan op zich wel open voor enige vorm van inspraak, al is dit vaak afhankelijk van de ideologie, strategische overwegingen, de dynamiek tussen regering en oppositie, hun kwetsbaarheid bij verkiezingen of het kiesstelsel (Junius et al., 2020). Toch blijft het frappant dat, wanneer het effectief over beslissingsmacht gaat, lokale politici daar het liefst zelf controle over houden. Volgens hen blijft, ook in de hybride democratie, het primaat van de politiek best overeind (De Smedt et al., 2023, p. 30).

Ook hier is het belangrijk om stil te staan bij de rol van partijen. Op het eerste zicht lijken partijen weinig directe macht te hebben bij direct democratische initiatieven. Maar doordat de inhoud van volksraadplegingen vaak herleid wordt naar een binaire keuze -terwijl het onderwerp vaak zeer complex en gelaagd is-, ontstaat er voor partijen een mogelijkheid tot

indirecte invloed, druk en manipulatie (De Vreese & Semetko, 2004; Smith, 2021). Wanneer men de vijf rollen die lokale politici kunnen innemen tijdens interactie met democratische innovaties doortrekt naar partijen (Thompson, 2018), dan komt deze invloed duidelijk naar boven. Hieronder wordt deze redenering verder en duidelijker uit de doeken gedaan.

Vijf partijrollen tijdens volksraadplegingen

In 2018 pende politicoloog Nivek Thompson vijf rollen neer die lokale politici kunnen aannemen tijdens interactie met democratische innovaties. Concreet gaat het om *initiate*, *participate*, *respond*, *resist* en *institutionalize* (Thompson, 2018). Deze individuele rollen zouden echter ook doorgetrokken kunnen worden tot het partijniveau, al moet er dan wel een duidelijke kanttekening gemaakt worden. Sinds partijen geen personen zijn, en in principe deze rollen dus niet kunnen overnemen, worden de partijverantwoordelijken hier als uitgangspunt genomen. Hieronder zullen vier van de vijf rollen toegepast op politieke partij(verantwoordelijk)en besproken worden. Enkel *institutionalize* zal niet vertaald worden naar partijen. Dit omdat deze rol een formeel-institutioneel karakter omvat. Om deze rol op te nemen moet men, met andere woorden, integraal deel uitmaken van het politieke systeem zelf, zoals een gemeenteraadslid dat is. Een partijverantwoordelijke kan deze rol niet opnemen.

Ten eerste kunnen politieke partijen in de rol van initiator kruipen tijdens lokale volksraadplegingen. Zowel bij de typologie van Altman (2014) als bij de *invented* en *invited spaces* van Barber (1984) wordt dit uitdrukkelijk naar voor geschoven. Concreet kan dit gebeuren via het verzamelen van handtekeningen, waarin politieke partijen zelf aan het zeil trekken of eerder een meer ondersteunende rol gaan invullen. Door het verzamelen van handtekeningen tracht men dan een volksraadpleging te initiëren. Partijen doen dit om betrokken te blijven en enige vorm van controle te behouden, tijdens het uit handen geven van macht. Op deze manier trachten ze hun opvatting over het verwerpen of aannemen van een voorstel te beschermen (Klijn & Koppenjan, 2002). Torfing en Ansell (2017) bewezen dat lokale politici een meer actieve rol hadden wanneer zij zelf initiator van de burgerparticipatie waren, dan wanneer het initiatief uit de hoek van andere *stakeholders* kwam.

Ten tweede kunnen partijen tijdens volksraadplegingen ook participeren (*participate*). Door kiezers op te roepen om te gaan stemmen, zowel pro al contra, vervullen ze deze rol. Een andere mogelijkheid om als partijverantwoordelijke in de participerende rol te kruipen, is door zelf te stemmen. Deze manier van deelnemen is misschien minder duidelijk zichtbaar dan de deelname van partijen in deliberatieve varianten, zoals de (gemengde) G1000 (Uiterkamp & Fletcher,

2016), toch is ze weldegelijk aanwezig hier. Onder het mom van een mobilisatie trachten partijen het/hun (kies)publiek aan te sporen om deel te nemen aan de volksraadpleging.

Ten derde kunnen partijen ook beantwoorden aan de uitkomst van de volksraadpleging (*respond*). Onderzoek van Jäske (2017) toont aan dat deze rol in de praktijk sterk voorkomt. Finse, door de burger geïnitieerde, initiatieven worden in 14% van de gevallen een effectief referendum, terwijl in 75% van de gevallen de uitkomst van deze referenda overgenomen werd door het bestuur. Dit is dus een derde rol die partijen kunnen aannemen.

Als laatste kunnen partijen ook weerstand bieden (*resist*). Dit kan in de praktijk uiting krijgen door de ondermijning van de volksraadpleging. Zo kunnen partijen oproepen om niet te gaan stemmen zodat er niet aan het minimale opkomstquotum voldaan wordt en de volksraadpleging bijgevolg niet geldig is. Partijen kunnen dit doen om het *status quo* te behouden en bepaalde politieke relaties te handhaven (Hendriks, 2011).

Het is dus duidelijk dat partijen weldegelijk een belangrijke rol binnen direct democratische mechanismen, met volksraadplegingen in het bijzonder, spelen. Op vier manieren kunnen ze deze rol invullen. Wat er echter nog niet duidelijk is, is hoe partijen zich nu precies verhouden tegenover volksraadplegingen, en *vice versa*.

2.2.3.2. Volksraadpleging overkomt beperkingen partijen?

Partijen vervullen een zeer centrale rol in het huidige politieke gestel (Schattschneider, 1942; Devos, 2013). Volgens sommige auteurs gaat er hierdoor heel wat democratische legitimiteit verloren (Van Biezen, 2012), doordat ze veel invloed en macht op beleid kunnen uitoefenen (Fiva et al., 2017). Om dit probleem op te lossen wordt directe democratie, met volksraadplegingen in het bijzonder, zeer vaak naar voor geschoven als manier om de legitimiteit weer te verhogen. Dit omdat er in dergelijke vormen van directe democratie geen processen of actoren bestaan die tussen de keuze van de burgers en de uiteindelijke beslissing staan (Lutz & Hug, 2010). Binnen deze visie is het de bevolking die de bestuursbeslissing -die tot nu voorbehouden was aan partijen binnen een representatief systeem- gaat delegeren (Issacharoff & Bradley, 2021). Deze theoretische assumptie gaat er dus vanuit dat de beslissingen van de burgers bij een volksraadpleging op geen enkele manier gestuurd of gevormd worden door bepaalde actoren. Echter, dit uitgangspunt wordt niet volledig weerspiegeld in de politieke realiteit. Tijdens volksraadplegingen zijn het net actoren afkomstig

uit de representatieve democratie, zoals politieke partijen, die een zeer actieve rol gaan spelen (Paulissen & Maddens, 2023).

2.2.3.3. Volksraadplegingen als instrumenteel middel

Er is een volledig school in de politieke wetenschappen die stelt dat politieke partijen vaak op een zeer instrumentele wijze kijken naar volksraadplegingen. Hun oog valt met andere woorden dus vooral op eigen gewin en het eigen voordeel. Wanneer partijen de rol van initiator opnemen, dan kan gesteld worden dat deze vorm van directe democratie vaak ingevoerd wordt met de achterliggende gedachte dat dit de initiator zijn legitimiteit zal verhogen (Morel, 2001; Setälä, 2009; Qvortrup, 2014; Grynawski, 2015). Daarnaast is ook reeds aangetoond dat partijen volksraadplegingen inzetten om eigen belangen te behartigen en om specifieke doelen te bereiken (Walker 2003; Kuzelewska 2015). Vertrekkend vanuit deze vaststelling ging Hollander (2019) een stapje verder en onderscheidde strategieën die afhankelijk zijn van zowel gedrag als van resultaat. Het doel van de eerste is louter het organiseren van een volksraadpleging met oog op het behalen van *vote-seeking* en andere partijpolitieke doelstellingen. Bij de tweede is vooral de uitkomst van belang. Hier krijgt men (meer) macht, tegenover de andere politieke partijen, door een ‘ja’ of ‘neen’ stem van de bevolking.

Toch moet er bij deze bevindingen een belangrijke en nodige nuance gemaakt worden. Partijen kunnen niet stevast als één geheel gezien worden. Het binaire, single-issue en complexe karakter van een volksraadpleging kan namelijk nefast zijn voor de eenheid binnen een partij (De Vreese & Semetko, 2004). Binnen partijen kunnen er zich afscheuringen voordoen en kunnen ongehoorzame leden ontstaan wanneer de partij een specifieke kant kiest tijdens de campagne in aanloop van een volksraadpleging (Paulissen & Maddens, 2023). Hierdoor kunnen bovenbeschreven (electorale) strategieën niet altijd volledig tot uiting komen.

Ondanks deze nuance is het zeer duidelijk dat, naast de algemeen maatschappelijke voordelen voor de burger, volksraadplegingen ook heel gunstig kunnen uitdraaien voor politieke partijen (Gherghina, 2019). Volgens een groot deel theoretici is het doel van volksraadplegingen dan ook vaak te kaderen binnen een meer instrumenteel gebruik in een spel van meerderheid en oppositie, in plaats van het beantwoorden van meer maatschappelijke grieven, idealistische overtuigingen of volkseisen (Hollander, 2019; Nemčok & Spáč, 2019; Gherghina, 2019). Hierdoor kan er ook geconcludeerd worden dat (lokale) participatie, en de specifieke organisatie ervan, sterk afhangt van de politieke wil en bereidheid en van lokale politici en partijen (Vetter, 2009).

2.2.3.4. Mobilisatie van de achterban

Laat het duidelijk zijn, de rol van partijen valt niet te onderschatten. Dit zowel in de organisatie van volksraadplegingen, als op de mogelijke uitkomst ervan. Wanneer het onderzoek van Wauters en collega's (2020) in beschouwing wordt genomen, dan blijkt namelijk dat het vooral burgers zijn met een partijlidkaart die deelnemen aan nieuwe vormen van participatie. Daarnaast zijn partijleden ook meer van mening dat er een grotere rol voor burgerinitiatieven weggelegd zou moeten zijn. Via de sterke participatie van partijleden kunnen lokale partijen derhalve een aanzienlijke druk uitoefenen op hoe er gestemd zal worden (Schäfer & Schwander, 2019). Dit via een gerichte mobilisatie van de achterban. Dit kan op verschillende manieren en via verscheidene kanalen. Zo kunnen partijen zelf kiezers mobiliseren aan de hand van het voeren van een campagne, door stemadvies te geven of argumenten te verspreiden. Maar ook lokale mandatarissen, partijleden, partij-ambassadeurs die niet noodzakelijk lid zijn of nationale/lokale partijleiders kunnen kiezers op hun manier mobiliseren.

Opmerkelijk is dat er hieromtrent weinig literatuur te vinden is. Er is sowieso een schaarste aan onderzoek op het vlak van campagnes die voorafgaan aan een volksraadpleging. De onderzoeken die zich hierop toespitsen focussen vooral op de financiering tijdens referendumcampagnes (e.g. Paulissen & Maddens, 2023; Ghaleigh, 2010) en de media-aandacht dat het gedurende de campagnes krijgt (e.g. Marquis et al., 2011; Wirth et al., 2010; Rinscheid, & Udris, 2022). Er is echter, naar zover mijn kennis strekt, geen empirisch onderzoek dat cijfermatig weergeeft wanneer en in welke mate partijen hun kiezers nu gaan mobiliseren bij lokale volksraadplegingen. Toch bizar, zeker wanneer de electorale effecten van mobilisatie in acht genomen worden. Ook omtrent de vraag wanneer partijen nu (het meest) mobiliseren blijft het op empirisch niveau oorverdovend stil. Ondanks de uitgebreide theoretische assumpties bestaat er nog geen empirische uitwerking. De vragen die derhalve broodnodig gesteld moeten worden, luiden als volgt: 'In welke mate gaan lokale politieke partijen hun kiezers mobiliseren tijdens lokale volksraadplegingen en in welke richting gebeurt dit dan precies?' Ook kan er afgevraagd worden 'wanneer mobilisatie nu (het meest) voorkomt? Welke gemeente-, volksraadplegings- en/of partijenmerken spelen mee? Deze vragen zijn zeer relevant omdat partijen volksraadplegingen kunnen gebruiken om beleidsdoelen te bereiken of om hun positie in de electorale arena te versterken (Closa, 2007; Hollander, 2019). In dit onderzoek wordt mobiliseren overigens benaderd zoals Rosenstone en Hansen het in 1993 definieerden. Zij zagen mobilisatie als 'een proces waar kandidaten, partijen, activisten en groepen de burgers overtuigen om te participeren' (Rosenstone & Hansen, 1993, p. 25). Het

kan gezien worden als een eenrichtingsstroom, waarbij informatie van de kandidaten en partijen naar de burgers vloeit (Rosenstone & Hansen, 1993).

3. Probleemstelling

Wanneer alle bovenstaande literatuur nu met elkaar verbonden wordt en in verhouding met elkaar bekeken wordt, dan komt er een paradoxale waarneming boven water drijven. Deze zal besproken en gekaderd worden in de *research puzzle*. Eens deze intellectuele motivering – die aanhaalt waarom er in dit onderzoek rond dit thema gewerkt zal worden- achter de rug is, zal ook het theoretisch kader besproken worden. Hier zal een nauwkeurige concretisering van de *research puzzle* leiden tot de creatie van algemene en meer specifieke onderzoeksvragen, waarop het wetenschappelijk onderzoek zal gestoeld zijn. Als laatste heeft dit hoofdstuk ook oog voor de relevantie van het gevoerde onderzoek. Zowel in maatschappelijke, als in meer wetenschappelijke termen zullen het doel en de uitkomsten van dit onderzoek besproken worden.

3.1. Research puzzle

We weten dus dat de macht van politieke partijen in hedendaagse Westerse politieke representatieve systemen van een aanzienlijke grootte is. Echter, binnen direct democratische varianten wordt deze macht in zeker mate beknot. Partijen boeten hier aan macht in. Sinds burgerparticipatie, met volksraadplegingen op kop, vaak naar voor worden geschoven als oplossing van het democratisch deficit (Fishkin, 2019; Junius et al, 2020), is het interessant om na te gaan hoe partijen hierop gaan reageren. Ondergaan ze lijdzaam of proberen ze hun macht te herstellen via een gedegen mobilisatie?

In theorie faciliteert een direct democratisch mechanisme een vrije keuze van burgers, zonder de tussenkomst en invloed van partijpolitieke actoren (Lutz & Hug, 2010; Issacharoff & Bradley, 2021). Echter, een blik op de praktijk geeft al snel een andere invalshoek mee. Partijen hebben net een zeer grote invloed voor, tijdens en na volksraadplegingen. De machtsverschuiving van partijen naar de burgers, die gepaard gaat met de organisatie van volksraadplegingen, botst op weerwerk van partijen (De Sousa Santos, 1998; Van Damme et al., 2012). *Grosso modo* zijn er dan ook vier verschillende momenten te ontwaren wanneer de blijvende invloed van partijen tot uiting kan komen. Deze vallen in grote mate samen met de rollen die Thompson (2018) beschreef (paragraaf 2.2.3.1.). Ten eerste zijn partijen degene bij

wie het initiatief ligt om een volksraadpleging te houden. Deze invloedsmogelijkheid is echter niet exclusief. Ook burgers kunnen initiatief nemen, mits een minimumaantal handtekeningen (zie paragraaf 2.2.2.2.). Ten tweede zijn het enkel partijen die volksraadplegingen kunnen organiseren, sinds zij integraal deel uitmaken van het lokaal bestuur (Paulissen & Maddens, 2023). Ten derde stuurt de literatuur ook aan op de invloed dat politieke partijen kunnen hebben op de uitkomst van volksraadplegingen (Hollander, 2019), door de mobilisatie van de achterban. Als laatste kunnen partijen ook nog een invloed hebben door al dan niet gevolg te geven aan de uitkomst van de volksraadpleging (Thompson, 2018). Deze vaststelling is zeer paradoxaal van aard; partijen richten volksraadplegingen op om perk te stellen aan de befaamde kloof en om de beslissing van bepaalde keuzes volledig bij de burgers zelf te leggen (Rose & Weßels, 2021; Elchardus, 2002; Collin, 2019), maar in praktijk houden ze de touwtjes strak in handen. Lokale politici zijn gemiddeld gezien dan ook niet heel happig om volksraadplegingen te gebruiken (Hooghe & Marien, 2013; De Smedt et al., 2023).

Het is dus vast te stellen dat volksraadplegingen in grote mate macht wegnemen van partijen. Ondanks dat er wel wat theoretische uitgangspunten bestaan over de vraag hoe de partijen hiermee omgaan (zie hierboven), blijft één zaak onderbelicht. Ondergaan partijen deze machtsbeknotting lijdzaam, of proberen ze toch op de één of andere manier volksraadplegingen naar hun hand te zetten tijdens de mobilisatie? Deze mobilisatie kan er namelijk voor zorgen dat de macht die partijen uit handen geven tijdens een volksraadpleging, toch deels terug gerecupereerd kan worden. Dit sinds de grootste enthousiastelingen voor volksraadplegingen opvallend vaak burgers met een partijlidkaart zijn (Wauters et al., 2020). Desalniettemin kan er opgemerkt worden dat niet elke partij altijd evenveel en even hard zal pogen om kiezers en de achterban te mobiliseren. Dit is op het eerste zicht een merkwaardige, en wederom paradoxale vaststelling, zeker met de *rational choice theory* (Downs, 1957) en de electorale en concurrentiële voordelen hiervan in het achterhoofd.

De vraag die dan ook meteen oprijst, is als deze *rational choice theory* wel altijd speelt bij de keuze van partijen om al dan niet te mobiliseren. Misschien spelen ook andere factoren, naast electoraal of concurrentieel gewin, mee. Zo zouden het (maatschappelijk) belang van het onderwerp, de competitiviteit van de volksraadpleging, de politieke positie van de partij, de ideologie van de partij of de initiator(s) van de volksraadpleging ook een aanzienlijke rol kunnen spelen bij de keuze voor mobilisatie. Dit zou deels kunnen verklaren waarom bepaalde partijen meer of minder inzetten op mobilisatie bij lokale volksraadplegingen. Onderzoek toonde al aan dat participatieve instrumenten door partijen ontplooid worden op basis van drie

variabelen, namelijk belangen, ideeën en instituties (Lowndes et al., 2001; Mayer et al., 2005). In het Engels wordt er ook gesproken van de drie ‘I’s’, zijnde *interest*, *ideas* en *institutions* (Palier & Surel, 2005). De vraag is nu als deze variabelen ook inspelen op de keuze tot mobilisatie tijdens volksraadplegingen. Belangen, ideeën en instituties zullen de basis vormen waarop onderstaand theoretisch kader opgebouwd zal zijn.

3.2. Theoretisch kader

In deze masterproef zal er getracht worden om een duidelijk zicht te krijgen op de mate waarin lokale politieke partijen mobiliseren (RQ1), in welke richting de mobiliserende partijen dit doen (RQ2), welke politieke partijen nu precies mobiliseren (RQ3), in welke gemeenten (het meest) wordt gemobiliseerd (RQ4) en bij welke soort volksraadplegingen dit het geval is (RQ5). Deze vragen worden hieronder duidelijk en meeromvattend neergepend en vormen zo de hoofdonderzoeksvragen van dit onderzoek. Daarna zullen ook de subvragen, die de hoofdonderzoeksvragen ondersteunen, verder geëxpliciteerd worden. Vervolgens zullen er, vertrekkend en steunend op verschillende andere wetenschappelijke onderzoeken, hypothesen worden opgetrokken. Concreet zal er hieronder dus gestart worden met het voorzien van zowel een gedegen kadering van de hoofd- en subonderzoeksvragen, als een verklaring van de gekozen hypothesen en verklarende factoren.

3.2.1. Hoofdonderzoeksvragen

Zoals in het literatuuroverzicht en in de *research puzzle* duidelijk naar voor kwam, is het bijzonder en paradoxaal dat lokale politieke partijen toch een aanzienlijke macht behouden tijdens volksraadplegingen, ondanks dat één van de motieven om dergelijke direct democratische instrumenten te houden slaat op de directe band tussen keuze en burger (Rose & Weßels, 2021; Elchardus, 2002; Collin, 2019). Via mobilisatie van de kiezers trachten partijen hun afgegeven macht wat terug te winnen. Het is dan ook één van de strategieën van partijen om invloed te kunnen uitoefenen (Hollander, 2019). Maar in welke mate maken partijen hier dan ook gebruik van? Dit wordt onderzocht in de eerste onderzoeksvraag (RQ1). Deze luidt als volgt:

RQ1: In welke mate mobiliseren lokale politieke partijen hun kiezers tijdens lokale volksraadplegingen?

Eens het geweten is als partijen effectief mobiliseren, en in welke mate ze dit doen, is het interessant om ook te achterhalen in welke richting er gemobiliseerd wordt. Zo kunnen drie partijen alle drie mobiliseren omtrent hetzelfde thema, maar roept de ene op om *pro* te stemmen terwijl de andere net aanmaant om *contra* te stemmen. Een derde partij kan dan oproepen om niet te gaan stemmen. Het is dus duidelijk dat ‘mobiliseren’ een brede waaier aan mogelijkheden omvat. Om gericht in kaart te brengen hoe de lokale partijen mobilisatie vormgeven, wordt er teruggegrepen naar RQ2, die als volgt luidt:

RQ2: Wat is de richting waarin de mobiliserende lokale partijen hun kiezers mobiliseren tijdens lokale volksraadplegingen?

RQ1 en RQ2 zijn overwegend beschrijvend van aard. Eens duidelijk is geworden in welke mate partijen mobiliseren, en in welke richting dit gebeurt, kunnen ook enkele andere interessante en meer verklarende pistes onderzocht worden. Zo kan men zich afvragen als er (enkel) gemobiliseerd wordt omdat dit een strategie is die kan leiden tot invloed, of dat er andere verklarende factoren spelen op de achtergrond? Om dit te onderzoeken zijn er nog drie extra onderzoeksvragen ontworpen (RQ3-5), die als volgt luiden:

RQ3: Bij welke soort volksraadplegingen mobiliseren politieke partijen hun kiezers (het meest) tijdens lokale volksraadplegingen?

RQ4: Welke partijen mobiliseren hun kiezers (het meest) tijdens lokale volksraadplegingen?

RQ5 In welke gemeenten mobiliseren politieke partijen hun kiezers (het meest) tijdens lokale volksraadplegingen?

Bij deze RQ's werden de hierboven reeds kort beschreven drie 'I's' als uitgangspunt genomen (Palier & Sured, 2005). RQ2 steunt op belangen, RQ3 op ideeën en instituties komt terug bij RQ4. Er zijn verscheidene onderzoeken waar er vanuit deze drie variabelen vertrokken wordt (e.g. Caluwaerts et al., 2020; Lowndes et al., 2001; Mayer et al., 2005). Om deze onderzoeksvragen van een gedegen antwoord te voorzien, werden er enkele subvragen (SQ's) gecreëerd. Deze moeten een gids vormen tijdens de zoektocht naar een antwoord op RQ3, RQ4 en RQ5. Hieronder worden deze bijkomende subvragen uit de doeken gedaan en gekaderd, aan de hand van de drie I's.

3.2.2. Subvragen en hypotheses

In totaal zullen er nog zeven bijvragen dit onderzoek vervolledigen. Ze ondersteunen de hierboven beschreven hoofdonderzoeksvragen. Daarnaast worden ook de hypotheses uit de doeken gedaan. Zo wordt er duidelijk wat er op basis van voorgaand onderzoek en theoretische vaststellingen verwacht kan worden.

Belangen

Wanneer er gezocht wordt naar motieven voor mobilisatie, dan mogen strategische belangen zeker niet onderschat worden. Zoals hierboven al geschetst kunnen partijen concurrentieel en electoraal een voordeel halen uit directe democratie (Nemčok & Spáč, 2019; Gherghina, 2019; Walker 2003; Kuzelewska 2015; Closa, 2007). Op een lokaal politiek niveau kunnen er verschillende belangen meespelen. Een eerste betreft de positie van politieke partijen. Specifiek gaat het hier over de vraag als een partij in de oppositie of in de meerderheid zit. Een tweede belang gaat over de indiener of initiatiefnemer van de volksraadpleging. Zijn er verschillen te merken in mobilisatie wanneer een meerderheidspartij, een oppositiepartij of (een) burger(s) initiatief nam? Als laatste kan ook de competitiviteit van de volksraadpleging inspelen op de belangen die ermee gemoeid zijn. Het is dus de vraag bij welke volksraadpleging er (het meest) gemobiliseerd wordt (RQ3). Is dit bij zeer of net minder competitieve varianten, bij *bottom-up* of *top-down* initiatieven of bij initiatieven waar men in de meerderheid of net in de oppositie zetelt? Met deze drie belangen in acht genomen, kunnen er drie subvragen neergepend worden:

SQ1: In welke mate speelt de politieke positie van een partij (meerderheid of oppositie) een rol bij de mobilisatie van kiezers door partijen?

SQ2: In welke mate speelt de initiatiefnemer van de volksraadpleging een rol bij de mobilisatie van kiezers door partijen?

SQ3: In welke mate speelt de competitiviteit van de volksraadpleging een rol bij de mobilisatie van kiezers door partijen?

Wat SQ1 betreft bestaan er in de literatuur heel wat argumenten die stellen dat politieke positie zeer belangrijk is voor de steun voor burgerparticipatie. Recent onderzoek van Caluwaerts en collega's (2020) over de steun voor verschillende soorten van democratische innovaties vond dat oppositiepartijen een grotere voorstander zijn van raadplegende referenda dan dat

meerderheidspartijen dit zijn. Meerderheidspartijen staan niet zo happig tegenover burgerparticipatie, omdat men hun macht wat wil afschermen tegen te veel invloed van burgers (Buelens, 2009). Wel moet er in dit licht gesteld worden dat meerderheidspartijen om deze reden vaak het positiefst staan tegenover consultatieve volksraadplegingen en online burgerbevragingen (De Smedt et al., 2023). Ook internationaal standaardwerk van Donovan en Karp (2006) gaat van dit uitgangspunt uit. Zij poneren dat leden van de meerderheid tegen veel institutionele verandering zijn, uit angst om aan macht te moeten inboeten wanneer burgers meer inspraak krijgen (Buelens, 2009). Ook bij onderzoek naar de houdingen van individuele lokale politici werd gevonden dat het draagvlak voor democratische vernieuwing groter was bij oppositieraadsleden dan bij leden van de meerderheid (Hennau, 2020). De verwachting is als gevolg dan ook dat, wanneer deze vaststellingen doorgetrokken worden naar de effectieve mobilisatie bij volksraadplegingen, het vooral de oppositiepartijen zullen zijn die gaan mobiliseren. Dit omdat zij het *status quo*, en de macht van de heersende partijen, willen doorbreken (Bowler et al., 2006) via de uitkomst van een volksraadpleging (H1).

Verder wordt er ook verwacht dat de initiatiefnemer een rol speelt op de mate van mobilisatie. Dit valt opnieuw te kaderen in bovenstaande redenering en is er *de facto* een verdere uitwerking van. Hier komt eigen belang wederom naar voor. Als een oppositiepartij de volksraadpleging op poten zet, met eventuele motieven om het *status quo* te doorbreken, dan kan verwacht worden dat er een grotere mobilisatiekracht waar te nemen zal zijn bij de oppositie. Wanneer het initiatief uit de coalitie ontkiemde, volgt een tegengestelde redenering (H2a). Deze verwachting rijmt met eerder gevoerd onderzoek van Torfing en Ansell (2017), waar aangetoond werd dat wanneer politici zelf initiator van de burgerparticipatie waren, ze een actievere rol vertolken, dan wanneer het initiatief uit de hoek van andere *stakeholders* kwam. Op basis van dit onderzoek is het overigens moeilijker te voorspellen hoe partijen zullen participeren wanneer de volksraadpleging er kwam op initiatief van burgers. Veel is namelijk afhankelijk van het onderwerp en andere belangen. Om deze reden wordt er in dit onderzoek dan ook aangenomen dat, wanneer burgers initiatief namen, er geen duidelijk verschil in mobilisatie tussen partijen te ontwaren zal zijn (H2b).

Bij SQ3 kunnen er ook duidelijke verwachtingen naar voor geschoven worden. Competitiviteit van de volksraadplegingen speelt in grote mate mee en wordt gedreven door strategische belangen (Schneider & Weitsman, 1996). Verder vonden Paulissen en Maddens (2023) dat zowel het belang van het onderwerp waarover de volksraadpleging gaat, als een hogere competitiviteit ervoor zorgen dat partijen meer geld gaan uitgeven aan hun campagne. Wanneer

deze redenering doorgetrokken wordt naar het onderzoeksobject van dit onderzoek, dan valt te verwachten dat dit ook het geval zal zijn voor de mobilisatie van kiezers (H3).

Ideeën

Naast belangen kunnen ook ideeën een rol spelen bij de mobilisatie van kiezers. Het motief dat hier zou spelen gaat over de intrinsieke waarde die partijen aan het bestaan van participatiemiddelen hechten, waardoor ze vanuit een democratisch ideaalbeeld hun kiezers gaan mobiliseren. Een volksraadpleging wordt hier echt gezien als een maatschappelijk ideaal (Mayer et al., 2005). Ideologie heeft een belangrijke invloed op de steun voor participatie(middelen). De ene ideologie staat verdraagzamer en gewilliger tegenover direct democratische initiatieven, terwijl de andere hier wat weerbarstiger tegenover staat (Caluwaerts et al., 2020). Om te weten welke partijen (het meeste) mobiliseren (RQ3) is het belangrijk om ook de ideeën te onderzoeken. Derhalve kan volgende bijvraag als leidraad dienen:

SQ4: In welke mate speelt de ideologie (links of rechts) van partijen een rol in de mate waarin ze kiezers tijdens volksraadplegingen mobiliseren?

Binnen *ideas* kan er nog een tweede variabele in kaart gebracht worden. Het open of net meer gesloten karakter van partijen is ook een interessante factor om in ogenschouw te nemen tijdens verdere analyses. Ook het internationaal gerenommeerde PPDB (Political Party Data Base Project) hanteert deze tweedeling in het codeboek. Het interne open of gesloten karakter van partijen kan derhalve ook tot uiting komen, en een belangrijke rol spelen, tijdens de mobilisatie van kiezers. SQ5 wil dit dan ook dieper onderzoeken:

SQ5: In welke mate speelt de interne openheid van partijen een rol in de mate waarin ze kiezers tijdens volksraadplegingen mobiliseren?

Nu de twee bijvragen die RQ4 ondersteunen duidelijk zijn, kunnen ze ook voorzien worden van wetenschappelijke verwachtingen. Ten eerste is het duidelijk dat ideologie een invloed kan hebben op de mobilisatie van partijen tijdens volksraadplegingen. Er zijn heel wat onderzoeken die aantonen dat linkse attitudes vaak gepaard gaan met steun voor direct democratische processen en vernieuwingen (Bowler et al., 2006; Bengtsson & Mattila, 2009). Meer specifiek kan zelfs gesteld worden dat het veranderingspotentieel van volksraadplegingen makkelijker ingang vindt bij ecologische, linkse partijen, terwijl het moeilijker voet aan de grond krijgt binnen conservatieve ideologieën (Geissel & Hess, 2017). Toch wijzen niet alle onderzoeken deze richting uit. Politicologe Sofie Hennau (2020) vond dat het net de (extreem)rechtse partijen

waren die wenselijker stonden tegenover verschillende vormen van democratische vernieuwing. Deze bevinding valt volgens Caluwaerts en collega's (2013) te rijmen met de idee dat het discours van deze partijen, dat sterk samenhangt met populistische, antipolitieke en anti-elitaire gevoelens, spoort met een hogere mate van inspraak vanuit het volk. Dit vertaalt zich in het feit dat rechtse partijen positiever staan tegenover referenda (Coffe & Michels, 2014; Mudde, 2007). Desalniettemin blijven de overgrote meerderheid van de onderzoeken aantonen dat linkse partijen positiever staan tegenover mechanismen die burgers inspraak geven (Klausen et al., 2023). Met dit democratisch ideaal in het achterhoofd, wordt er in dit onderzoek dan ook verwacht dat het de linkse partijen zullen zijn die hun kiezers meer zullen mobiliseren tijdens volksraadplegingen (H4).

Ook wat betreft de intra-partij openheid (SQ5) zijn er bepaalde verwachtingen. Zo kan het open karakter van partijen er haast voor zorgen dat bepaalde elementen van directe democratie geïnjecteerd worden in de partij (Ignazi, 2020). Deze gedachtegang volgend zou men dus eenvoudig kunnen stellen dat open partijen meer zullen mobiliseren, gebaseerd op een achterliggend democratisch ideaal. En hoewel dit ongetwijfeld wel zou kunnen meespelen wordt er, wanneer deze aanname gevolgd wordt, een andere belangrijke vaststelling over het hoofd gezien. Gesloten partijen kunnen namelijk ook sterk inzetten op mobilisatie. De redenering hierachter ligt in het feit dat er binnen gesloten partijen vaak een traditie heerst waar de partijleider over een hoge graad van controle bezit (Hix, 2004). Binnen de partij is er dan nauwelijks interne democratie en reële inspraak. Ook in onderzoek van Bernardi en collega's (2017) kwam duidelijk naar voor dat sterk geëngageerde leden die veel betrokken zijn binnen een partij, er een minder positieve evaluatie van inspraak, in de vorm van *primaries* (voorverkiezingen) op nahouden. Ook hier speelt de factor invloedsbehoud sterk mee. Wanneer deze redenering nu doorgetrokken wordt naar dit onderzoek, dan zou er verondersteld kunnen worden dat gesloten partijen sterker zullen mobiliseren tijdens lokale volksraadpleging. Dit sinds partijen via deze vorm van directe democratie sowieso aan macht inboeten. Hierdoor zullen de gesloten partijen trachten om dit verlies zo klein mogelijk te houden. Verwacht wordt dat ze dit doen aan de hand van een gedegen mobilisatie, waarbij ze de uitkomst van de volksraadpleging trachten te sturen en in de hand te houden (Klijn & Koppenjan, 2002). Deze vaststelling in acht genomen wordt er in dit onderzoek dan ook verwacht dat gesloten partijen hun kiezers meer zullen mobiliseren tijdens volksraadplegingen (H5).

Instituties

Als laatste kunnen ook instituties een belangrijke rol spelen. Concreet gaat het hier om institutionele en geografische determinanten die meespelen. Zo kan in vraag gesteld worden welk effect de grootte van een gemeente heeft op de mobilisatiekracht van lokale politieke partijen. Naast dit grootte-argument kan ook ervaring meespelen. Gaan partijen anders/meer gaan mobiliseren wanneer men al een eerdere consultatieve volksraadpleging in de gemeente achter de rug heeft? In welke gemeente men nu (het meest) mobiliseert kan derhalve maar beantwoord worden door een antwoord te vinden op deze twee bijkomende determinanten. Deze worden als volgt in onderstaande subvragen weergegeven:

SQ6: In welke mate speelt de grootte van de gemeente een rol in de mate waarin lokale politieke partijen kiezers tijdens volksraadplegingen mobiliseren?

SQ7: In welke mate speelt het feit dat het lokale bestuur al ervaring heeft met volksraadplegingen een rol in de mate waarin lokale politieke partijen kiezers tijdens volksraadplegingen mobiliseren?

In dit onderzoek wordt er verwacht dat de grootte van gemeenten een invloed zal hebben op de mate van mobilisatie van de partijen. Hoe dan ook, literatuur wijst uit dat de grootte effecten heeft op de haalbaarheid van burgerparticipatie. Om deze reden blijven nationale initiatieven vaak buiten beschouwing. Lokale varianten, zoals een volksraadpleging, zijn echter in staat om deze effecten het hoofd te bieden. De redenen hiervoor zijn tweërlei. Ten eerste is het puur logistiek eenvoudiger om mensen bij elkaar te krijgen en te organiseren in een gemeente. Ten tweede zijn lokale vraagstukken, die het onderwerp vormen van de volksraadpleging, vaak minder complex van aard (Caluwaerts et al., 2020). Maar lokale besturen kunnen logischerwijs niet allemaal over één kam geschoren worden. Ook binnen gemeenten zijn er aanzienlijke verschillen waarneembaar, waarbij grotere gemeentes en steden ook te maken kunnen krijgen met schaalproblemen. Daarnaast wijst onderzoek ook uit dat participatie sneller plaatsvindt in kleinere gemeenschappen (Denters et al., 2014; Geissel & Hess, 2017). Dit omdat het voor burgers eenvoudiger is om het bestuur verantwoordelijk te stellen wanneer men faalt in het invoeren van een voorstel (Font et al., 2018). Hierop aansluitend is de afstand tussen burgers en bestuur vaak kleiner in kleinere gemeentes (Caluwaerts et al., 2020). De populatie in steden is verder ook vaker divers en wordt geconfronteerd met complexere problemen (Dodeigne et al., 2020). Het grote aantal inwoners -in combinatie met de sterkere aanwezigheid van verscheidene belangengroepen- leidt ertoe dat het voor partijen moeilijker is om lokaal beleid

in grote gemeenten te beïnvloeden (Geissel & Hess, 2017). Deze bevindingen zorgen ervoor dat er verwacht kan worden dat er een grotere mobilisatie van kiezers zal plaatsvinden in kleinere gemeentes, dan dit het geval zal zijn in grotere lokale besturen (H6).

Als laatste zal er in dit onderzoek verwacht worden dat lokale partijen die al ervaring hebben met een volksraadpleging positiever tegenover deze direct democratische vorm zullen staan en meer bereid zullen zijn om burgerparticipatie te stimuleren. Onderzoek hieromtrent wees al uit dat lokale politici met meer protestervaring een hogere protestacceptatie hebben (Gilljam et al., 2012). In de context van steun voor volksraadplegingen, vond ander onderzoek geen significante verschillen wanneer er al ervaring in de gemeente aanwezig was (Caluwaerts et al., 2020). Desalniettemin wordt er in dit onderzoek verwacht dat lokale partijen in een gemeente die al eerder ervaring had met een volksraadpleging, meer mobilisatiekracht naar burgers zullen vertonen (H7).

3.3. Wetenschappelijke relevantie

Het probleem dat in deze masterproef naar voor wordt geschoven is zowel belangrijk, als complex van aard. De complexiteit zit hem in het feit dat er geen eenduidig antwoord bestaat op de vraag waarom er soms meer of minder gemobiliseerd wordt. Er kunnen meerdere factoren belangrijk en/of bepalend zijn wanneer politieke partijen burgers mobiliseren tijdens lokale volksraadplegingen. In deze masterproef zal er getracht worden om minstens een deel van deze verklarende factoren te formuleren. Derhalve wordt er daarom ook gefocust op welke partijen, in welke gemeenten en bij welke volksraadplegingen er (het meest) gemobiliseerd wordt. De drie I's dienen hier als theoretisch kader.

Een tweede factor die bijdraagt aan de grote wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek, is het feit dat er een opmerkelijke schaarste heerst in de literatuur omtrent campagnes die voorafgaan aan volksraadplegingen. Als er al onderzoeken zijn die zich hierop toespitsen, focussen deze zich vooral op de financiering tijdens referendumcampagnes (e.g. Paulissen & Maddens, 2023; Ghaleigh, 2010) en de media-aandacht die het gedurende de campagnes krijgt (e.g. Marquis et al., 2011; Wirth et al., 2010; Rinscheid, & Udris, 2022). Daarnaast spitste recent wetenschappelijk werk zich ook vooral toe op wat de cruciale verhalen van partijen zijn, met betrekking tot het *issue* (Seawright, 2013) en hoe deze ingekaderd worden door de partijen (Coutto, 2020). Concreet ging het tot nog toe dus vooral over de vraag hoe partijen de inhoud van referendumcampagnes vormgeven. Naar zover mijn kennis strekt is er dan ook nog geen

onderzoek, zowel beschrijvend als exploratief, dat zich buigt over wanneer en in welke mate er nu gemobiliseerd wordt bij lokale volksraadplegingen. Ondanks het bestaan van vele theoretische uitgangspunten die betrekking hebben op de steun van lokale politici en partijen voor participatie, de rol die politici kunnen invullen ten opzichte van participatie en het effect van participatie op partijen (e.g. De Vreese & Semetko, 2004; Smith, 2021, Thompson, 2018; De Smedt et al., 2023; Hooghe & Marien, 2013), blijft het merkwaardig genoeg stil over de mobilisatie. Dit onderzoek wil paal en perk stellen aan dit hiaat in de literatuur door een bescheiden eerste bijdrage te leveren aan dit onderwerp. In zijn nederige hoedanigheid kan het eventueel verder vervolgonderzoek stimuleren en het wetenschappelijk debat omtrent mobilisatie opentrekken.

Het feit dat er in dit onderzoek gefocust wordt op partijen bij lokale Vlaamse volksraadplegingen zorgt niet per se voor een daling van de wetenschappelijke relevantie. Door het niet-bindende en niet-geïnstitutionaliseerde karakter van deze volksraadplegingen kunnen de resultaten van dit onderzoek, mits de nodige nuance en in acht name van contextfactoren, ook als basis dienen voor verder comparatief en internationaal vervolgonderzoek.

Als laatste dient er ook in acht genomen te worden dat dit onderzoek zich specifiek buigt over lokale volksraadplegingen. Zonder te stellen dat er geen onderzoek bestaat over lokale directe democratie -want dit is zeer zeker wel het geval-, moet er wel gesteld worden dat het merendeel van de bestaande onderzoeken zich op dit moment focussen op de grote nationale referenda en volksraadplegingen. In een klimaat waar verschillende uitingen van de directe democratie steeds merkbaarder worden in het lokale politieke landschap (Schaap et al., 2019), is bijkomend onderzoek hieromtrent met andere woorden welgekomen. Al is het maar om meer bewustwording te creëren en aandacht op het thema te vestigen. Het doel van dit onderzoek ligt dan ook in het leveren van een (bescheiden) bijdrage aan de bestaande wetenschappelijke literatuur en in het beantwoorden van fundamentele politiek wetenschappelijke vragen omtrent lokale volksraadplegingen.

3.4. Maatschappelijke relevantie

Naast de hierboven uit de doeken gedane wetenschappelijke relevantie, draagt het onderzoek ook een maatschappelijke relevantie met zich mee. De resultaten die uit het onderzoek voortvloeien, kunnen namelijk een beeld vormen van de invloed die partijen kunnen hebben tijdens lokale volksraadplegingen.

In een periode waar volksraadplegingen in het algemeen aan een opmars bezig zijn (Qvortrup, 2018; Schaap et al., 2019), is de invloed van partijen uiterst interessant. In Vlaanderen was er in 2023 dan ook een hoogmis wat betreft lokale volksraadplegingen te ontwaren. De (vrijblijvende) fusiegolf heeft hier een groot aandeel in gehad. Vier van de vijf laatste volksraadplegingen hadden fusies als onderwerp (zie Bijlage 1). Sinds het debat over verdere - en eventueel verplichte- fusies blijft aanwakken, is de rol van partijen tijdens volksraadplegingen bijzonder maatschappelijk relevant. Het is interessant om na te gaan of partijen lijdzaam toekijken wanneer ze hun macht zien verschuiven naar burgers die hun stem uitbrengen bij volksraadplegingen, of dat ze trachten hun macht wat terug te winnen via invloedsoefening tijdens mobilisatiecampagnes. Ook de vraag welke partijen dit nu gaan doen, bij welke volksraadplegingen en bij welke gemeenten dit vooral het geval blijkt te zijn, is in dit opzicht razend relevant.

Daarnaast dragen ook de verschillende subvragen een maatschappelijk relevantie in zich. Zo is het onder meer interessant om te kijken hoe meerderheidspartijen zich gaan profileren (SQ1), afhankelijk van wie het voorstel tot volksraadpleging indiende (SQ2). Eén van de grieven die mensen tegenwoordig hebben over politiek, is het feit dat het herleid kan worden tot een machtsspel tussen oppositie en meerderheid. Door het onderzoek in deze masterproef kan dit bevestigd of net tegengesproken worden. In het licht van een laag vertrouwen (Hosking, 2019; Fancourt et al., 2020; Dassonneville & McAllister, 2021) kan dit een maatschappelijk belangrijke bevinding zijn. Ook andere combinaties zullen onderzocht worden.

Door dit onderzoek kunnen belangrijke ontwikkelingen in de (lokale) actualiteit -namelijk het stijgend aantal volksraadplegingen- begrepen worden, door de rol van partijen hierin te kaderen.

4. Onderzoeksdesign

4.1. Methodologie

Om een beeld te krijgen op de mate waarin politieke partijen mobiliseren tijdens lokale volksraadplegingen zal er in dit onderzoek gebruik gemaakt worden van kwantitatief onderzoek. Zowel uni-, bi-, als multivariate analyses zullen gebruikt worden om de verschillende onderzoeksvragen van een fundamenteel wetenschappelijk antwoord te voorzien. Deze analyses zullen gevoerd worden aan de hand van logistische regressies.

Maar alvorens er logistische regressies uitgevoerd kunnen worden moet er data voor handen zijn. De gehanteerde methode waar dit onderzoek op steunde voor zijn dataverzameling is krantenonderzoek. Aan de hand van een gedegen analyse van de artikelen geschreven over de decretale volksraadpleging in kwestie, wordt onderzocht of en hoe partijen hun kiezers mobiliseerden. De partijen die in rekening gebracht werden waren degene die tijdens de legislatuur van de volksraadpleging in de gemeenteraad zetelden. Een kritiek hierop zou kunnen zijn dat de partijen die niet in de gemeenteraad zaten hierdoor volledig vergeten worden en er hierdoor vertekeningen in de resultaten zouden kunnen ontstaan. Het gevoerde krantenonderzoek spreekt dit echter tegen. Enkel de partijen AGALEV, Lijst Dedeker en PVDA mobiliseerden, ook al hadden deze op dat moment geen zetels in de gemeenteraad. Respectievelijk gebeurde dit in Zulte (1999), Lier (2008) en Sint-Niklaas (2013). Indien deze partijen toch mee onderzocht zouden worden, zouden ook alle andere niet-gemeenteraadspartijen die niet mobiliseerden mee onderzocht moeten worden. Dit leidt echter tot het opblazen van de *sample*. Daarbovenop zijn drie partijen op een totaal van 121 te verwaarlozen. Deze beperking leidde tot de weloverwogen keuze om de N te beperken tot partijen die in de oppositie of meerderheid van een gemeenteraad zetelden.

Daarnaast werd ook andere informatie uit de artikels onttrokken, zoals de opkomst, de voor- en tegenstemmers, de initiatiefnemers, de coalitiesamenstelling en/of het onderwerp van de volksraadpleging. Hoe deze verschillende variabelen nu precies geïnterpreteerd en gecodeerd werden, wordt hieronder (paragraaf 4.1.2.) toegelicht. Om zo omvattend mogelijk te werken en zoveel mogelijk krantenartikelen bij de dataverzameling te betrekken werd er resoluut voor Belga.press geopteerd.

Ondanks het omvattende karakter van krantenonderzoek kunnen er ook beperkingen in deze methodologie sluipen. Een eerste bezorgdheid hield in dat er minder informatie beschikbaar zou zijn over volksraadplegingen gehouden in 1996, in vergelijking met meer recenter varianten. In de praktijk, tijdens de dataverzameling, bleek deze bezorgdheid al snel ongegrond. Ondanks dat er effectief minder artikelen bestonden over minder recente cases, was er stevast een toereikend aantal materiaal om handen waaruit voldoende informatie onttrokken kon worden. In Bijlage 3. wordt dit hard gemaakt. Hier worden het aantal gevonden artikels per volksraadpleging meegegeven. De gebruikte *handle* bevatte consequent dezelfde combinatie; namelijk ‘naam gemeente’ met ‘volksraadpleging’ en ‘referendum’. Ook werd er telkens eenzelfde tijdspanne gebruikt. Acht maanden voor en na de volksraadpleging werd hier als uitgangspunt genomen. In Bijlage 3 wordt het totaal aantal artikels weergegeven dat met beide *handles* verkregen werd via Belga.press¹. Verder valt op dat de meer recente volksraadplegingen op meer artikels kunnen rekenen. Naast de loutere recentheid speelt ook mee dat er zich de laatste jaren een tendens voordoet waarbij verschillende krantenartikelen van elkaar overnemen. Binnen dit groter aantal artikels worden dus vaak teksten met (exact) dezelfde inhoud gevonden. Dit vormt hier een verklaring voor.

Een ander probleem, waar er echter wel op gestuit werd in dit onderzoek, betreft het feit dat er niet altijd voldoende informatie te vinden was over elke partij. Vooral bij volksraadplegingen waar het onderwerp geen heet politiek hangijzer was en waar er weinig tot geen commotie en heisa bestond, durfde deze problematiek wel eens voorkomen. In deze gevallen werd ervoor geopteerd om de code “geen advies” aan deze partijen te geven. Justificatie hiervoor kan gevonden worden in de redenering dat partijen die intensief gemobiliseerd hebben daar allicht de media mee gehaald hebben. Partijen die weinig of niet mobiliseerden zullen dit hoogstwaarschijnlijk niet gedaan hebben, zeker wanneer ze wel veelvuldig in de artikels besproken worden. In de volksraadpleging van Gent 2023 werd de proef op de som genomen. Hier bleek dat alle partijen die gemobiliseerd hadden ook effectief krantenruimte kregen waarin dit naar voor kwam. Wel moet gesteld worden dat alle partijen in deze case mobiliseerden. Desalniettemin lijkt bovenstaande redenering in het Gentse praktijkvoorbeeld bevestigd te worden, waardoor ze doorheen het volledige onderzoek wordt doorgetrokken.

¹ Deze manier van weergeven zorgt er bijgevolg wel voor dat ook artikels in het cijfer meegenomen werden waar de volksraadpleging niet het onderwerp was, maar louter benoemd werd. Een beperking die meegenomen dient te worden wanneer er een blik op deze cijfers geworpen wordt.

Na het krantenonderzoek zal er geopteerd worden om kwantitatieve analyses op de data los te laten. Alle data werd, met dit doel op oog, derhalve in een omvattende dataset samengebracht. Deze dataset wordt door de auteur bijgehouden en is steevast raadpleegbaar op aanvraag². De statistische analyses werden uitgevoerd met behulp van SPSS, een statistisch programma ontworpen voor de sociale wetenschappen (Bala, 2016). In een eerste luik waren de analyses overwegend beschrijvend van aard. Derhalve werd er teruggevallen op univariate statistiek. In de meer verklarende delen van het onderzoek werd er anderzijds teruggevallen op bi- en multivariate statistische analyses.

4.1.1. Bestudeerde cases

Zoals in elk onderzoek het geval is, werden er ook hier, tijdens de dataverzameling, bepaalde keuzes gemaakt met betrekking tot het onderzoek. Zo wordt er ten eerste enkel gekeken naar Vlaamse lokale partijen die al minstens één decretale volksraadplegingen meemaakten. In totaal zijn dit 118 observaties. Zoals gesteld gaat het enkel om partijen die een zetel hebben in de gemeenteraad. In Bijlage 4. kunnen alle partijen teruggevonden worden. Dit aantal is overigens omvangrijk genoeg om een gedegen onderzoek te voeren en toepasbare conclusies te trekken. De keuze om enkel Vlaamse lokale besturen te onderzoeken kan enerzijds verantwoord worden vanuit een pragmatische hoek. Het betrekken van meer cases zou namelijk de haalbaarheid van het onderzoek aantasten. Door enkel naar de 118 Vlaamse observaties te kijken konden er meer onderzoeksvragen en variabelen onderzocht worden in dit onderzoek. Daarnaast verloopt het krantenonderzoek ook vlotter wanneer deze gedaan kan worden in de moedertaal. Anderzijds zijn de Vlaamse volksraadplegingen, vanuit een wetenschappelijk oogpunt, ideaal om te onderzoeken. Hun decretale basis, goed omschreven procedure en algemene uniformiteit zorgen ervoor dat de dataverzameling zoals een warm mes door boter ging.

Naast het feit dat de resultaten van dit onderzoek niet zomaar gegeneraliseerd kunnen worden, brengt het werken met enkel Vlaamse gemeenten die een decretale volksraadpleging hielden, geen onoverkoombare problemen met zich mee. In vervolgonderzoek zouden volksraadplegingen uit andere landen, zoals bijvoorbeeld Zwitserland, ook onderzocht kunnen worden. De resultaten van dit onderzoek kunnen dan tegen een ander licht gehouden worden. Zo kan een meer omvattend vergelijkende analyse ook andere (context)factoren naar voor schuiven en het mogelijk maken om landen, met verschillende direct democratisch tradities, met elkaar te vergelijken. Zodoende kan er gekeken worden als de conclusies ook

² Normaliter zal de dataset ook raadpleegbaar zijn via Zenodo, maar dit pas na indiening van de masterproef

doorgetrokken kunnen worden naar andere politieke contexten. Ook zou het in vervolgonderzoek aangewezen zijn om vanuit een groter historisch perspectief te werken. Dit om verschillen en veranderingen over de tijd weer te geven. Zo kunnen de reeds bestaande longitudinale studies omtrent volksraadplegingen (e.g. Marcinkowski & Donk, 2012; Metag & Gurr, 2022) aangevuld worden met inzichten over de mobilisatie van partijen.

Het feit dat in dit onderzoek de periode van 1996 tot 2023 onderzocht wordt en niet verder in de tijd terug wordt gegaan, kan logisch onderbouwd worden. De voornaamste reden hiervoor ligt in het feit dat decretale volksraadplegingen in Vlaanderen pas sinds de wet van 10 april 1995 (zie paragraaf 2.2.2.2.) kunnen georganiseerd worden. Sinds de eerste volksraadpleging onder deze wetgeving gehouden werd in 1996, werd deze datum als startpunt voor het onderzoek genomen.

Naast de decretale volksraadplegingen kunnen gemeenten ook burgerbevragingen of e-stemmingen houden. Deze werden echter niet in het onderzoek meegenomen. Dit omdat de regels omtrent deze vormen minder duidelijk omschreven staan, in vergelijking met de decretale volksraadplegingen. Het gebrek aan uniformiteit bemoeilijkt een gedegen onderzoek waar verschillende vormen met elkaar vergeleken worden. Daarnaast is er vaak ook minder over deze varianten te vinden in de geschreven pers, omdat er geen wettelijk kader voor bestaat. Dit zou de gekozen onderzoeksmethodologie van dit onderzoek bemoeilijken. Dientengevolge werden deze vormen van directe democratie uitgesloten.

4.1.2. Dataverzameling en operationalisering

Nu duidelijk is geworden welke methodologie en welke cases er in dit onderzoek gebruikt zullen worden, loont het om even stil te staan bij de gebruikte variabelen en de manier waarop ze geoperationaliseerd werden. Hieronder wordt de manier waarop de data verzameld werd, alsook de concrete operationalisering en eventuele beperkingen, uit de doeken gedaan. In Bijlage 2 (codeboek) kan de operationalisering van alle variabelen overzichtelijk teruggevonden worden.

4.1.3. Variabelen

4.1.3.1. Afhankelijke variabele

De afhankelijke variabele van dit onderzoek is de mate waarin lokale politieke partijen mobiliseren bij volksraadplegingen. Om deze variabele te meten werd volgende

operationalisering toegepast: op basis van het krantenonderzoek konden er twee codes aan de partijen gegeven worden, namelijk ‘niet gemobiliseerd (1)’ en ‘gemobiliseerd (2)’. Sinds mobilisatie vanuit verschillende overtuigingen kan gebeuren, werden er ook codes toegekend aan de richting waarin er gemobiliseerd werd: ‘geen richting (0)’, ‘pro (1)’, ‘contra (2)’, ‘thuisblijven (3)’ en ‘pro & contra (4)’. Deze laatste code slaat vooral op volksraadplegingen waar er twee of meer vragen aan de burgers voorgelegd werden. In zo een geval kan het voorkomen dat partijen oproepen om de ene vraag met ‘ja’ en de andere met ‘neen’ te beantwoorden (e.g. Gent 2023). Bij code 0 mobiliseerden partijen burgers om hun stem uit te brengen, maar specificeerden ze niet in welke richting dit volgens hen dient te gebeuren of lieten ze de keuze aan de burger zelf. Verder moeten pro en contra in dit onderzoek verstaan worden als het mobiliseren voor of tegen een verandering. Dit wordt gehanteerd om verwarring te vermijden. Zo riepen sommige partijen op om ‘ja’ te stemmen, terwijl deze mobilisatie doelde op een stem tegen de verandering. In volksraadplegingen hangt enorm veel af van de vraagstelling (Beckers & Billiet, 2009), vandaar deze weloverwogen keuze.

Een kritiek die op deze manier van werken gegeven kan worden is het feit dat de intensiteit van mobiliseren buiten beschouwing gelaten wordt. Op dit moment wordt er geen onderscheid gemaakt tussen partijen die een grootschalige actie op poten gezet hebben om burgers te mobiliseren en partijen die in het gemeenteblad kort opriepen om wel of niet te komen stemmen. De grootste reden hiervoor is de afwezigheid van informatie hieromtrent in de geschreven pers. Een manier om dit te overkomen is door te kijken naar de budgetten die gespendeerd werden tijdens de campagnes. Het grote probleem hiermee is dat er zeer weinig officiële documenten hieromtrent bestaan. Bij een *casestudy* zou er intensief gezocht kunnen worden naar de nodige informatie, maar sinds dit onderzoek 118 partijen omvat -en overigens een ander doel voor ogen heeft- wordt de intensiteit van mobilisatie niet betrokken.

4.1.3.2. Onafhankelijke variabelen

Gezien het aantal onderzoeksvragen in dit onderzoek zijn er ook heel wat onafhankelijke variabelen. Deze worden allemaal gebruikt om voorspellingen op te baseren, zoals uitgeschreven in de hypotheses (paragraaf 3.2.2.). Hieronder zullen de onafhankelijke variabelen en de manier waarop ze verzameld en geoperationaliseerd werden, besproken worden. Wederom zullen de drie I's als gids gebruikt worden.

Belangen

Bij de eerste hypothese wordt er verwacht dat de politieke positie van lokale partijen een rol gaat spelen op hun mobilisatie. Een ‘0’ werd toegekend wanneer de partij in de oppositie zat en een ‘1’ wanneer men de meerderheid uitmaakte. Partijen die geen zetels haalden in de onderzochte legislatuur werden niet meegenomen (zie paragraaf 4.1.1.). De nodige gegevens werden enerzijds onttrokken uit de Verkiezingsdatabase Binnenlandse zaken (Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken, z.d.) en anderzijds uit krantenonderzoek via Belga.press.

Ook bij de initiatiefnemer van de volksraadpleging zijn er bepaalde verwachtingen (H2). Het initiatief kan in dit onderzoek uitgaan van drie actoren. Zowel de oppositie, de meerderheid, als een derde partij (actiecomité of burgers) kunnen in de rol van initiatiefnemer kruipen. Deze drie categorieën kregen respectievelijk de code ‘0’, ‘1’ en ‘2’ toegewezen. Ook bij deze variabelen werd alle informatie via krantenonderzoek verworven.

Als laatste kan binnen *belangen* ook de competitiviteit van de volksraadpleging een rol spelen (H3). Om de competitiviteit te bepalen zal er gekeken worden naar het verschil in de uitkomst tussen de pro- en contra-stemmers. Deze manier wordt vaker in wetenschappelijk onderzoek gebruikt (e.g. Paulissen en Maddens, 2023). Concreet werd telkens het aantal pro-stemmers afgetrokken van het aantal contra-stemmers -of omgekeerd, afhankelijk van welke groep in de meerderheid was. Moeilijkheden duiken op wanneer er meerdere vragen gesteld werden in de volksraadpleging. Hier zijn er namelijk verschillende percentages en verschillen aanwezig. Om dit probleem te overkomen, werd ervoor geopteerd om het gemiddelde verschil tussen de verschillende vragen te nemen. Dit om een globaal beeld te krijgen van de competitiviteit binnen deze volksraadplegingen. Een tweede belemmering zit in het feit dat de competitiviteit soms ook niet berekend kon worden omdat de stemmen nooit geteld zijn. Dit komt voor bij volksraadplegingen waar er niet aan de minimumopkomst voldaan werd (e.g. Genk 1996, Begijnendijk 1997, Zulte 1999, Gent 1999, Assenede 2004 Zingem 2016, Wellen 2023). Deze gevallen werden gecodeerd met ‘999’.

Competitiviteit wordt stevast uitgedrukt in percentpunten en niet in percentages. Daarnaast werden de precieze aantallen van mensen die voor en tegen stemden consequent teruggevonden tijdens het krantenonderzoek.

Eens de competitiviteit van de volksraadplegingen in kaart was gebracht was het noodzakelijk om betekenis toe te kennen aan deze cijfers. Dit werd gedaan onder de noemer van een nieuwe

variabele; de spankracht. Hoe kleiner het verschil tussen de ja- en nee-stemmers, hoe groter de spankracht. Concreet werden er 5 categorieën gecreëerd, gaande van zeer grote spankracht tot zeer kleine spankracht. Bevindt het competitiviteitspercentpunt zich tussen de 0 en 20 procent, dan is er sprake van een zeer grote spankracht (1). Percentpunten tussen de 21 en 40 belichamen een grote spankracht (2), een gemiddelde spankracht werd teruggevonden tussen de 41 en 60 percentpunt (3), tussen de 61 en 80 is er sprake van een kleine spankracht (4) en vanaf 81 is een zeer kleine spankracht (5) van toepassing. Ook hier werd wederom de code '999' toegekend aan volksraadplegingen waar de stemmen nooit geteld werden.

Ideeën

Uitgaande van hypothese 4 kan er verwacht worden dat linkse partijen burgers meer zullen mobiliseren tijdens lokale volksraadplegingen. Om de lokale partijen tijdens het operationaliseringsproces de meest gepaste ideologie te geven, werd er gebruik gemaakt van nationale *dummy's*. Concreet doelt dit op het feit dat er negen categorieën gecreëerd werden, gaande van 'radicaal-links' of 'groen' tot 'liberaal' en 'radicaal-rechts'. Wanneer de ideologie van een partij overwegend overeenkwam met een ideologiecategorie werd de code '1' toegekend, indien dit niet het geval was een '0'. Deze manier van werken gaat uit van het *Political Party Database Project* (PPDB), waar partijen ook ondergebracht worden in soortgelijke categorieën (Poguntke et al., 2016). Ook hier traden er moeilijkheden op. Zo zijn er, zeker op lokaal niveau, vaak kartels, samenwerkingen of partijfusies, waar verschillende ideologieën samenkomen. In deze gevallen werd er zo gecodeerd dat de ideologie van elk van de partijen binnen de nieuwe partij erkend werd. Zo zou een kartel van CD&V en Groen een '1' toegekend krijgen in de categorieën 'Groen' en 'Christendemocratisch'. Een tweede probleem zit in het feit dat er heel wat lokale partijen bestaan zonder nationale band. Hier kan er niet gecodeerd worden op basis van nationale *dummy's*. Om dit probleem te overkomen werd er een extra categorie 'lokaal' aangemaakt. Partijen die hierin te vinden zijn, hebben een partijideologie die hoofdzakelijk gestoeld is op het lokale karakter.

Ten tweede werd ook het interne open/gesloten karakter van partijen geoperationaliseerd. Naast een louter ideologisch verschil, kunnen partijen ook van elkaar afwijken op basis van partijorganisatie of partijcultuur (Close, 2018; Gauja, 2013). Deze elementen bepalen op hun beurt het open of gesloten karakter van partijen. Verschillende onderzoeken namen deze openheid van partijen al onder de loep -vaak op basis van de houding tegenover open *primaries* (Bernardi et al., 2017). Op basis van deze resultaten wordt de openheid van partijen ook in dit onderzoek geoperationaliseerd. Zo is gekend dat binnen groene partijen de combinatie van een

eerder zwakke partijorganisatie en het geloven in post-materiele waarden zorgt voor een grote vrijheid van partijleden en openheid (Sudulich et al., 2020; Close, 2018). Wanneer deze gedachtegang wordt doorgetrokken voor andere partijen, dan lijken ook liberale partijen een open karakter te huisvesten. Dit door hun standpunten over individuele vrijheid en te veel regulatie, in combinatie met hun positieve standpunten over open *primaries* (Close, 2018). Andersom lijkt het in christendemocratische en sociaaldemocratische partijen zo dat de collectieve waarden en de solidariteit binnen de partij meer wegen. Partijzaken worden meer intern geregeld. Deze sterke partijorganisatie zorgt er echter wel voor dat deze partijen een sterke vat hebben op kandidaten en vertegenwoordigers, al boeten ze hierdoor wel in op vlak van openheid (Close & Legein, 2023). Als laatste vallen ook radicaal rechtse partijen niet te rijmen met een grote interne openheid. Hun sterke centrale partijorganisatie (met de focus op discipline), leidt tot een weigerachtige houding tegenover een grotere openheid. Bij radicaal linkse partijen geldt dezelfde denkpijpe. Concreet wordt er in dit onderzoek dus een ‘1’ (open) gecodeerd bij partijen met een overwegend liberale en groene ideologische achtergrond. Een ‘0’ (gesloten) behoort dan toe aan de overige partijen. Omdat N-VA, als conservatieve partij, wat tussen deze opdeling valt werd er teruggegrepen naar de *Political Party Database* (PPDB). Deze database buigt zich over kenmerken van politieke partijen. Eén van de zaken waar het naar peilt is het aantal leden dat volledig meebeslissingsrecht heeft over wie er in het hoogste uitvoerende orgaan van de partij zetelt (code: A84EXCNUM). Hoe hoger het uitgekomen cijfer hier is, hoe opener de partij is. Dit omdat een open structuur meer mensen invloed geeft, in sommige gevallen zijn dit ook niet-leden (Van Dijk & Van Asselt, 2016). NV-A vertoont hier een cijfer van 47, wat impliceert dat de partij niet over een grote openheid beschikt. Als gevolg wordt ook deze partij, net als zijn voorgangers (e.g. Volksunie), met een ‘0’ gecodeerd.

Institutes

Ook binnen *institutes* werden variabelen geoperationaliseerd. Ten eerste zijn er in dit onderzoek wetenschappelijk gefundeerde verwachtingen omtrent de grootte van de gemeente (H6). Om de grootte van de gemeente, uitgedrukt in aantal inwoners tijdens het onderzochte jaar, te achterhalen, werd er teruggegrepen op STATBEL en Statistiek Vlaanderen. Eens het aantal inwoners bekend was, moest er wederom betekenis aan dit cijfer gegeven worden. Binnen dit onderzoek kwam dit op twee manieren tot uiting. Allereerst werd er uitgegaan van de verdeling die de Vlaamse Overheid zelf hanteert. Gemeentes worden hier onderverdeeld in klein (<15.000 inwoners), middelgroot (15.000-30.000 inwoners) en groot (>30.000 inwoners) (Vlaamse Overheid, 2022). Respectievelijk werden de codes ‘1’, ‘2’ en ‘3’ aan deze verdeling

toegekend. Een kritiek op deze verdeling is dat het een te groot aantal gemeentes over dezelfde kam scheert. Zo worden Antwerpen (538.910 inwoners) en Lier (37.909 inwoners) binnen dezelfde categorie gerekend, ondanks het aanzienlijk verschil in grootte. Om dit probleem te overkomen werd er een tweede verdeling gehanteerd, namelijk deze die ook in de Belfius Gemeentemonitor gebruikt wordt (Belfius, z.d.). Hier worden gemeentes opgedeeld in zestien verschillende categorieën, waardoor er een omvattender en meer specifieke analyse gevoerd kan worden. In het codeerproces kregen gemeentes zodoende een code van '1' tot en met '16' toegewezen. Maar sinds 16 zeer veel is en er hierdoor enkele categorieën niet ingevuld raakten, werden de overkoepelde noemers van de categorieën als uitgangspunt genomen tijdens de analyses. Het totale aantal werd zo gereduceerd naar vijf overkoepelde categorieën. Categorieën 1 tot en met 5 werd de nieuwe categorie *Woongemeenten*, 6 tot 8 werd *Landelijke gemeenten*, 9 tot 13 werden *Gemeenten met concentratie van economische activiteiten*, categorie 13 en 14 werden samen *Verstedelijkte Gemeenten* en tot slot bleef code 15 behouden (*Grote en regionale steden*). In het codeboek, raadpleegbaar in Bijlage 2. kunnen de betekenissen van de verschillende categorieën teruggevonden worden.

Als laatste wordt er in dit onderzoek verwacht dat lokale partijen in een gemeente die al eerder ervaring had met een volksraadpleging meer mobilisatiekracht naar burgers zullen vertonen (H7). Om ervaring te coderen werd er simpelweg gekeken als er zich in de gemeente al eerder een volksraadpleging manifesteerde. Indien het antwoord op deze vraag 'ja' was, kreeg de gemeente de code '1'. '0' werd gegeven wanneer er geen ervaring was. Alle informatie werd onttrokken uit gedegen krantenonderzoek.

5. Empirisch onderzoek

In wat hieronder zal volgen, zal er voorzien worden in zowel een beschrijvend als een meer verklarend luik. Er zal van start gegaan worden met algemene bevindingen over decretale volksraadplegingen in een Vlaamse context. Dit om een algemeen beeld hieromtrent te schetsen. Deze analyse werd univariaat uitgevoerd. Daarna wordt er iets meer verklarend te werk gegaan.

Alvorens er effectief overgegaan kan worden naar de onderstaande analyses dient er eerst duidelijk gesteld te worden dat dit empirisch luik exploratief van aard is. Desalniettemin is het onderzoek ook deductief van aard. Verschillende mogelijke verklaringen zullen getest worden, om in de eerste stappen richting een omvattende verklaring te voorzien.

5.1. Beschrijvend luik

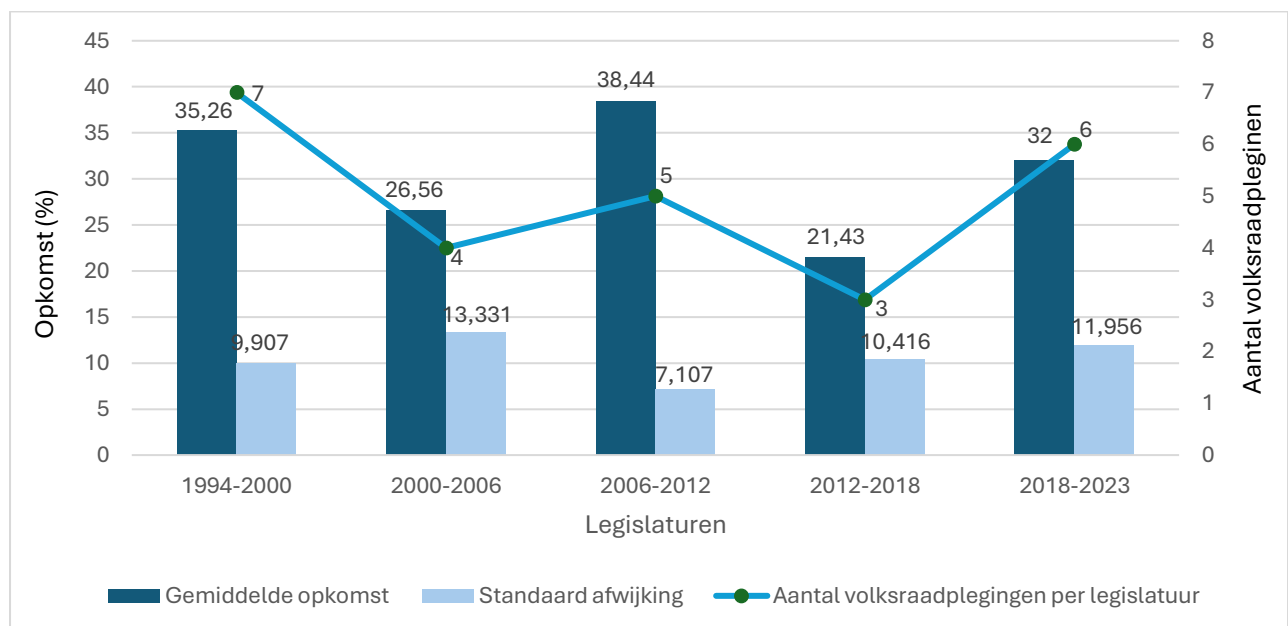
Om te starten is het interessant om even het algemene kader omtrent volksraadplegingen in een Vlaamse decretale context te duiden. Hoeveel volksraadplegingen werden er nu precies gehouden tussen 1996 en 2023? Wat was de gemiddelde opkomst? En hoeveel volksraadplegingen waren er gemiddeld per legislatuur? Verder zal er ook getracht worden om een antwoord op RQ1 en RQ2 te vinden. De mate waarin partijen mobiliseren, alsook de richting waarin men mobiliseerde zal zodoende in kaart worden gebracht. Door deze gegevens op een univariate wijze te onderzoeken, wordt het algemene kader waarin dit onderzoek geplaatst kan worden duidelijk.

Wanneer er gekeken wordt naar de periode 1996 tot 2023, dan valt op dat er zich in deze periode 25 decretale volksraadplegingen voltrokken in Vlaanderen. Gemiddeld gezien kwam er telkens 30,25% van de burgers stemmen ($N=25$; $S=11,292$). De relatief grote standaardafwijking doet vermoeden dat er toch een groot verschil bestaat tussen de verschillende volksraadplegingen. Ook is het interessant om te duiden hoe deze volksraadplegingen verdeeld zijn over de tijd heen. Zijn ze allemaal in één of enkele legislaturen te vatten of zijn ze stevast terug te vinden in meerdere periodes? Uit de analyse blijkt dat er per legislatuur gemiddeld 5 decretale volksraadplegingen plaatsvonden ($N=25$; $S=1,581$). Tijdens de eerste periode (1994-2000) werden er, met zeven stuks, tot nu toe het meeste gehouden. In de legislatuur die de jaren tussen

2012 en 2018 omvatte, vonden er drie plaats; het minste van alle legislaturen. Grafiek 1. geeft deze cijfers overzichtelijk weer. Opvallend is overigens ook dat 2023 een absoluut topjaar bleek. Maar liefst vier decretale volksraadplegingen werden in dit jaar gehouden. Ter vergelijking, in geen enkel ander jaar werden er ooit meer dan twee volksraadplegingen gehouden. De huidige Vlaamse regering stuurt aan op vrijwillige fusies (De Ceuninck, 2017). Deze druk -ook al blijft het voorlopig vrijwillig- zet lokale besturen aan het denken en leidt tot het bevragen van de bevolking. Dit verklaart het hoge aantal volksraadplegingen in 2023, het laatste jaar waarin men nog volksraadplegingen mocht organiseren voor de eerstvolgende verkiezingen in 2024.

Wanneer de gemiddelde opkomst per legislatuur bekeken wordt, dan is er geen specifiek opwaartse of neerwaartse trend te zien. Wel valt op dat er in legislaturen waar er minder volksraadplegingen plaatsvonden, er ook gemiddeld een lagere opkomst was. In de legislatuur 2006-2012 was de opkomst gemiddeld het grootst ($N=5$; $X=38.44$; $S=7.107$), terwijl deze in de daaropvolgende legislatuur 2012-2018 het laagst was ($N=3$; $X=21.43$; $S=10,416$). Ook deze gegevens kunnen in Grafiek 1. teruggevonden worden.

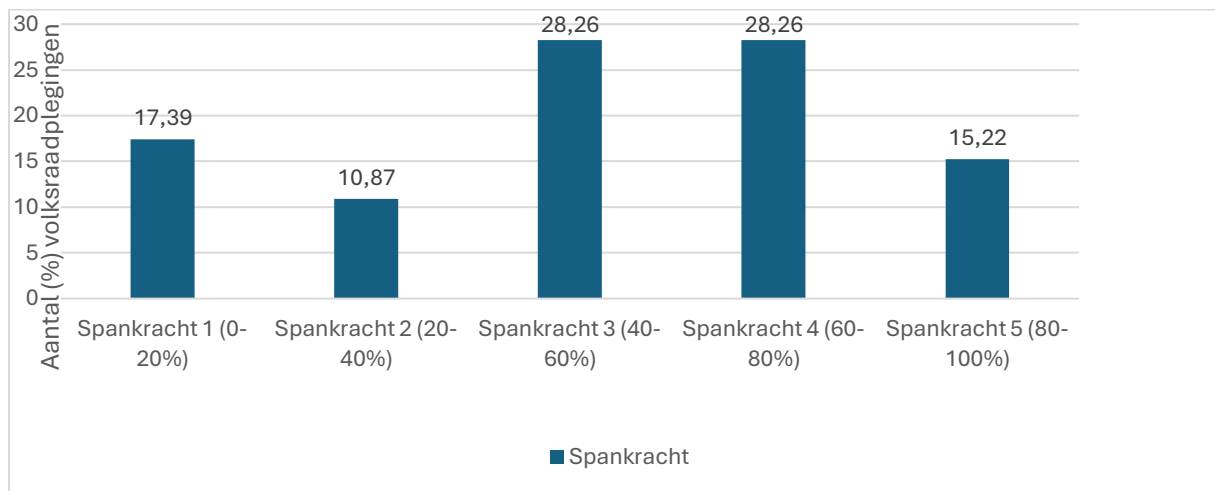
Grafiek 1: Gemiddelde opkomst (%) en aantal volksraadplegingen per legislatuur

De opkomst zegt natuurlijk niet alles over een volksraadpleging. Het is ook interessant om een beeld te krijgen over de competitiviteit tijdens volksraadplegingen. Hoe dicht lagen de ja- en nee-stemmers gemiddeld bij elkaar? Ook de spankracht van de volksraadplegingen worden

onder de loep genomen. Hoe de competitiviteit en de spankracht berekend en opgedeeld werden staat uitvoerig beschreven in paragraaf 4.1.3.2. Om te beginnen bedroeg de competitiviteit gemiddeld genomen 53,05 procentpunten ($N=92$; $S=23,982$). Verder viel op dat er bij meer dan de helft van de volksraadplegingen een gemiddelde of kleine spankracht (40%-80%) te ontwaren was ($N=52$; $X=56,6$). Volksraadplegingen waar het verschil tussen de ja- en nee-stemmers tussen de 20 en de 40% lag kwamen gemiddeld gezien het minste voor ($N=10$; $X=10,9$). Om een volledig zicht op de cijfers te krijgen, wordt er verwezen naar Grafiek 2.

Grafiek 2: Procentueel aandeel volksraadplegingen per spankracht-categorie

Naast deze algemene kadering worden ook RQ1 en RQ2 onder de loep genomen. Om te antwoorden op de vraag in welke mate partijen mobiliseren tijdens lokale volksraadplegingen, werd er in eerste instantie gekeken naar hoeveel procent van de partijen er per volksraadpleging gemiddeld mobiliseert. Gemiddeld gezien mobiliseert ongeveer iets meer dan $3/4^e$ van partijen tijdens lokale volksraadplegingen ($N=24$; $X=75,29$; $S=27,383$). Ondanks dat er geen hypothese aan gewijd is, is het niet oninteressant om eens te kijken bij welke onderwerpen er gemobiliseerd werd. Wanneer de verschillende onderwerpen van volksraadpleging werden geclusterd in overkoepelende groepen, dan viel op dat binnen eenzelfde volksraadpleging partijen gemiddeld het meest mobiliseren wanneer het onderwerp de verandering van gemeentediensten betrof ($N=4$; $X=82,14$; $S=21,429$). De bouw van private of bedrijfsinfrastructuur kon volgens de analyse op het minste mobilisatie rekenen ($N=2$; $X=63,34$; $S=4,716$), al tonen de relatief grote standaardafwijkingen aan dat er steevast grote verschillen zijn per volksraadpleging. Dit geldt voor quasi alle onderwerpen (Tabel 2.). Verder is het noemenswaardig om te vermelden dat, puur numeriek gezien, de meeste volksraadplegingen gingen over de bouw van nieuwe gemeente infrastructuur (8/25 of 32%).

Welke volksraadplegingen welk onderwerp omvatten, is zowel terug te vinden in Bijlage 2., alsook in Bijlage 5. Hier wordt overigens ook uit de doeken gedaan welke onderwerpen in welke cluster geplaatst werden.

Over de volledige periode van 1996 tot 2023 werd er in vijf gemeenten gevonden dat alle partijen mobiliseerden (Antwerpen, Borsbeek, Ieper, Ruiselede en Zingem). In amper twee gemeenten werd er helemaal niet gemobiliseerd (Tongeren en Assenede). Welke variabelen hierop een invloed zouden kunnen uitoefenen, wordt hieronder (paragraaf 5.2.1.2.) onderzocht.

Tabel 2: Gemiddeld aantal partijen dat mobiliseerde per (geclusterd) onderwerp

Onderwerp van volksraadpleging:	Gemiddeld aantal partijen		
	dat mobiliseerde (%)	S	N
Fusieplannen	80	40	6
Verandering van gemeentediensten (e.g. afval- en huisvuilophaling, betaalbaar woonbeleid...)	82,14	21,429	4
Bouw van private/bedrijfsinfrastructuur (e.g. bedrijventerrein, winkelcentrum...)	63,34	4,716	2
Bouw van gemeente infrastructuur (e.g. sportcomplex, zwembad, gemeentehuis...)	70,83	33,606	7
Verandering van de verkeerssituatie	69,84	32,563	6

Wat de richting van mobilisatie betreft (RQ2), werd er ook veel gevonden. Uit de analyses komt naar voor dat 28,0% van de partijen kiezers aanstuurde om tegen de voorgelegde verandering te stemmen (N=118), terwijl 24,6% van de partijen net aanmaande om een ‘pro’ stem uit te brengen (N= 118). Ook riep ongeveer één tiende van de lokale partijen op om thuis te blijven of gaven ze geen specifieke stemrichting mee (respectievelijk N=118; X= 10,2% en N=118; X=9,3%). Amper vier partijen (N=118; X= 3,4) mobiliseerden zowel voor als tegen verandering. Deze situatie ontstond wanneer er tijdens de volksraadpleging meerdere vragen gesteld werden en partijen hun kiezers aanmaanden om bijvoorbeeld voor de verandering te stemmen, maar tegen het huidige voorstel. Tabel 3. geeft bovenstaande cijfers overzichtelijk weer.

Tabel 3: Frequentietabel over richting van mobilisatie

	Procent (%)	Aantal partijen (N)
Geen richting	9,3	11
Pro	24,6	29
Contra	28,0	33
Thuisblijven	10,2	12
Zowel pro als contra	3,4	4
Geen mobilisatie	24,6	29
<i>Totaal</i>	<i>100</i>	<i>118</i>

5.2. Verklarend luik

Nu een meer algemeen kader geschetst is en de eerste univariate bevindingen omtrent decretale volksraadplegingen in Vlaanderen tussen 1996 en 2023 toegelicht zijn, wordt er een stap verder gegaan. In wat volgt zullen logistische regressieanalyses gebruikt worden om te achterhalen welke factoren nu een invloed hebben op de mate waarin lokale partijen mobiliseren tijdens volksraadplegingen. Om bepaalde multivariate bevindingen te ondersteunen of onderbouwen, worden er ook, afhankelijk van de manier waarop de onderzoeksvragen geformuleerd zijn, bivariate analyses uitgevoerd.

5.2.1. Bi- en Multivariate analyse

Om de overige onderzoeksvragen van een antwoord te voorzien, wordt er teruggevallen op logistische regressieanalyses. Aangezien er in dit onderzoek vaak sprake is van dichotome variabelen en dit bij een lineaire regressie tot problemen zou kunnen leiden, biedt dit soort analyse de perfecte oplossing. Concreet wordt de waarschijnlijkheid dat partijen mobiliseren onderzocht, gegeven de waarden van de verschillende onafhankelijke variabelen. Tijdens het beschrijven van de resultaten zal er zowel stilgestaan worden bij de interpretatie van de fitmaten, als bij de interpretatie van de effecten zelf. Tabel 5. geeft deze overzichtelijk weer.

In dit onderzoek werd er overigens gekozen om geen logistische regressies uit te voeren met mobilisatierichting (voor, tegen of thuisblijven) als onafhankelijke variabele. Dit omdat er hiervoor niet voldoende observaties voor handen waren. Desalniettemin werd er bivariaat geëxperimenteerd met deze variabele. De belangrijkste bevinding hier was dat er een statistisch significant effect gevonden werd tussen de politieke positie (meerderheid-oppositie) van

partijen en de richting van mobilisatie. In vergelijking met de oppositie lijken meerderheidspartijen significant meer op te roepen om ‘pro’ te stemmen en om thuis te blijven. De uitgebreidere analyse staat hier in voetnoot te lezen³ en de verschillende kruistabellen zijn in Appendix 1 (paragraaf 7.1.) terug te vinden.

Verder werd doorheen alle modellen het jaar waarin de volksraadplegingen plaatsvonden als controlevariabele genomen⁴. Door dit te doen wordt er gekeken als het verschil in mobilisatie niet verklaard wordt door veranderingen in de tijd, zoals de opkomst van sociale media. Dit bleek overigens niet zo te zijn. Ondanks dat deze controlevariabele in geen enkel model significant was, bleek de Exp(B)-waarde nooit hoger dan 1,087 te liggen.

5.2.1.1. Verschillende modellen

De resultaten van de multivariate logistische regressieanalyses staan gerapporteerd in Tabel 5. In deze tabel zijn vier modellen te ontwaren. Zo worden er verschillende aspecten van de data verkend. Door verschillende modellen te vergelijken kan er gekeken worden welk model het beste past bij de data. Op deze manier wordt er een volledig beeld verkregen van de effecten van de verklarende variabelen en de mate waarin deze effecten kunnen toegeschreven worden aan de variabelen. Verder werd er voor verschillende modellen gekozen omdat er bij bepaalde variabelen een (té) grote overlap te vinden was.

In Model 1 en Model 2 werd ervoor geopteerd om gemeentegrootte (onderverdeling conform aan de verdeling van de Vlaamse Overheid) en gemeentesoort (onderverdeling conform aan de verdeling van de Belfius Gemeentemonitor) telkens apart te betrekken. Dit omdat het betrekken

³ Uit de bivariate analyse kwam naar voor dat politieke positie en richting van mobilisatie een significant verband vertonen ($\chi^2 = 37,349$; $p = < .001$). Uit de kruistabel valt vooral op dat meerderheidspartijen procentueel gezien aanzienlijk meer oproepen om pro te stemmen dan dat oppositiepartijen dit doen ($N = 29$; $X = 41,3\%$ tegenover $N = 29$; $X = 13,2\%$). Ook is er een aanzienlijk verschil bij het oproepen om thuis te blijven. Hier zijn het wederom de meerderheidspartijen die in $19,6\%$ ($N = 12$) van de gevallen mobiliseerden, terwijl oppositiepartijen hier maar in $3,9\%$ ($N = 12$) van de gevallen mobiliseerde. Deze bevindingen vallen, samen met het feit dat oppositiepartijen vooral oproepen om contra te stemmen in vergelijking met meerderheidspartijen ($N = 36$; $X = 40,8\%$ tegenover $N = 36$; $X = 10,9\%$), in grote lijnen samen met de gevonden resultaten in de hieronder gevoerde analyses. Meerderheidspartijen trachten via pro stemmen en het oproepen tot thuis blijven om de *status quo* te behouden, terwijl oppositiepartijen deze net willen doorbreken via een contrastem. Verder werden er ook nog bivariate analyses uitgevoerd die het verband tussen mobilisatierichting en initiatief en mobilisatierichting en het onderwerp van volksraadpleging probeerden bloot te leggen. Deze verbanden waren echter niet significant. Alle kruistabellen kunnen overzichtelijk teruggevonden worden in de Appendix. Let wel: partijen die NIET mobiliseerden werden uitgesloten.

⁴ In exploratieve analyses werd ook ‘Sociale Media’ als controlevariabele meegenomen. Bij volksraadplegingen na 2010 zouden partijen namelijk makkelijker en toegankelijker kunnen mobiliseren door de komst van sociale media. Dit jaartal werd dan ook als afkappunt genomen. Maar deze controlevariabele haalde de effectief gerapporteerde modellen niet, omdat deze variabele de VIF-waarde van 10 in bijna alle modellen overtrof. Er was, met andere woorden, te veel overlap met andere variabelen. Er diende aan te veel verklarende kracht ingeboet te worden, om deze controlevariabele toch te betrekken. Sinds het effect van sociale media niet tot de onderzoeksvragen behoort, werd ervoor gekozen om ‘sociale media’ dan ook niet mee te nemen in de modellen.

van beide variabelen in één model voor heel wat overlapping zou zorgen, sinds het telkens over dezelfde gemeenten gaat⁵. In Model 3 werd er dan voor geopteerd om een combinatie van beide te integreren. Zo werden ‘kleine’ en ‘middelgrote’ gemeenten behouden, maar werd ‘grote gemeenten’ onderverdeeld, volgens de Belfius Gemeentemonitorverdeling, in ‘gemeenten met een concentratie aan economische activiteiten’, ‘verstedelijkte gemeenten’ en ‘grote en regionale steden’. Deze combinatie werd gebruikt omdat exploratieve analyses uitwezen dat dit leidde tot de grootste verklarende waarde van het model ($R^2 = .485$). In deze drie modellen wordt competitiviteit overigens onderzocht aan de hand van de vijf spankracht-categorieën (zie paragraaf 4.1.3.2.).

In Model 4 werd competitiviteit van een hercodering voorzien. De spankrachtcategorieën die een negatief effect vertoonden op de mobilisatie werden samengenomen (spankracht2 t.e.m. spankracht4) en kregen de naam ‘Gemiddelde Competitiviteit’ toegediend. Ook werden ‘Zeer Lage Competitiviteit’ (spankracht5) en ‘Zeer Grote Competitiviteit’ (spankracht1) gecreëerd. Deze laatste diende als referentievariabele. In de Appendix werd ‘Zeer Lage Competitiviteit’ als referentievariabele genomen. Daarnaast werden ook de gemeentegrootte en -soort van de analyse uitgesloten⁶.

Deze modellen staan, zoals aangegeven, in Tabel 5. De χ^2 van elk model blijkt significant te zijn. Concreet wil dit zeggen dat de modellen als geheel statistisch significant zijn. Deze cijfers geven echter niet mee hoeveel variabiliteit de modellen verklaren. Om dit te achterhalen, moet er teruggegrepen worden naar een andere fitmaat; Nagelkerke pseudo R^2 . We zien dat deze het grootst is in Model 3 ($R^2 = .376$), Model 3 verklaart met andere woorden 37,6% van de variatie in mobilisatie. Door de grootte van de gemeenten te combineren met de geclusterde Belfius Gemeentemonitor-verdeling is de verklarende waarde van dit model zeer hoog. Het is zeer positief om te zien dat de verklarende waarde toeneemt van Model 1 tot Model 3. Dit levert bewijs voor het feit dat de nieuwe modellen steeds nieuwe verklarende waarde toevoegen. In Model 4 tekent de Nagelkerke pseudo R^2 de laagste waarde op ($R^2 = .246$). Hier zijn er dan ook minder verklarende variabelen aanwezig. De focus van dit model ligt dan ook op de effecten van de competitiviteit en niet op het verklaren van allerlei andere factoren.

⁵ De VIF-waarden van een deze variabelen, in een model waar gemeentesoort en -grootte in betrokken waren, lagen ruim boven de 10. De VIF-waarde van ‘kleine gemeenten’ toont met een VIF-waarde van 72,893 duidelijk de multicollineariteit aan.

⁶ Dit omdat tijdens exploratieve analyses bleek dat de VIF-waarden van deze variabelen de maximum-waarde 10 overschreden. De kans op multicollineariteit was hier te groot. Vandaar de keuze om deze variabelen uit te sluiten.

Wat betreft de overlap van de variabelen in de verschillende modellen, kan er over het algemeen gesteld worden dat er over alle modellen heen geen grote sprake is van multicollineariteit⁷. Zelfs in het model dat de hoogste waardes vertoonde, blijkt dat ongeveer de helft van de variabelen een VIF-waarde onder de 3 had⁸.

Hieronder worden de resultaten van de analyses uit de doeken gedaan. De verklaringen, vergelijkingen met internationaal onderzoek en ruimere interpretaties van deze resultaten zijn te vinden bij Conclusies (Hoofdstuk 6.).

5.2.1.2. Analyse van de variabelen

Belangen

Wat betreft de politieke positie (meerderheid-oppositie) van partijen, valt op dat deze in geen enkel model significant is, ondanks dat er wel een positief effect is tussen politieke positie en mobilisatie. Om dit effect verder te onderzoeken, werden er daarom aanvullende bivariate analyses gedaan⁹. Hetzelfde verhaal komt hier naar voor, met dat verschil dat er hier wel significantie gevonden werd. Wanneer een partij in de meerderheid zetelt, vertonen ze een grotere kans op mobilisatie. Deze extra bivariate analyse, die onderzocht als er een significant verschil was tussen de gemiddelde mobilisatiescore¹⁰ van partijen in de meerderheid en in de oppositie, zorgt er met andere woorden voor dat de niet-significante resultaten in de modellen, toch op bivariate wijze aangetoond zijn. Concreet kan er dus gesteld worden dat

⁷ Wanneer de VIF-waarde van een variabele de 10 overschrijdt, dan wordt er in dit onderzoek multicollineariteit vastgesteld. Dit is belangrijk om weten, want in sommige onderzoeken duidt een VIF-waarde van 5 al op multicollineariteit (Rogerson, 2019). Deze maximumwaarde is echter vrij conservatief. Het uitvoeren van deze controles draagt verder bij tot een grotere validiteit, stabiliteit en generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten. Met het oog op de opbouw van betrouwbare kennis via dit exploratief onderzoek, is dit cruciaal.

⁸ In Model 1 zijn de VIF-waarden zeer goed. Elke variabele vertoont een VIF-waarde die onder de meest conservatieve grens van 3 ligt. Het is zelfs zo dat deze bij alle variabelen onder de 2 ligt, behalve bij 'spankracht4' (VIF= 2,243). Ook Model 2 vertoont een lage multicollineariteit. Slechts één variabele heeft hier een VIF-waarde die hoger is dan 3, namelijk 'ervaring' (VIF= 3,647). Bij Model 3 lijkt de multicollineariteit wat hoger te liggen. Ondanks dat meer dan de helft van de variabelen nog steeds onder de meest conservatieve grens van 3 blijven, kent de variabele 'gemeenten met een concentratie aan economische activiteiten' een VIF-waarde van 5,490. Dit is de hoogste waarde in zowel dit model, als in alle andere modellen. Ondanks dit gegeven, is deze waarde nog niet extreem problematisch. Daarom werden er ook geen aanpassingen gedaan aan Model 3. In Model 4 werden de gemeentegrootte en -soort uitgesloten, omdat explorerende analyses uitwezen dat hun VIF-waarde boven de 10 zou liggen in dit model. Na uitsluiting van deze variabelen, bleken alle overgebleven variabelen onder het maximum 2,233 (Rechtse Partijen) te liggen.

⁹ In deze bivariate T-test bleek de meerderheid een grotere kans op mobilisatie te vertonen dan dat de oppositie dit deed (N= 46; X= 0,83; S=0,383 tegenover N= 76; X= 0,70; S= 0,462). Het verschil tussen beide bleek overigens significant te zijn (t= - 1,661; p= .050).

¹⁰ Waarbij 0= geen mobilisatie en 1= mobilisatie. Hoe dichter het gemiddelde bij 1 ligt, hoe meer partijen in deze categorie, gemiddeld gezien, mobiliseerden.

meerderheidspartijen meer gaan mobiliseren dan oppositiepartijen. Dit effect lijkt echter te verdwijnen als er voor andere variabelen gecontroleerd wordt.

Wat ‘initiatief’ betreft moet er met meer voorzichtigheid gesproken worden. De analyses tonen namelijk aan dat ‘initiatief’ enkel maar significant was in Model 1 ($p = .008$), wat suggereert dat wanneer het initiatief bij de meerderheid lag, dit effect enkel maar van toepassing is op de mobilisatiekracht van partijen onder de specifieke omstandigheden die in dit model worden beschouwd. Onder de omstandigheden van de andere modellen werd er geen significantie gevonden. De nodige voorzichtigheid is met andere woorden aangeraden bij de interpretatie van deze resultaten. Al blijken deze bevindingen wel in lijn te liggen met de resultaten uit de bivariate analyse, die een antwoord zocht op hypothese 2a en 2b. Zo werd in eerste instantie verwacht dat als een oppositiepartij de volksraadpleging op poten zet, met eventuele motieven om het *status quo* te doorbreken, dat er bij hen een groter mobilisatiekracht waar te nemen zou zijn (H2a). Bij meerderheidspartijen werd hetzelfde verwacht, maar dan omgekeerd. Uit de T-tests komt echter een zeer verdeeld beeld naar boven. Wanneer enkel volksraadplegingen onderzocht werden waar het initiatief bij de oppositie lag, dan bleek namelijk dat de meerderheid sterker mobiliseerde ($N=15$; $X=0,93$; $S=.258$) in vergelijking met partijen uit de oppositie ($N=36$; $X=0,72$; $S=.454$)¹¹. Dit verschil bleek significant te zijn ($t=-2,093$; $p=.042$). Wat betreft de volksraadplegingen die voortkwamen uit de meerderheid, bleek het verschil in mobilisatie van oppositie en meerderheid ($N=17$; $X=0,65$; $S=.493$ t.o.v. $N=13$; $X=0,69$; $S=.480$) gemiddeld gezien niet significant te zijn ($t= -0,252$; $p=.803$). Deze bevindingen liggen niet in lijn met wat er verwacht werd in hypothese 2a. Ook hypothese H2b werd onderzocht: in welke mate mobiliseren partijen als het initiatief van burgers kwam? Ondanks dat er weldegelijk een verschil in mobilisatie gevonden werd bij de door burgers geïnitieerde volksraadplegingen (Oppositie: $N=23$; $X=0,70$; $S=.470$ /Meerderheid: $N= 18$; $X=0,83$; $S=.383$), kunnen deze cijfers niet geïnterpreteerd worden doordat het verschil niet significant blijkt te zijn. De cijfers die H2a en H2b ondersteunen worden weergegeven in Tabel 4. Deze bevindingen werden overigens ook, als controle en voor de duidelijkheid, aan een Chi²-toets onderworpen. De gevonden

¹¹ X moet hier als volgt geïnterpreteerd worden: X schommelt tussen 0 en 1, waarbij 0 staat voor geen mobilisatie en 1 voor mobilisatie. Hoe dichterbij 1 de X van de meerderheid ligt, hoe sterker ze mobiliseren. In dit onderzoek wordt er echter gekeken naar het verschil tussen de X-waarde van de meerderheid en deze van de oppositie. Degene wiens X-waarde hoger is, blijkt sterker te mobiliseren. Via een t-test wordt er vervolgens gekeken als het verschil tussen de twee significant is.

procentuele kansen op mobilisatie zijn logischerwijs dezelfde, maar ook de Chi²-waarden kwamen overeen met deze van de T-test¹².

<i>Initiatief:</i>	<i>Oppositie</i>			<i>Meerderheid</i>			<i>T-test</i>	<i>Sig. van het verschil</i>
	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>S</i>	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>S</i>		
<i>Oppositie</i>	36	0,72	.454	15	0,93	.258	-2,093*	.042
<i>Meerderheid</i>	17	0,65	.493	13	0,69	.480	-0,252	.803
<i>Burgers</i>	23	0,70	.470	18	0,83	.383	-1,032	.308

Tabel 4: Mobilisatie van oppositie en meerderheid bij verschillende initiatiefnemers

Als laatste werd er gekeken naar de competitiviteit van de volksraadplegingen. Wanneer deze variabele geanalyseerd werd aan de hand van de vijf spankrachtcategorieën (Model 1-3), dan kan er gesteld worden dat de aanwezigheid van een bepaalde competitiviteit (uitgedrukt in spankracht) een effect heeft op de mate van mobilisatie. In Model 1, 2 en 3 spreidde de variabelen tussen spankracht2 en spankracht4¹³ een Exp(B)-waarde onder de 1 tentoon. Dit duidt op een negatieve associatie tussen deze waarden van competitiviteit en mobilisatie. Wanneer er geen uitgesproken competitiviteitsniveau is – dus niet zeer laag of zeer hoog-, gaan partijen dus net minder mobiliseren. Dit resultaat wijst op het feit dat een gemiddelde competitiviteit nefast is voor de mobilisatie van partijen. In Model 4 werd er daarom gekeken naar het zeer lage, zeer hoge en het gemiddelde competitiviteitsniveau¹⁴. Uit Model 4 komt naar voor dat wanneer het verschil tussen ja- en neen-stemmers zeer groot (=zeer lage competitiviteit) was, partijen meer gaan mobiliseren (Exp(B)= 8,739; p= .065). Daarnaast werd er, in lijn met de bevindingen uit de vorige modellen, gevonden dat een gemiddelde competitiviteit ook hier een negatief effect heeft op de mobilisatiekracht van partijen. De Exp(B)-waarde van deze variabele ligt met 0,349 wederom onder de 1. Al moet hierbij gezegd worden dat deze twee bevindingen geen statistische significantie bezitten (p= .065 en p= .092),

¹² Wanneer het initiatief van de oppositie kwam, bleek het verband tussen politieke positie en mobiliseren randsignificantie te vertonen (Chi²= 2,790; p= .095). Dit ligt in lijn met de gerapporteerde bevindingen uit de T-test. Dit geldt overigens ook voor wanneer de meerderheid initiator van de volksraadpleging was (Chi²= 0,068; p= .794) en wanneer burgers het initiatief namen (Chi²= 1,038; p= .308). Deze verbanden zijn, net zoals in bovenstaande bevindingen, niet significant.

¹³ De competitiviteit lag hier met andere woorden tussen de 21 en de 80 procentpunten

¹⁴ Zeer lage competitiviteitsniveau= spankracht 5 (81-100 procentpunt) [N= 14] ; Gemiddeld competitiviteitsniveau= spankracht 2 t.e.m. spankracht 4 (21 procentpunt t.e.m. 80 procentpunt) [N= 16] ; Zeer hoog competitiviteitsniveau= spankracht 1 (0-20 procentpunt) [N= 62].

al kunnen beide wel als randsignificant gezien worden¹⁵. Wanneer er van randsignificantie wordt uitgegaan, dan volgen de resultaten uit Model 4 de trends van de voorgaande modellen en bevestigen ze de daar gevonden resultaten. Het gebrek aan significantie kan mogelijks verklaard worden doordat de omvang van de observaties daalde in dit model. Deze analyse werd overigens ook uitgevoerd met ‘Zeer Lage Competitiviteit’ als referentievariabele. Dezelfde effecten kwamen ook hier naar voor¹⁶. Deze kunnen volledig teruggevonden worden in de Appendix (paragraaf 7.2.).

Ideeën

Binnen ideeën werd er ten eerste gekeken naar de ideologie van de partijen¹⁷. Linkse partijen bleken in de eerste drie modellen een randsignificante grotere kans op mobilisatie te vertonen¹⁸, in vergelijking met niet-linkse partijen. Deze bevindingen liggen in de lijn der verwachtingen. Enkel wanneer een zeer grote en lage competitiviteit betrokken werd (Model 4), toonden linkse partijen geen significantie meer. Wederom kan de lage N hier een rol in spelen. Over het algemeen blijven de gevonden Exp(B)-waarden grotendeels hetzelfde. Enkel in Model 4 daalt deze aanzienlijk voor linkse partijen. Verder werd er ook nog een extra analyse uitgevoerd, waarbij *party dummy's* (vb: CD&V; 0 = neen, 1 = ja) werden betrokken in het model in plaats van de hier gebruikte partijvariabelen. Dit model wordt besproken bij de robuustheidscontrole in paragraaf 5.2.1.3.

Wat de openheid van de partijen betreft kan er vrij kort gebleven worden. Deze variabele vertoont in geen enkel model significantie. Er is met andere woorden onvoldoende bewijs om de nulhypothese te verwerpen.

Instituties

De variabele ‘ervaring’ is significant in elk model, al is er in Model 3 wel sprake van randsignificantie ($p = .095$). Daarbovenop vertoont het in elk model ook een vrij hoge Exp(B)-waarde. In Model 2 blijkt ervaring de grootste impact te hebben op mobilisatie ($\text{Exp(B)} =$

¹⁵ Een p-waarde wordt in dit onderzoek als randsignificant aanschouwd wanneer deze onder de .010 ligt. Randsignificantie kan te maken hebben met het feit dat de analyses te kampen hebben met kleine N.

¹⁶ Ook in dit model blijken partijen bij een ‘Gemiddelde Competitiviteit’ net minder te mobiliseren ($\text{Exp(B)} = 0,245$; $p = .021$). De variabele ‘Zeer Hoge Competitiviteit’ verloor zijn randsignificantie in dit model. Toch kan er gesteld worden dat ook dit model bewijst dat partijen bij een gemiddelde competitiviteit minder mobiliseren. Verder bleek ook de initiatiefnemer een significante variabele te zijn in dit model, al is het effect net zoals in Model 2 negatief ($\text{Exp(B)} = 0,519$; $p = .048$).

¹⁷

¹⁸ In Model 1 en 2 is er randsignificantie. De p-waarde is hier tweemaal .071. In Model 3 is er een p-waarde van .086 te vinden.

13.600; $p = .049$) in vergelijking met Model 1 ($\text{Exp}(B) = 6.000$; $p = .017$), Model 3 ($\text{Exp}(B) = 6,753$; $p = .095$) en Model 4 ($\text{Exp}(B) = 5,262$; $p = .045$). Dit betekent dat partijen die reeds ervaring hebben met een lokale volksraadpleging ($N=20$) een hogere kans hebben op mobiliseren, in vergelijking met partijen zonder deze ervaring. Dit omdat de kans op mobilisatie per toename van één eenheid wordt vermenigvuldigd met een factor van 13,6 (voor Model 2).

Wat de grootte van de partijen betreft, werd in Model 3 gevonden dat kleine gemeenten een veel hogere kans op mobilisatie vertonen, in vergelijking met niet-kleine gemeenten ($\text{Exp}(B) = 83,770$; $p = .086$). Dit effect is randsignificant. Opvallend is echter wel dat binnen de grote gemeenten, ook gemeenten met een concentratie aan economische activiteiten een hogere kans op mobilisatie vertonen. Gelet op de hoge $\text{Exp}(B)$ -waarde, is deze kans zelfs zeer groot ($\text{Exp}(B) = 62,775$; $p = .022$). In Model 4 vertoont deze variabele randsignificantie ($\text{Exp}(B) = 12,759$; $p = .059$). Er kan dus gesteld worden dat partijen in kleine gemeentes en in gemeentes met een concentratie aan economische activiteiten een hogere kans op mobilisatie vertonen.

5.2.1.3. Robuustheidscontrole

Om een beter begrip te krijgen van de stabiliteit en betrouwbaarheid van de resultaten, werden er enkele robuustheidscontroles uitgevoerd. Er werd nagegaan of de resultaten consistent bleven onder verschillende omstandigheden. De onderzochte modellen zijn terug te vinden in de Appendix (paragraaf 7.2.). Telkens werd Model 3 als uitgangspunt genomen. Dit door de hoge verklarende waarde van dit model.

Zo werd in een eerste controle de variabele ‘ervaring’ niet betrokken in de analyse. Omdat deze variabele in elk model significante effecten vertoonde, is het interessant om te kijken wat er zich voordoet wanneer ‘ervaring’ weggelaten wordt. Uit deze analyse bleek dat de gevonden effecten niet drastisch veranderden. Wel bleef enkel het (rand)significantieniveau van gemeenten met een concentratie aan economische activiteiten intact ($\text{Exp}(B) = 19,052$; $p = .052$). De impact van ervaring op het mobiliseren van partijen in deze gemeentes blijkt beperkt te zijn. Deze bevinding maakt het vertrouwen dat gesteld kan worden in de gevonden resultaten groter. Verder deden er zich ook enkele significantieverschuivingen voor. Zo waren initiatiefnemer, spankracht 2 en 3 en openheid nu (rand)significant. Opvallend, zeker wanneer geweten is dat deze variabelen in de vier gerapporteerde modellen in mindere mate (rand)significantie vertoonden. Het is mogelijk dat ‘ervaring’ een mediator is tussen de relatie van deze variabelen en het mobiliseren van partijen. Ook is het mogelijk dat ‘ervaring’ en deze drie variabelen onderling correleren.

In een tweede controle werden de volksraadplegingen die gingen over fusies uitgesloten uit Model 3. Dit omdat vaak zeer veel sentiment gepaard gaat bij dergelijke onderwerpen. Mensen hebben vaak een zeer uitgesproken mening, wanneer het aankomt op fusies met andere gemeenten. De competitiviteit is hier bijgevolg ook lager¹⁹. Uit de analyse blijkt dat, zonder de fusievolksraadplegingen, er geen enkele variabele nog significantie vertoonde. De resultaten zijn met andere woorden grotendeels gedreven door de recente volksraadplegingen omtrent fusies. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat deze observaties een aanzienlijke invloed hadden op de resultaten. Wanneer deze cases verdwijnen, blijken de resultaten niet langer significant. Natuurlijk kan dit eventueel ook verklaard worden door de aanwezigheid van *sample bias*. De N werd door het uitsluiten van deze observaties namelijk sterk verminderd (N=77). Enkel ‘ervaring’ en ‘gemeenten met een concentratie aan economische activiteiten’ waren randsignificant (Exp(B)= 23,692; p= .056 en Exp(B)= 4895, 098; p= .099). Wat verder nog opvalt is dat de effecten niet gigantisch verschillen met effecten van andere modellen, ze komen zelfs in grote mate overeen.

Als derde controle werd ideologie als *party dummy's* in het model ingevoegd (zie paragraaf 4.1.3.2. en het Codeboek voor verdere uitleg). Dit om te kijken welke partij(en) het positieve effect van linkse partijen op mobilisatiekracht dragen. Uit de analyse blijkt dat het partijen met een overwegend groene ideologie zijn die een hoge kans tot mobilisatie vertonen tijdens volksraadplegingen (Exp(B)= 13,368; p= .027). Deze relatief hoge Exp(B)-waarde wijst op een grotere kans tot mobilisatie bij partijen met een overwegend groene ideologie. Het is door de sterke effecten en significantie van groene partijen, dat er in modellen 1 tot 3 gevonden wordt dat ‘linkse partijen’ meer kans op mobilisatie vertonen. Opvallend is hier echter ook dat liberale partijen een grotere kans tot mobilisatie vertonen, in vergelijking met niet-liberale partijen (Exp(B)= 5,688). Dit effect is randsignificant (p= .096) en kwam niet naar voor in de modellen waar de overkoepelende links-rechts variabelen gebruikt werden. De hoge significantiewaarden van de andere ideologieën binnen ‘rechtse partijen’, onderdrukten dit effect in de gerapporteerde modellen. Ook toont dit model een negatief effect tussen mobilisatie en partijen binnen verstedelijkte gemeenten (Exp(B): 0,015; p= .020). Dit effect werd ook gevonden in

¹⁹ Uit een T-test bleek dat de competitiviteit lager was bij volksraadplegingen die gingen over fusies (N=15 ; X=62,013 ; S=8,276), dan bij volksraadplegingen die niet gingen over fusies (N=77 ; X=51,302 ; S=25,633). Let ook op de standaardafwijking. Bij fusie gerelateerde onderwerpen is deze veel kleiner. Dit duidt op het feit dat het gemiddelde competitiviteitsniveau dichterbij de X schommelt, dan dat dit het geval is bij volksraadplegingen die over andere onderwerpen gaan. Het verschil tussen beide bleek statistisch significant te zijn (T= -2,960; p=.004).

Model 2, maar bezat toen geen significantie. Deze bevinding sluit aan bij de verklaring dat partijen in gemeenten met een kleinere schaal meer zullen mobiliseren.

Als laatste controle werd de onafhankelijke variabele licht anders gecodeerd. In plaats van de gebruikelijke ‘al dan niet mobiliseren’ (0= geen mobilisatie en 1= mobilisatie), werd er gekozen om 0 te coderen als ‘geen mobilisatie + oproep om thuis te blijven’. 1 werd op zijn beurt gecodeerd als ‘pro + contra + geen richting + pro&contra’. Deze variabele werd de naam ‘al dan niet oproepen om te stemmen’ gedoopt. Op deze manier kan er gekeken worden in welke mate de effecten van de variabelen veranderen door deze hercodering. Deze nieuw gecodeerde onafhankelijke variabele werd in twee modellen aan logistische regressieanalyses onderworpen. In Model A werden dezelfde variabelen zoals in Model 3 genomen. In Model B werd er met *party dummy's* getest. In de Appendix (paragraaf 7.3.) kunnen deze modellen gevonden worden. Uit de analyses komt direct naar voor dat er zich geen gigantische effectverschuivingen voordeden. De gevonden Exp(B)-waarden komen in grote lijnen overeen met de hierboven gerapporteerde modellen. Dit is positief nieuws. Enkel de effecten van ‘ervaring’ op het ‘al dan niet oproepen om te stemmen’ blijken hier niet significant te zijn, terwijl dit wel het geval was bij ‘al dan niet mobiliseren’. Deze bevinding is het enige echt uit het oog springende verschil tussen deze analyses en de analyses in modellen 1,2,3 en 4. Wat de gelijkenissen betreft, blijkt ook hier wederom het effect van partijen in gemeenten met een concentratie aan economische activiteiten en het effect van partijen in kleine gemeenten in beide modellen (rand)significant te zijn. In Model A was *spankracht1* overigens ook randsignificant (Exp(B)= 8,711; $p = .068$). De positieve Exp(B)-waarde ligt in lijn met gevonden resultaten in de gerapporteerde modellen, waar *spankracht1* als referentievariabele diende. Ook bleken de groene partijen hier wederom een significant hogere kans op mobilisatie te vertonen (Exp(B)= 8,072; $p = .036$).

Over het algemeen kan gesteld worden dat de bijkomende robuustheidscontroles geen grote effectverschuivingen met zich meedroegen. De resultaten bleven in grote mate consistent onder verschillende omstandigheden. Dit is positief voor de stabiliteit en de betrouwbaarheid van de resultaten.

Tabel 5: Resultaten logistische regressie

Model 1			Model 2		Model 3		Model 4	
	Exp (B)	Sig.	Exp (B)	Sig.	Exp(B)	Sig	Exp(B)	Sig.
Instituties:								
Ervaring	6,000*	.017	13,600*	.049	6,753	0.95	5,262*	.045
Grootte								
Klein	REF.	REF.			83,770	.086		
Middelgroot	0,352	.260			5,635	.320		
Groot	0,561	.504						
Soort								
Woongemeente			REF.	REF.				
Landelijke gemeente			1,554	.701				
Gemt. eco. activiteiten			26,874**	.008	62,775*	.022		
Verstedelijkte gemeente			0,244	.414	0,517	.772		
Grote en regionale steden			1,975	.567	REF.	REF.		
Belangen:								
Initiatiefnemer	0,297**	.008	0,405	.080	0,398	.080	0,349	.349
Politieke positie	1,917	.265	2,035	.288	3,118	.104	2,503	.118
Competitiviteit								
Spankracht 1 (0-20)	REF.	REF.	REF.	REF.	REF.	REF.		
Spankracht 2 (21-40)	0,225	.198	0,040*	.022	0,166	.136		
Spankracht 3 (41-60)	0,138*	.027	0,513	.608	0,269	.216		
Spankracht 4 (61-80)	0,270	.093	0,068*	.012	1,085	.942		
Spankracht 5 (81-100)	4,659	.169	3,723	.253	9,374	.083		
Zeer Hoog (0-20)							REF.	REF.
Gemiddeld (21-80)							0,349	.092
Zeer Laag (81-100)							8,739	.065
Ideeën:								
Ideologie (partijfamilie)								
Rechts	1,190	.797	1,218	.810	2,356	.378	1,042	.953
Links	4,644	.071	5,048	.071	4,825	.086	2,170	.280
Centrum	REF.	REF.	REF.	REF.	REF.	REF.	REF.	REF.
Openheid	1,875	.343	2,640	.180	2,824	.084	2,451	.104
Controle:								
Jaartal	1,087	.343	1,066	.188	1,026	.580	1,077	.297
Fitmaten:								
Chi ²	27,322**	.007	28,729*	.026	34,172*	.018	21,207*	.047
Nagelkerke pseudo R ²	.324		.323		.376		.246	
Noot: Deze resultaten zijn gebaseerd op een logistische regressieanalyse. De afhankelijke variabele is het mobiliseren van partijen tijdens lokale volksraadplegingen. Voor de standaardafwijkingen geldt; *** $p \leq 0.001$, ** $p \leq 0.01$, * $p \leq 0.05$.								

6. Bespreking en conclusies

Al bijna 30 jaar is het in Vlaamse gemeenten mogelijk om volksraadplegingen te houden (Janssens, 1996). De laatste jaren is er echter een hernieuwde tendens van het houden van volksraadplegingen te vinden in het Vlaamse lokale politieke landschap (De Ceuninck, 2017), dit naar aanleiding van fusie-operaties tussen gemeenten en de behoefte van besturen om burgers hierbij te betrekken (of de behoefte van burgers om hierbij betrokken te worden). Binnen deze vormen van directe democratie wordt er gebroken met de electorale commandolijn zoals deze in de representatieve democratie bestaat. Partijen kunnen tijdens volksraadplegingen minder invloed en macht op het beleid uitoefenen, in vergelijking met de representatieve democratie, waar ze zeer cruciale actoren zijn (Fiva et al., 2017). Hier zijn er namelijk geen processen of actoren die tussen de keuze van de burgers en de uiteindelijke beslissing staan (Lutz & Hug, 2010). Maar ondanks dat volksraadplegingen de burgers een duidelijke stem geven over een vaak binaire keuze, blijkt toch dat partijen een zeer groot deel van hun macht willen behouden tijdens dergelijke ontplooiingen van directe democratie (De Vreese & Semetko, 2004; Smith, 2021; De Smedt et al., 2022). Partijen lijken dus niet lijdzaam toe te kijken wanneer hun macht verschuift naar de burgers, maar ze proberen hun macht actief vast te houden via een gerichte mobilisatie. In het licht van een laag vertrouwen (Hosking, 2019; Fancourt et al., 2020; Dassonneville & McAllister, 2021) in politiek en partijen, de ‘kloof met de burger’ (Dalton, 2004; Caluwaerts, 2011; Ignazi, 2021) en de crisis van de representatieve democratie (Kölln, 2016) is ook dit van niet te onderschatten maatschappelijk belang.

Dit streven naar machts- en invloedbehoud kan op verschillende manieren komen boven drijven. Thompson (2018) beschreef vijf rollen die lokale politici kunnen aannemen tijdens interactie met democratische innovaties. In dit onderzoek werden deze rollen doorgetrokken naar partijverantwoordelijken en partijen. Eén rol springt hier bijzonder in het oog, namelijk mobiliseren. Het is paradoxaal dat partijen via deze rol vaak proberen om hun macht tijdens direct democratische processen zo goed mogelijk te vrijwaren (Schäfer & Schwander, 2019), terwijl ze aan de andere kant net pleiten voor direct democratische instrumenten om de zogenaamde ‘kloof met de burger’ te dichten (Rose & Weßels, 2021; Elchardus, 2002; Collin, 2019). Dit om burgers rechtstreekste inspraak te geven zonder tussenkomst van tussenschakels zoals partijen (Lutz & Hug, 2010). Nog opvallender is dat de wetenschappelijke tijdschriften

wel bol staan over de mobilisatie van partijen tijdens verkiezingen, maar er zeer weinig te vinden is in een volksraadplegingsgerichte context. De weinige onderzoeken die bestaan, staan dan ook vooral stil bij de financiering of media-aandacht van partijen tijdens volksraadplegingen (e.g. Marquis et al., 2011; Wirth et al., 2010; Rinscheid, & Udrys, 2022; Paulissen & Maddens, 2023; Ghaleigh). Er heerst dan ook een absolute schaarste rond mobilisatie tijdens volksraadplegingen. Dit is een bizar gegeven, want mobilisatie brengt toch heel wat electorale effecten teweeg (Closa, 2007). Daarbovenop blijkt dat partijen volksraadplegingen kunnen gebruiken om beleidsdoelen te bereiken, om hun positie in de electorale arena te versterken (Hollander, 2019) of om hun voorstel te beschermen (Klijn & Koppenjan, 2002). Dit onderzoek trachtte dan ook, op zijn eigen bescheiden manier, om eerste stappen te zetten in het verklaren waarom sommige partijen wel mobiliseren tijdens lokale volksraadplegingen in Vlaanderen en anderen niet. Op een exploratieve manier wordt in dit onderzoek getoetst welke zaken de kans vergroten dat lokale politieke partijen aan het mobiliseren slaan tijdens decretale lokale volksraadplegingen.

Om te beginnen werd er onderzocht in welke mate lokale politieke partijen hun kiezers mobiliseren tijdens lokale volksraadplegingen (R1) en in welke richting dit gebeurde (RQ2). In het beschrijvende deel van het empirische luik (paragraaf 5.1.) werden deze vragen beantwoord. Zo blijkt dat gemiddeld genomen iets meer als 75 procent van de partijen mobiliseert tijdens lokale volksraadplegingen. Dit is een relatief hoog getal. Het toont aan dat volksraadplegingen de partijen roeren. Dit kan aansturen op de veronderstelling dat partijen zo veel mogelijk van hun invloed willen behouden (Walker 2003; Kuzelewska 2015). Wel werd er gevonden dat de verschillen in mobilisatiekracht afhankelijk waren van het onderwerp van de volksraadpleging. Zo werd er volgens de analyses het meest gemobiliseerd wanneer het onderwerp de verandering van gemeentediensten betrof. Volksraadplegingen die de bouw van private of bedrijfsinfrastructuur behelsden, konden volgens de resultaten op het minste mobilisatie rekenen.

Wat betreft de richting van mobilisatie bleek dat 28% van de mobiliserende partijen aansturen op een contra-stem van hun achterban. 24% riep dan weer op om 'pro' te stemmen. Deze cijfers liggen relatief dicht bij elkaar. Wat hier verder vanaf ligt, zijn de partijen die opriepen om thuis te blijven, ongeveer één tiende deed dit. Daarnaast werd er ook een bivariate analyse gedaan met mobilisatierichting als onafhankelijke variabele. Hieruit kwam naar voor dat er een statistisch significant effect bestaat tussen de politieke positie (meerderheid-oppositie) van partijen en de richting van mobilisatie. Partijen uit de meerderheid blijken (veel) meer op te

roepen om pro te stemmen en om thuis te blijven, in vergelijking met oppositiepartijen -die overigens vooral opriepen om contra te stemmen. Wederom kunnen deze bevindingen verklaard worden door het feit dat meerderheidspartijen niet van zins zijn om veel invloed af te staan tijdens direct democratische processen (Walker 2003; Kuzelewska 2015). Door hun kiezers een specifieke richting in te duwen, proberen ze hun invloed op de uitkomst te maximaliseren (Klijn & Koppenjan, 2002). Wanneer ze oproepen om thuis te blijven, wordt er getracht om onder het vooropgestelde minimumquota te blijven, waardoor de volksraadpleging onontvankelijk is en de *status quo* behouden blijft (e.g. Gent, 1999). Oppositiepartijen trachten op hun beurt de *status quo* net te doorbreken, door de kiezers aan te manen om contra te stemmen. De richting waarin partijen mobiliseren heeft dus veel te maken met onderliggende electorale strategieën (Hollander, 2019).

Belangen

Bij hoofdonderzoeksvraag 3 zijn de resultaten iets genuanceerder. Deze onderzoeksvraag werd opgedeeld in drie verschillende subonderzoeksvragen. Zo werd er ten eerste gekeken in welke mate de initiatiefnemer van volksraadplegingen een invloed had op het al dan niet mobiliseren van partijen. Er werd verwacht dat als een oppositiepartij de volksraadpleging op poten zette, dat er bij hen een grotere mobilisatiekracht waar te nemen zou (H2a) zijn. Bij meerderheidspartijen gold dezelfde redenering. Op basis van een bivariate analyse moest deze hypothese echter verworpen worden. Het bleek namelijk zo te zijn dat waar het initiatief bij de oppositie lag, het net de meerderheid was die sterker mobiliseerde. Omgekeerd bleek dit effect echter niet te gelden. Hoe kan dit worden verklaard? Een mogelijke uitleg hiervoor is dat de meerderheid meer mobiliseert, omdat er voor hen meer te verliezen valt. Wanneer het initiatief uit de oppositie kwam, dan kan men er gif op innemen dat het doel van de volksraadpleging zal zijn om de *status quo* te doorbreken (Hendriks, 2011). Het is gericht tegen het beleid van de meerderheid. Deze zullen zich als gevolg hard inspannen om de uitslag te laten evolueren in een richting die hen gunstig is (Klijn & Koppenjan, 2002). Op deze manier trachten ze de macht in handen te houden. De meerderheid gaat meer mobiliseren omdat er voor hen meer op het spel staat. Dit is één van de mogelijke verklaringen voor deze bevinding. Een andere verklaring zou kunnen liggen in het feit dat partij-afdelingen van de meerderheid sowieso actiever zijn dan die van de oppositie. In een Vlaamse lokale context, waar sommige oppositiepartijen maar beschikken over één of enkele zetel(s), kan dit inderdaad het geval zijn. Daarbovenop kan ook meespelen dat wanneer een volksraadpleging geïnitieerd wordt door de oppositie, de andere oppositiepartijen zich niet, tot minder, aangesproken voelen om te mobiliseren, omdat ze het

niet belangrijk vinden of omdat ze de andere oppositiepartij(en) geen wind in de zeilen willen geven door zoveel aandacht te vestigen op de door hen georganiseerde volksraadpleging.

Ook hypothese H2b werd onderzocht. Maar er bleek geen statistische significantie aanwezig te zijn wanneer burgers het initiatief namen. Het gebrek aan significantie kan deels veroorzaakt worden door de kleine steekproef. Deze bevinding ligt trouwens in lijn met de idee dat lokale politici een minder actieve rol zullen aannemen wanneer het initiatief uit de hoek van andere *stakeholders* kwam (Torfing & Ansell, 2017). Verder blijken *invented* en *invited spaces* (Barber, 1984; Kersting, 2013) dus minder te spelen bij de mobilisatie van partijen tijdens lokale volksraadplegingen.

Aan de andere kant werd hypothese 3 -die zich boog over de competitiviteit- niet verworpen, al werden de verwachtingen wel stevig bijgesteld. Zo vertoonden de verschillende onderzochte modellen wel allemaal ongeveer hetzelfde beeld, maar ze verschilden in significante variabelen. Van *spankracht*₂ tot *spankracht*₄ werd er een negatieve associatie tussen deze competitiviteitsniveaus en mobiliseren gevonden. Ondanks het gebrek aan eenduidige resultaten, komt uit de modellen wel duidelijk naar voor dat het hebben van minder *spankracht* in de volksraadpleging een negatief effect heeft op de mate van mobilisatie. Daarnaast wees Model A op het feit dat wanneer er veel competitiviteit heerst, er meer kans op mobilisatie is. Ook wanneer competitiviteit in drie categorieën werd onderzocht (Model 4) bleek dezelfde tendens te gelden. Daarbovenop werd er hier gevonden dat partijen meer gaan mobiliseren bij een zeer lage competitiviteit. Beide resultaten steunen echter wel op randsignificantie. Hoe kan dit negatief effect tussen een gemiddelde competitiviteit en mobiliseren verklaard worden? Een mogelijke verklaring is het feit dat partijen vrij goed kunnen aanvoelen wanneer een onderwerp erg speelt in de lokale gemeenschap en wanneer er veel tegengestelde opinies heersen. Dit door hun lokale karakter en verankering. Ze staan zeer dicht bij de burger (Caluwaerts et al., 2020). Partijen zullen dan enkel proberen om de burgers te sturen wanneer het zeer spannend is. Wanneer dit niet het geval is zullen partijen met andere woorden minder mobiliseren, want hun voorstel dient niet of kan toch niet meer beschermd worden (Klijn & Koppenjan, 2002). Maar wanneer er echt bijna helemaal geen competitie is, lijken partijen wel weer te mobiliseren. Dit is een opvallende vaststelling en kan op twee mogelijke manieren verklaard worden. Aan de ene kant kan spelen dat het voorstel van één oppositiepartij of burgerbeweging komt en integraal ingaat tegen een in de samenleving breed gedragen gedachtengoed. Partijen zullen dan oproepen om contra te stemmen, om duidelijk te maken dat een dergelijk idee geen draagvlak kent in de samenleving. Aan de andere kant kunnen partijen ook mobiliseren om

thuis te blijven, in een poging om onder het minimumquota te blijven. Enkel de hevige voorstanders (of tegenstanders) van het voorstel komen dan stemmen. Wanneer het minimumquota dan effectief behaald wordt, en de volksraadpleging ontvankelijk is, kan de competitiviteit vrij laag zijn, ondanks een gedegen mobilisatie van de partijen, waarbij ze opriepen om niet te komen stemmen.

Ideeën

Hoofdonderzoeksvraag 4 ging over welke partijen mobiliseren tijdens lokale volksraadplegingen. Om dit te verklaren werd er gekeken naar de ideologie (SQ4) en de openheid van de partijen (SQ5). Wat betreft de ideologie, werd er verwacht dat linkse partijen meer zouden mobiliseren. Puur idealistisch bleek namelijk al dat linkse partijen positiever staan tegenover mechanismen die burgers inspraak geven (Klausen et al., 2023). In dit onderzoek werd teruggevonden dat het inderdaad linkse partijen -met groene partijen op kop- waren die een hogere kans op mobilisatie vertonen. Een alternatieve verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat linkse partijen meer willen sturen, terwijl rechtse partijen individuele burgers in alle onafhankelijkheid aan het woord willen laten. De sterke partijorganisatie, die bijvoorbeeld teruggevonden wordt bij linkse socialistische partijen, zorgt ervoor dat deze partijen in sterke mate vat hebben op kandidaten en vertegenwoordigers (Close & Legein, 2023). Aan de andere kant stelt de politicologische theorie echter dat direct democratische instrumenten, zoals volksraadplegingen, op meer steun kunnen rekenen van (radicaal) rechtse partijen (Hennau, 2020; Caluwaerts et al., 2013; Coffe & Michels, 2014; Mudde, 2007). Dit vanuit de idee dat de bevolking over een hogere mate van inspraak moet kunnen beschikken. Hieruit zou afgeleid kunnen worden dat rechtse partijen minder zullen mobiliseren, want de vrijheid moet bij de burgers liggen. En inderdaad, over het algemeen vertoonden rechtse partijen in dit onderzoek geen significante effecten met betrekking tot mobilisatie. Enkel wanneer de analyse gevoerd werd met *party dummy's* (Model4), bleken liberale partijen wel een randsignificant positief effect te vertonen. Deze effecten stroken overigens ook niet met de positieve standpunten van liberale partijen over individuele vrijheid en hun negatieve houding tegenover een overdaad aan regulatie (Close, 2018).

Over de openheid van partijen kan er niet veel gezegd worden. In geen enkel model toonde deze variabele statistische significantie. Derhalve wordt de bijhorende hypothese (H5), waarin verwacht werd dat gesloten partijen meer zouden mobiliseren, dan ook verworpen. Een

verklaring hiervoor kan zijn dat de openheid van partijen op lokaal niveau geen grote doorslag kent, omdat het toch vooral de lokale politici zijn die de partij hier aansturen.

Concluderend kan hoofdonderzoeksvraag 4 beantwoord worden door te stellen dat bewezen is dat linkse partijen een grotere kans tot mobilisatie vertonen tijdens lokale volksraadplegingen.

Institutes

In hoofdonderzoeksvraag 5 werd er gepeild naar de gemeenten. In welke gemeenten mobiliseren politieke partijen hun kiezers (het meest) tijdens lokale volksraadplegingen? In eerste instantie werd er hiervoor gekeken naar de grootte van de gemeenten (SQ6). Er werd verwacht dat er een grotere mobilisatie zou zijn in kleinere gemeentes (H6). Deze verwachting werd aan de ene kant bevestigd. Zo werd er inderdaad gevonden dat partijen in kleinere gemeentes een grotere kans tot mobilisatie vertoonden in vergelijking met niet-kleine gemeentes. Aan de andere kant moest de verwachting ook bijgesteld worden, want wat bleek: ook binnen grote gemeentes was dit het geval. Wel niet bij alle grote gemeentes, enkel bij de grote gemeentes die een concentratie aan economische activiteiten herbergen. De verklaring hiervoor valt, zover mijn kennis strekt, in geen enkele theorie te vatten. Deze effecten blijken overigens vrij stabiel, sinds ze quasi elke robuustheidstest overleefden.

Wat de ervaring van gemeenten met eerdere volksraadplegingen betreft, werd er verwacht dat dit zou zorgen voor meer kans tot mobilisatie (H7). Deze verwachting werd in de resultaten resoluut bekrachtigd. In gemeenten met ervaring hebben partijen een grotere kans op mobilisatie, dan in gemeenten zonder ervaring. Dit effect was overigens in elk model, behalve Model 4, statistisch (rand)significant. Het kennen van het reilen en zeilen van het proces van een volksraadpleging en het weten wat de impact ervan is, kunnen hier een verklaring voor zijn (Caluwaerts et al., 2020). Partijen weten wat een volksraadpleging kan teweegbrengen en zetten daarom harder in op mobilisatie (Gilljam et al., 2012).

Concluderend kan hoofdonderzoeksvraag 5 dus beantwoord worden door te stellen dat er een grotere kans is op mobilisatie in kleine gemeenten, gemeenten met een concentratie aan economische activiteiten en gemeenten die in het verleden reeds ervaring hadden met een decretale volksraadpleging.

Deze bovenstaande resultaten trachten om een eerste beeld te schetsen over de mobilisatie van partijen bij lokale verkiezingen. Natuurlijk vormen deze verklaringen maar een (klein) deel van de puzzel. Vervolgonderzoek kan de beperkingen (die overigens hieronder in paragraaf 7.1.

worden besproken) van dit onderzoek trachten te overkomen en een ruimer en omvattender beeld schetsen. Het doel van dit onderzoek ligt hem dan ook vooral in het exploreren van dit kennisgebied en om er wetenschappelijke (en maatschappelijke) aandacht voor te creëren.

Afsluitend moet er ook opgemerkt worden dat de wetenschappelijke theorieën en resultaten die gelden voor de steun van partijen en politici aan democratische innovaties, niet volledig door te trekken valt naar een actieve mobilisatie. De verwachtingen in de hypothesen waren namelijk gebouwd op dergelijke theoretische uitgangspunten. Maar met drie van de zeven hypothesen die aangenomen werden, moet er gesteld worden dat er een groot verschil is tussen het uitspreken van steun voor, en het effectief actief gaan mobiliseren, tijdens volksraadplegingen. Wanneer partijen woord bij daad moeten voegen, lijkt een groot deel van de resultaten, gevonden voor direct democratische steun, te vervagen. Onderliggende strategieën en kosten-batenanalyses komen dan bovendrijven (Hollander, 2019).

Slotbepaling

Het moge duidelijk zijn, wie niet sterk is moet slim zijn. Volksraadplegingen beknotten voor een groot deel de macht en invloed van partijen (Buelens, 2009). Maar deze blijven niet bij de pakken zitten en trachten op ‘slimme’ wijze -naar analogie met de titel van dit onderzoek- hun macht deels terug te winnen; via mobilisatie. Uit dit onderzoek bleek dat partijen zeer actief inzetten op het mobiliseren van kiezers tijdens volksraadplegingen. In deze masterproef werd daarbovenop onderzocht welke verklarende factoren een effect hebben op deze mobilisatie. Welke partijen zijn ‘slimmer’ dan de andere en welke factoren spelen hier een rol? Na grondige analyses bleek de aanwezigheid van eerdere ervaring met een vorige volksraadpleging, de spankracht van de volksraadpleging zelf, een linkse ideologie en de grootte van de gemeenten een effect op de mobilisatiekracht van partijen te hebben. Deze factoren verklaren met andere woorden waarom politieke partijen wel, of juist niet, mobiliseren tijdens lokale volksraadplegingen.

6.1. Beperkingen en aanbevelingen

De resultaten van dit onderzoek vormen een eerste bescheiden stap in de creatie van literatuur omtrent mobilisatie tijdens volksraadplegingen. Dit is absoluut een goede zaak, al moeten we niet te sterk van de toren blazen. Net zoals in elk ander onderzoek, zijn er in dit onderzoek ook

enkele beperking te ontwaren. Enkele zaken blijven onderbelicht of zijn nog niet onderzocht. Daarom moedig ik aan om verder rond dit maatschappelijk zeer relevante thema te werken. Door de beperkingen en tekortkomingen van dit onderzoek toe te lichten, kunnen toekomstige onderzoekers een nog accuratere en gedegenere analyse maken, zonder met dezelfde tekortkomingen in het onderzoek te worstelen. Overigens dienen de hier besproken beperkingen stevast in het achterhoofd gehouden te worden, tijdens de analyse en interpretatie van de gevonden resultaten.

Een eerste tekortkoming in dit onderzoek is de relatief kleine N. In totaal werd er gekeken naar 118 observatie-eenheden, zijnde lokale politieke partijen. De grootte van het aantal observaties valt te verklaren doordat er in dit onderzoek enkel gefocust werd op de Vlaamse case. Wegens wijzigingen in regelgeving werd 1995 als startpunt genomen. Dit om te voorkomen dat een verschillende regelgeving omtrent volksraadplegingen een invloed zou kunnen uitoefenen op de onafhankelijke variabele in dit onderzoek. Deze N leidde ertoe dat, wanneer er meer specifieke analyses uitgevoerd werden, waar er dus gefocust werd op één enkele variabele bijvoorbeeld, er soms gesteund moest worden op 20 tot 30 observaties. Dit is laag en kan tot vertekeningen leiden. Vervolgonderzoek kan dit probleem echter makkelijk overkomen door een cross-nationale blik aan te nemen en ook gemeenten in bijvoorbeeld Zwitserland, Nederland, Spanje en Duitsland te onderzoeken. In deze cases kan er ook meer longitudinaal gewerkt worden. Zo kunnen veranderende tendensen blootgelegd worden. Het gebruik van meer cases zou ook een andere beperking kunnen overkomen. Zo kampen een deel van de resultaten uit de uni- en bivariate analyses met een relatief hoge standaardafwijking. Dit was het geval bij de analyse over de verschillen in mobilisatiekracht bij verscheidene onderwerpen (paragraaf 5.2.1.2.). De hoge standaardafwijking verklapt dat er grote verschillen zijn per volksraadpleging. Dit zou veroorzaakt kunnen worden door de relatief kleine N, die gevoelig is voor individuele *outliers* in de gegevens en een grotere spreiding. In vervolgonderzoek zou dit, aan de hand van meer cases, verholpen kunnen worden.

De manier waarop de data verzameld werd vormt een tweede beperking. Desondanks dat het krantenonderzoek er vrij vaak in slaagde om een omvattend beeld te schetsen en te voorzien in voldoende data, is het aan te raden om ook op andere manieren data te verzamelen. Concreet kan er gedacht worden aan diepte-interviews of enquêtes die voorgelegd worden aan lokale politici of lokale partijverantwoordelijken. Op deze manier kan er nog duidelijker geschetst worden hoe er gemobiliseerd werd en welke invloed bepaalde factoren hadden. Met oog op het

doel en de omvang van dit onderzoek werd er hier geopteerd om dit niet te doen, maar het kan zeker het onderwerp vormen van vervolgonderzoek.

Ten derde werd er in dit onderzoek maar één controlevariabele opgenomen, namelijk het jaartal waarin de volksraadpleging ontplooid werd. In toekomstig onderzoek zou ook het (geclusterde) onderwerp van de volksraadpleging als controlevariabele opgenomen kunnen worden. Ook andere variabelen zijn vanzelfsprekend mogelijk.

Wat betreft deze (geclusterde) onderwerpen van volksraadpleging, kan er ook nog een aanbeveling gemaakt worden. In dit onderzoek werd het onderwerp van volksraadpleging niet opgenomen als onderzoeksvraag of hypothese. Toch tonen deze eerste resultaten een interessant beeld. Derhalve kan het ook ten vierde aangewezen zijn om in vervolgonderzoek het onderwerp van de volksraadpleging mee te nemen als variabele in de modellen en analyses, al is het als controlevariabele, zoals hierboven gesteld werd. Zo kan een nog omvattender beeld van mobilisatie tijdens volksraadplegingen gecreëerd worden. De onderwerpen kunnen gecodeerd worden op basis van de geclusterde onderwerpen, zoals in dit onderzoek gebruikt.

Als vijfde zou men er in toekomstig onderzoek voor kunnen opteren om de variabele ‘competitiviteit’ anders te coderen. In dit onderzoek werd competitiviteit gemeten aan de hand van de uitslag van de volksraadpleging. Hierdoor kan er niet uitgesloten worden dat het niet het mobiliseren zelf is dat leidt tot meer competitiviteit, in plaats van omgekeerd. De huidige analyses stellen ons niet in staat om met volledige zekerheid te stellen dat partijen minder mobiliseren omdat er minder competitiviteit aanwezig zal zijn. In de toekomst zou men aan de hand van enquêtes met Likert-schalen de competitiviteit kunnen bevragen bij lokale partijverantwoordelijken of politici. Ook de variabele ‘openheid’ zou op eenzelfde manier bevraagd kunnen worden. In dit onderzoek is deze variabele gebaseerd op cijfers van de nationale partij. Via gerichte bevragingen/enquêtes kan dit cijfer meer toegespitst worden op de lokale politieke partijen in kwestie.

Ten vijfde zou de intensiteit van mobilisatie als variabele toegevoegd kunnen worden. In het huidige krantenonderzoek kwam niet altijd even duidelijk naar voor op welke manier partijen precies mobiliseerden. Dit is echter wel belangrijk om te weten. Mobiliseerden partijen, als ware het een verplicht nummertje, door in hun partijblad op te roepen om te stemmen, of gingen ze grootschalig affiches en borden plaatsen en mensen persoonlijk benaderen? Deze nuance is in dit onderzoek niet betrokken en zou een ander licht op de gevonden resultaten kunnen werpen.

Als allerlaatste volgt nog een aanbeveling voor toekomstig onderzoek. In deze masterproef werd er gezocht naar variabelen die een effect hebben op de mobilisatiekracht van partijen. Door dit te doen, blijft er wel nog zeer veel ongekend. Zo kan het wel zijn dat linkse partijen een hogere kans op mobilisatie vertonen dan niet-linkse partijen, maar hiermee is nog niet duidelijk wat de motieven zijn tot mobilisatie. Om deze te achterhalen zouden er interviews met lokale politici of lokale partijverantwoordelijken gehouden kunnen worden. De motieven achter de mobilisatie vormen een belangrijk onderzoeksonderwerp, die een zeer grote maatschappelijke relevantie met zich draagt. Zeker in tijden van een laag vertrouwen in de politiek (De Koster et al., 2010) kan dergelijk onderzoek zeer nuttig blijken.

7. Appendix

7.1. Appendix 1: Kruistabellen over mobilisatierichting

	Politieke positie		Initiatief			Onderwerp van volksraadpleging				
	Oppositie % (N)	Meerderheid % (N)	Oppositie % (N)	Meerderheid % (N)	Burgers % (N)	Fusie % (N)	Gemeente infrastructuur % (N)	Bedrijfsinfr astructuur % (N)	Verkeerssit uatie % (N)	Gemeente diensten % (N)
<i>Mobilisatie-richting</i>										
<i>Geen richting</i>	13,6 (10)	2,2 (1)	11,8 (6)	10,0 (3)	4,9 (2)	13,0 (3)	6,7 (2)	0,0 (0)	12,5 (4)	7,7 (2)
<i>Pro</i>	13,2 (10)	41,3 (19)	17,6 (9)	26,7 (8)	29,3 (12)	26,1 (6)	23,3 (7)	9,1 (1)	21,9 (7)	30,8 (8)
<i>Contra</i>	40,8 (31)	10,9 (5)	35,3 (18)	26,7 (8)	24,4 (10)	26,1 (6)	33,3 (10)	36,4 (4)	28,1 (9)	26,9 (7)
<i>Thuisblijven</i>	3,9 (3)	19,6 (9)	13,7 (7)	3,3 (1)	9,8 (4)	8,7 (2)	16,7 (5)	18,2 (2)	3,1 (1)	7,7 (2)
<i>Pro & Contra</i>	0,0 (0)	8,7 (4)	0,0 (0)	0,0 (0)	9,8 (4)	0,0 (0)	0,0 (0)	0,0 (0)	0,0 (0)	15,4 (4)
<i>Chi²</i>	37,349***		14,909			26,734				
<i>Sig.</i>	< .001		.135			.143				

7.2. Appendix 2: Controlerende logistische regressieanalyses

	Model 3 zonder 'ervaring'		Model 3 zonder onderwerp: fusie		Model 3 met party dummy's		Model 4: Zeer Laag Competitiviteit als referentievariabele	
	Exp (B)	Sig.	Exp (B)	Sig.	Exp (B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
Instituties:								
<i>Ervaring</i>			23,692	.056	3,469	.272	2,882	.115
<i>Grootte & Soort:</i>								
<i>Klein</i>	36,960	.133	2283,673	.244	7,634	.775		
<i>Middelgroot</i>	4,218	.376	187,821	.292	3,388	.222		
<i>Gemt. eco. activiteiten</i>	19,052	.052	4895	.099	3,702	.190		
<i>Verstedelijkte gemeente</i>	0,910	.968	REF.	REF.	0,15*	.020		
<i>Grote en regionale steden</i>	REF.	REF.	2900,193	.204	REF.	REF.		
Belangen:								
<i>Initiatiefnemer</i>	0,291*	.046	0,410	.147	0,571	.234	0,519*	.048
<i>Politieke positie</i>	2,882	.116	3,359	.116	2,704	.159	2,353	.095
<i>Competitiviteit:</i>								
<i>Spankracht 1 (0-20)</i>	REF.	REF.	REF.	REF.	REF.	REF.		
<i>Spankracht 2 (21-40)</i>	0,54	.052	0,157	.135	0,251	.244		
<i>Spankracht 3 (41-60)</i>	0,123	.086	0,771	.815	0,432	.421		
<i>Spankracht 4 (61-80)</i>	0,338	.397	18,526	.360	0,271	.137		
<i>Spankracht 5 (81-100)</i>	7,688	.100	6,231	.230	3,772	.224		
<i>Zeer Hoog (0-20)</i>							1,301	.741
<i>Gemiddeld (21-80)</i>							0,245*	.021
<i>Zeer Laag (81-100)</i>							REF.	REF.
Ideeën:								
<i>Ideologie:</i>								
<i>Rechts</i>	1,583	.644	1,383	.720			1,025	.966
<i>Links</i>	3,513	.174	3,839	.140			2,168	.189
<i>Centrum</i>	REF.	REF.	REF.	REF.			REF.	REF.
<i>Radicaal-Links</i>					1,062	.973		
<i>Groen</i>					13,368*	0,27		
<i>Socialistisch</i>					5,006	.126		
<i>Christendemocratisch</i>					1,960	.483		
<i>Liberaal</i>					5,688	.096		
<i>Conservatief/ Vl. nationaal</i>					3,784	.232		
<i>Radicaal Rechts</i>					1,896	.535		
<i>Lokaal</i>					REF.	REF.		
<i>Openheid</i>	3,130	.061	2,052	.263	2,709	.119	2,332	.137
Controle:								
<i>Jaartal</i>	0,705	.066	0,767	.207	1,073	.166	1,043	.192
Fitmaten:								
<i>Chi²</i>	36,360*	.010	25,322	.088	34,749*	.030	17,018*	.048
<i>Nagelkerke pseudo R²</i>	.396		.349		.381		.201	

7.3. Appendix 3: Log. regressie: onafhankelijke variabele ‘al dan niet oproepen om te stemmen’.

	<i>Model A</i>		<i>Model B</i>	
	Exp (B)	Sig.	Exp (B)	Sig.
Instituties:				
<i>Ervaring</i>	3,012	.256	2,687	.338
<i>Grootte & Soort:</i>				
<i>Klein</i>	102,127*	.045	73,228	.071
<i>Middelgroot</i>	4,848	.290	3,956	.363
<i>Gemt. eco. activiteiten</i>	38,989*	.021	36,702*	.024
<i>Verstedelijkte gemeente</i>	0,275	.491	0,125	.318
<i>Grote en regionale steden</i>	REF.	REF.	REF.	REF.
Belangen:				
<i>Initiatiefnemer</i>	0,894	.741	0,887	.731
<i>Politieke positie</i>	0,612	.334	0,482	.193
<i>Competitiviteit:</i>				
<i>Spankracht 1 (0-20)</i>	8,711	.068	8,461	.094
<i>Spankracht 2 (21-40)</i>	0,700	.737	0,904	.928
<i>Spankracht 3 (41-60)</i>	1,001	.999	1,286	.796
<i>Spankracht 4 (61-80)</i>	2,501	.364	2,227	.462
<i>Spankracht 5 (81-100)</i>	REF.	REF.	REF.	REF.
Ideeën:				
<i>Ideologie:</i>				
<i>Rechts</i>	1,671	.468		
<i>Links</i>	3,067	.103		
<i>Centrum</i>	REF.	REF.		
<i>Radicaal-Links</i>			0,505	.704
<i>Groen</i>			7,544*	.045
<i>Socialistisch</i>			4,079	.125
<i>Christendemocratisch</i>			2,325	.327
<i>Liberaal</i>			4,608	.116
<i>Conservatief/ Vl. nationaal</i>			3,130	.255
<i>Radicaal-Rechts</i>			1,430	.729
<i>Lokaal</i>			REF.	REF.
<i>Openheid</i>	1,252	.631	1,097	.856
Controle:				
<i>Jaartal</i>	1,021	.591	1,027	.515
Fitmaten:				
<i>Chi²</i>	23,434	.174	31,020	.153
<i>Nagelkerke pseudo R²</i>	.247		.318	

8. Bijlagen

8.1. Bijlage 1: Lijst met alle decretale volksraadplegingen in Vlaanderen van 1996 tot 2023

Gemeente	Jaar	Initiatief	Onderwerp	Opkomst	Ja/nee voor verandering?
Genk	1996	Oppositie	Shoppingcentrum	37,5 %	
Begijnendijk	1997	Oppositie	Stadhuis, zwembad, ...	33 %	
Gent	1997	Actie-comité	Ondergrondse parking	41,1 %	Neen
Sint-Niklaas	1998	Oppositie	Parkeergarage	40,3 %	Neen
Boechout	1998	Oppositie	Bibliotheek	49,5 %	Neen
Zulte	1999	Oppositie	Bedrijvenpark	23,4 %	
Gent	1999	Actie-comité	Openbaar vervoer	22 %	
Peer	2002	Gem.raad	Verkeersveiligheid	35 %	3x neen, 1xja
Genk	2002	Oppositie	Ontwikkeling centrum	20.2 %	Neen
Ieper	2003	Oppositie	Afvalophaling	40 %	Neen
Assenede	2004	Actie-comité	Sportcomplex	11 %	
Nijlen	2007	Gem bestuur	Verkeersplan	31 %	Neen
Lier	2008	Gem.bestuur	Aanleg Grote Markt	37 %	Neen
Antwerpen	2009	Actie-comité	Oosterweeldossier	34.7 %	Neen
Zulte	2011	Oppositie	Locatie gemeentehuis	39.7 %	Neen
Tielt	2011	Bestuur + Cté	Verkeer op de Markt	49.8 %	Ja
Sint-Niklaas	2013	Vakbonden	Privatisering huisvuilophaling	14.4 %	Neen
Beerse	2016	Oppositie	Nieuw administratief centrum	33,4%	Neen
Zingem	2017	Oppositie	Fusieplannen	16,5%	
Ruiselede	2022	Burgers	Fusie met Wingene	34,94%	Neen
Wellen	2023	Gem.bestuur	Fusieplannen	19%	
Tongeren	2023	Burgers	Fusie met Borgerloon	17,02%	Neen
Zwijndrecht	2023	Gem.bestuur	Fusie met Beveren en Kruibeke	42%	Neen
Borsbeek	2023	Actie-comité	Fusie met Antwerpen	35%	Neen
Gent	2023	Actie-comité	Betaalbaar wonen	12,4%	Ja

8.2. Bijlage 2: Codeboek

A: Gemeentelinformatie

A1Gemt_Naam: Naam van de Gemeente

[Naam]

A2Gemt_Grootte: Grootte van de Gemeente

[Cijfer]

A3Gemt_Soort: Soort gemeente (op basis van indeling Vlaamse overheid)

1. Klein: -15.000 inwoners
2. Middelgroot: 15.000-30.000 inwoners
3. Groot: +30.000 inwoners

A3bGemt_Soort_Belfius: Soort gemeente (op basis van indeling Belfius Gemeentemonitor)

1. Gemeenten in de stadsrand met hoge inkomens en vergrijzende bevolking
2. Gemeenten in de stadsrand met hogere inkomens en toenemend aantal jongeren
3. Woongemeenten met hogere inkomens
4. Woongemeenten met toenemend aantal jongeren
5. Woongemeenten met vergrijzende bevolking
6. Landelijke woongemeenten met hof
7. Landbouwgemeenten
8. Landelijke woongemeenten met eerder vergrijzende bevolking
9. Gemeenten in de stadrand met economische activiteit en toenemend aantal jongeren
10. Gemeenten met economische activiteit en vergrijzende bevolking
11. Gemeenten met groter bevolkingsaantal en economische activiteit
12. Gemeenten en kleine steden met centrumfunctie en economische activiteit
13. Goeduitgeruste gemeenten en kleine steden met vergrijzende bevolking
14. Goeduitgeruste gemeenten en kleine steden met toenemend aantal jongeren
15. Grote en regionale steden
16. Kustgemeenten

A4Gemt_Ervaring: Ervaring in de gemeente met eerdere volksraadplegingen

1. Neen
2. Ja

B: Partij-informatie

B1Party_Naam: Partijnaam

[Naam]

B2Party_Afk: Afkorting van de partijnaam

[Naam]

B3Mobilise: De partij mobiliseerde tijdens de volksraadpleging

1. Ja
2. Neen

B3bMobilise_Richting: De richting waarin de partij mobiliseerde

1. Geen mobilisatie
2. Pro
3. Contra
4. Thuisblijven

B4Pol_Positie: De politieke positie van de partij

1. Oppositie
2. Coalitie

B5Party_Extr.Left: De partijideologie valt overwegend samen met een radicaal-linkse ideologie

1. Neen
2. Ja

B6Party_Groen: De partijideologie valt overwegend samen met een groene ideologie

1. Neen
2. Ja

B7Party_Socialist: De partijideologie valt overwegend samen met een socialistische ideologie

1. Neen
2. Ja

B8Party_Christen.Democr: De partijideologie valt overwegend samen met een Christen Democratische ideologie

1. Neen
2. Ja

B9Party_Liberal: De partijideologie valt overwegend samen met een liberale ideologie

1. Neen
2. Ja

B10Party_Conservative: De partijideologie valt overwegend samen met een conservatieve ideologie

1. Neen
2. Ja

B11Party_Flem.Nat: De partijideologie valt overwegend samen met een Vlaams Nationalistische ideologie

1. Neen
2. Ja

B12Party_Extr.Right: De partijideologie valt overwegend samen met een radicaal-rechtse ideologie

1. Neen
2. Ja

B13Party_Local: De partijideologie is overwegend gestoeld op het lokale karakter

1. Neen
2. Ja

B14Openheid: De interne openheid van de partij

1. Gesloten
2. Open

C: Volksraadpleginginformatie

C1Jaar: Jaar van de volksraadpleging

[Jaar]

C2Opkomst: Opkomst van de volksraadpleging

[Cijfer]

C3Result: Resultaat van de volksraadpleging

1. Afgewezen
2. Goedgekeurd

999. Opkomst te laag, niet geldig

C4Initiatief: Initiatiefnemer van de volksraadpleging

1. Oppositie
2. Coalitie
3. Derde partij (e.g. Actiecomité)

C5Onderw.: Onderwerp van de volksraadpleging

[Tekst]

C6Competitf.: Competitiviteit van de volksraadpleging

[Cijfer: JA-stemmers - NEE-stemmers OF NEE-stemmers – JA-stemmers]

C6bSpankracht: Spankracht van de volksraadpleging

1. Zeer grote spankracht [0-20]
2. Grote spankracht [21-40]
3. Gemiddelde spankracht [41-60]
4. Kleine spankracht [61-80]
5. Zeer kleine spankracht [81-100]

8.3. Bijlage 3: Aantal gevonden artikels per volksraadpleging

<i>Volksraadpleging</i>	<i>Jaar</i>	<i>‘NAAM GEMEENTE’ * ‘VOLKSRAADPLEGING’</i>	<i>‘NAAM GEMEENTE’ * ‘REFERENDUM’</i>
Genk	1996	53	55
Begijnendijk	1997	3	10
Gent	1997	70	175
Sint-Niklaas	1998	122	268
Boechout	1998	60	55
Zulte	1999	25	36
Gent	1999	204	441
Peer	2002	47	166
Genk	2002	44	122
Ieper	2003	48	93
Assenede	2004	15	11
Nijlen	2007	14	22
Lier	2008	91	99
Antwerpen	2009	557	871
Zulte	2011	56	73
Tielt	2011	74	155
Sint-Niklaas	2013	97	124
Beerse	2016	30	12
Zingem	2017	32	5
Ruiselede	2022	139	188
Wellen	2023	96	112
Tongeren	2023	205	161
Zwijndrecht	2023	304	165
Borsbeek	2023	276	119
Gent	2023	297	331

8.4. Bijlage 4: Lokale partijen met minstens 1 gemeenteraadszetel (1996-2023)²⁰ (N=118)

<i>Gemeente</i>	<i>Jaar</i>	<i>Partijnaam</i>	<i>Afkorting</i>
Genk	1996	Christelijke Volkspartij	CVP
		Nieuw	Nieuw
		Socialistische Partij	SP
		Anders Gaan Leven	Agalev
		Vlaamse Liberale Democraten	VLD
		Vlaams Blok	VB
Begijnendijk	1997	Modern Gemeentebeleid Begijnendijk (VLD)	MGB
		Christen Democraten Begijnendijk	CDB
		Socialistische Partij	SP
		Christelijke Volkspartij	CVP
		Vlaamse liberale Democraten	VLD
Gent	1997	Christelijke Volkspartij	CVP
		Volksunie	VU
		Vlaamse Liberale Democraten	VLD
		Socialistische Partij	SP
		Anders Gaan Leven	Agalev
		Vlaams Blok	VB
Sint-Niklaas	1998	Socialistische Partij	SP
		Anders Gaan Leven	Agalev

²⁰ De in het vet gemarkeerde partijen maakten deel uit van de meerderheid

		Vlaams Blok	VB
		Christelijke Volkspartij	CVP
		Vlaamse Liberale Democraten	VLD
		Volksunie	VU
Boechout	1998	Christelijke Volkspartij	CVP
		Vlaamse Liberale Democraten	VLD
		Anders Gaan Leven	Agalev
		Vlaams Blok	VB
		BV2000 (VU)	Volksunie
Zulte	1999	Christelijke Volkspartij	CVP
		Vlaamse Liberale Democraten	VLD
Gent	1999	Christelijke Volkspartij	CVP
		Volksunie	VU
		Vlaamse Liberale Democraten	VLD
		Socialistische Partij	SP
		Anders Gaan Leven	Agalev
		Vlaams Blok	VB
Peer	2002	Christelijke Volkspartij	CVP
		Socialistische Partij	SP
		Vlaams Blok	VB
		NPD (VLD)	NPD (VLD)
Genk	2002	Christen-Democratisch & Vlaams	CD&V
		Socialistische Partij	SP
		Vlaamse Liberale Democraten	VLD

		Vlaams Blok	VB
		Nieuwe Vlaamse Alliantie	N-VA
		Anders Gaan Leven	Agalev
Ieper	2003	Vlaamse Liberale Democraten	VLD
		Anders Gaan Leven	Agalev
		Socialistische partij anders	SP.a
		Vlaams Blok	VB
		Christen-Democratisch & Vlaams	CD&V
		VIA	VIA
Assenede	2004	SAMEN (VLD+ODA+VU)	SAMEN
		Christen-Democratisch & Vlaams	CD&V
		Socialistische partij anders	SP.a
		Anders Gaan Leven	Agalev
Nijlen	2007	Christen-Democratisch & Vlaams	CD&V
		SP.a -Groen!	SP.a -Groen!
		Vlaamse Liberale Democraten	VLD
		Vlaams Belang	VB
		Nijlen & U	N&U
		Nieuwe Vlaamse Alliantie	N-VA
Lier	2008	Open Vlaamse Liberalen en Democraten	Open VLD
		CD&V/NVA	CD&V/NVA
		Vlaams Belang	VB
		Lier Leeft (SP.a)	LL
		Lier&Ko	L&K

Antwerpen	2009	Open Vlaamse Liberalen en Democraten	Open VLD
		Groen!	Groen!
		Socialistische partij anders	SP.a
		Vlaams Belang	VB
		CD&V/NVA	CD&V/NVA
Zulte	2011	Open Vlaamse Liberalen en Democraten	Open VLD
		CD&V/NVA	CD&V/NVA
Tielt	2011	Christen-Democratisch & Vlaams	CD&V
		Open Vlaamse Liberalen en Democraten	Open VLD
		Socialistische partij anders	SP.a
Sint-Niklaas	2013	Nieuwe Vlaamse Alliantie	N-VA
		Christen-Democratisch & Vlaams	CD&V
		SP.a -Groen!	SP.a-Groen
		Vlaams Belang	VB
		Open Vlaamse Liberalen en Democraten	Open VLD
		SOS 2012	SOS 2012
Beerse	2016	Nieuwe Vlaamse Alliantie	N-VA
		Beerse Plus (Open VLD+SP.a)	B+
		Groen	Groen
		CDE-VLIM.BE	CDE-VLIM.BE
		Gemeentelijk Belang	VB
Zingem	2017	SAMEN (CD&V+SP.a)	SAMEN
		Nieuwe Vlaamse Alliantie	N-VA
		Open Vlaamse Liberalen en Democraten	Open VLD

Ruiselede	2022	Ruiselede Kruiskerke Doomkerke	RKD
		RESPECT (CD&V)	RESPECT
Wellen	2023	Vooruit-ROB	Vooruit-ROB
		Open Vlaamse Liberalen en Democraten	Open VLD
		Nieuwe Vlaamse Alliantie	N-VA
		Voor alle Wellenaren	VAW
		Christen-Democratisch & Vlaams	CD&V
Tongeren	2023	Tongeren.nu (CD&V + Open VLD)	Tongeren.nu
		Vooruit	Vooruit
		Nieuwe Vlaamse Alliantie	N-VA
		Vlaams Belang	VB
		Groen	Groen
Zwijndrecht	2023	Christen-Democratisch & Vlaams	CD&V
		Groen	Groen
		Nieuwe Vlaamse Alliantie	N-VA
		Vlaams Belang	VB
		Vooruit	Vooruit
Borsbeek	2023	Iedereen Borsbeek (Groen + CD&V + Borsbeek boven alles)	Iedereen Borsbeek
		Nieuwe Vlaamse Alliantie	N-VA
		Vlaams Belang	VB
Gent	2023	Vooruit	Vooruit
		Christen-Democraten & Vlaams	CD&V
		Nieuwe Vlaamse Alliantie	N-VA

	Open Vlaamse Liberalen en Democraten	Open VLD
	Vlaams Belang	VB
	Partij van de Arbeid	PVDA
	Groen	Groen

8.5. Bijlage 5: Volksraadplegingsonderwerpen per cluster

<i>Geclusterde onderwerpen</i>	<i>Onderwerpen</i>	<i>Gemeente</i>	<i>Jaar</i>	<i>N</i>
<i>Fusieplannen</i>	Fusieplannen	Zingem	2017	6
	Fusie met Wingene	Ruiselede	2022	
	Fusieplannen	Wellen	2023	
	Fusie met Beveren en Kruibeke	Zwijndrecht	2023	
	Fusie met Borgerloon	Tongeren	2023	
	Fusie met Antwerpen	Borsbeek	2023	
<i>Bouw gemeentefrastructuur</i>	Bouw stadhuis, zwembad...	Begijnendijk	1997	7
	Ondergronds parking	Gent	1997	
	Parkeergarage	Sint-Niklaas	1998	
	Bibliotheek	Boechout	1998	
	Sportcomplex	Assenede	2004	
	Locatie Gemeentehuis	Zulte	2011	
	Nieuw administratief centrum	Beerse	2016	
<i>Bouw bedrijfsinfrastructuur</i>	Shoppingcentrum	Genk	1996	2
	Bedrijvenpark	Zulte	1999	
<i>(Veranderende) verkeerssituatie</i>	Verkeersveiligheid	Peer	2002	6
	Ontwikkeling Centrum	Genk	2002	
	Verkeersplan	Nijlen	2007	
	Aanleg Grote markt	Lier	2008	
	Oosterweeldossier	Antwerpen	2009	
	Verkeer op de markt	Tielt	2011	
<i>Gemeentediensten</i>	Openbaar vervoer	Gent	1999	4
	Afvalophaling	Ieper	2003	
	Privatisering huisvuilophaling	Sint-Niklaas	2013	
	Betaalbaar wonen	Gent	2023	

9. Referenties

- Altman, D. (2014). *Direct Democracy Worldwide*. Cambridge University Press.
- Altman, D. (2017). The Potential of Direct Democracy: A Global Measure (1900–2014). *Social Indicators Research*, 133(3), 1207–1227.
- Arnstein, S.A. (1969). Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 34(4), 216-224.
- Asatryan, Z. & De Witte, K. (2015). Direct democracy and local government efficiency. *European Journal of Political Economy*, 39, 58-66.
- Ashworth, R., Copus, C., & Coulson, A. (2004). Local democratic renewal: an introduction. *Local Government Studies*, 30(4), 459–466.
- Bala, J. (2016). Contribution of SPSS in Social Sciences Research. *International Journal of Advanced Research in Computer Science*, 7(6).
- Barber, B. R. (1984). *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. University of California Press.
- Barnes, S., & Kaase, M. (1979). *Political Action: Mass Participation in Five West Democracies*. Sage.
- Beckers, M., & Billiet, J. (2009). “Handhaven” of “herroepen”? De vraagstelling in twaalf gemeentelijke volksraadplegingen in Vlaanderen onderzocht. *Res Publica*, 51(1), 53–82.
- Belfius. (Z.d.). Samenstelling van de clusters: Vlaanderen. Geraadpleegd op 8 maart 2024, van https://research.belfius.be/wp-content/uploads/2018/06/CLUSTER_NL_INT.pdf
- Bengtsson, Å., & Mattila, M. (2009). Direct Democracy and its Critics: Support for Direct Democracy and ‘Stealth’ Democracy in Finland. *West European Politics*, 32(5), 1031–1048.
- Bernardi, L., Sandri, G., & Seddone, A. (2017). Challenges of political participation and intra-party democracy: Bittersweet symphony from party membership and primary elections in Italy. *Acta politica*, 52, 218-240.
- Best, R. E. (2011). The declining electoral relevance of traditional cleavage groups. *European Political Science Review*, 3(2), 279–300.
- Biagi, F. (2017). Plebiscite: an old but still fashionable instrument 2017(2), 713-738. *University of Illinois Law Review*, 2017(2), 713–738.
- Blais, A., & Rubenson, D. (2012). The Source of Turnout Decline: New Values or New Contexts? *Comparative Political Studies*, 46(1), 95–117.
- Bowler, S., Donovan, T., & Karp, J. A. (2006). Why Politicians Like Electoral Institutions: Self Interest, Values, or Ideology? *The Journal of Politics*, 68(2), 434–446.

- Brady, H. (1998). Political Participation. In J. Robinson, P. Shaver, & L. Wrightsman (Eds.), *Measures of Political Attitudes: Vol.* (pp. 737–801). Academic Press.
- Budge, I. (2006). Direct and Representative Democracy: Are They Necessarily Opposed? *Representation*, 42(1), 1-12.
- Buelens, J. (2009). Volksraadplegingen: Kan België wat leren van Nederland? *Res Publica*, 51(1), 13–31.
- Caluwaerts, D. (2011). Van stemmen naar praten: het ideaal van de deliberatieve democratie. *Samenleving & Politiek*, 18(9), 79–85.
- Caluwaerts, D., & Reuchamps, M. (2014). Deliberative stress in linguistically divided Belgium. In J. Ugarriza & D. Caluwaerts (Eds.), *Democratic Deliberation in Deeply Divided Societies. From Conflict to Common Ground* (pp. 35-52). Palgrave Macmillan.
- Caluwaerts, D., Kern, A., Reuchamps, M., & Valcke, T. (2020). Between party democracy and citizen democracy: explaining attitudes of flemish local chairs towards democratic innovations. *Politics of the Low Countries*, 2(2), 192-213.
- Caluwaerts, D., Reuchamps, M., & Brans, M. (2013). Van macht naar massa. Burgerparticipatie op het lokale niveau. In K. Deschouwer, T. Verthé, & B. Rihoux (Eds.), *Op zoek naar de kiezers: lokale partijafdelingen en de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2012* (pp. 219–241). ASP.
- Chandler, D. (2000). Active Citizens and the Therapeutic State: The Role of Democratic Participation in *Local Government Reform. Policy and Politics*, 29(1), 3–14.
- Closa, C. (2007). Why Convene Referendums? Explaining Choices in EU Constitutional Politics. *Journal of European Public Policy*, 14(8), 1311–1332.
- Close, C. (2018). Parliamentary party loyalty and party family: The missing link?. *Party Politics*, 24(2), 209-219.
- Close, C., & Legein, T. (2023). Liberal parties. In N. Carter, D. Keith, G. Sindre & S. Vasilopoulou (Eds.), *The Routledge Handbook of Political Parties* (pp. 149-160). Routledge.
- Coffe, H. & Michels, A. (2014). Education and support for representative, direct and stealth democracy. *Electoral Studies*, 35(1), 1-11.
- Collin, K. (2019). *Populist and authoritarian referendums: The role of direct democracy in democratic deconsolidation*. Brookings Institution.
- Conge, P. J. (1988). The Concept of Political Participation: Toward a Definition. *Comparative Politics*, 20(2); 241-249
- Coutto, T. (2020). Half-full or half-empty? Framing of UK–EU relations during the Brexit referendum campaign. *Journal of European Integration*, 42(5), 695–713.
- Cox, G. W. (2015). Electoral Rules, Mobilization, and Turnout. *Annual Review of Political Science*, 18(1), 49–68.

- Daemen, H., & Schaap, L. (Eds.). (2000). *Citizen and City: developments in fifteen local democracies*. Delft Academic Press.
- Dalton, R. (2004). *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. . Oxford University Press.
- Dalton, R., & Welzel, C. (2014). *The Civic Culture Transformed: From Allegiant to Assertive Citizens*. Cambridge.
- Dassonneville, R., & McAllister, I. (2021). Explaining the decline of political trust in Australia. *Australian Journal of Political Science*, 56(3), 280-297.
- De Ceuninck, K. (2017). De kop is eraf: op naar een nieuwe fusieronde in Vlaanderen?. In H. Reynaert (Ed.), *Veranderende lokale besturen voor en door de mensen?! (pp. 59-72)*. Vanden Broele.
- De Koster, K., Kampen, J., Caluwaerts, D., Depauw, S. & Deschouwer, K. (2010). *Democratie en de kloof tussen discours en praktijk. Burgerparticipatie, overheidsbeleid en tevredenheid op het lokale niveau*. Academia Press.
- De Smedt, N., Goutry, W., Steyvers, K., & Wauters, B. (2023). Van adviesraad tot bindend referendum : hoe beoordelen lokale politici instrumenten voor meer burgerinspraak? In H. Reynaert (Ed.), *(Werknemers)participatie en lokale besturen in Vlaanderen (pp. 13–33)*. Vanden Broele.
- De Sousa Santos, B. (1998). Participatory budgeting in Porto Alegre: Toward a redistributive. *Politics & Society*, 26(4), 461-510.
- De Vreese, C. & H. Semetko. (2004). *Political Campaigning in Referendums: Framing the Referendum Issue*. Routledge.
- Denters, B., Goldsmith, M., Ladner, A., Mouritzen, P. E., & Rose, L. E. (2014). *Size and Local Democracy*. Edward Elgar Publishing.
- Deschouwer, K. (1998). Politieke partijen en de moeilijke democratie. *Samenleving en Politiek*, 5(1), 4-17.
- Devos, C. (2013). *Politiek*. Borgerhoff & Lamberigts.
- Dodeigne, J., Jacquet, V., & Reuchamps, M. (2020). The attractiveness of local and national list labels: the role of socio-economic inequalities on the success of electoral lists. *Local government studies*, 46(5), 763-779.
- Donovan, T., & Karp, J. A. (2006). Popular support for direct democracy. *Party politics*, 12(5), 671-688.
- Downs, A. (1957). *An economic theory of democracy*. Harper and Row.
- Elchardus, M. (2002). *De dramademocratie*. Lannoo.

- Elstub, S., & Escobar, O. (2019). Defining and typologising democratic innovations. *Handbook of democratic innovation and governance*, 11-31.
- Enderlein, H. (2013). Democracy is the First Casualty of the Crisis: Legitimacy and Economic Policy-Making during the financial market crisis 2008-2013. *Politische Vierteljahresschrift*, 54(4), 714–739.
- Fancourt, D., Steptoe, A., & Wright, L. (2020). The Cummings effect: politics, trust, and behaviours during the COVID-19 pandemic. *The lancet*, 396(10249), 464-465.
- Federale Overheidsdienst Binnenlandse zaken. (z.d.). Verkiezingsuitslagen[Dataset]. Geradpleegd van <https://verkiezingsresultaten.belgium.be/nl>
- Fimiani, E. (2011). Elections, Plebiscitary Elections and Plebiscites in Fascist Italy and Nazi Germany: Comparative Perspectives . In R. Jessen & H. Richter (Eds.), *Voting for Stalin and Hitler: Elections Under 20th Century Dictatorships* (pp. 231–253). University of Chicago Press.
- Fishkin, J. (2019). Democracy When the People Are Thinking: Deliberation and Democratic Renewal. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 163(2), 108–121.
- Fiva, J., Folke, O., & Sørensen, R. (2017). The Power of Parties: Evidence from Close Municipal Elections in Norway. *Journal of Economics*, 120(1), 3–30.
- Fletcher-Watson, S., Adams, J., Brook, K., Charman, T., Crane, L., Cusack, J., ... & Pellicano, E. (2019). Making the future together: Shaping autism research through meaningful participation. *Autism*, 23(4), 943-953.
- Font, J., & Navarro, C. (2013). Personal experience and the evaluation of participatory instruments in Spanish cities. *Public Administration*, 91(3), 616-631.
- Font, J., Smith, G., Galais, C., & Alarcon, P. (2018). Cherry-picking participation: Explaining the fate of proposals from participatory processes. *European Journal of Political Research*, 57(3), 615-636.
- Gauja, A. (2013). Opening Up the Party and Creating Supporters' Networks. *The Politics of Party Policy: From Members to Legislators*, 98-116.
- Geissel, B., & Hess, P. (2017). Explaining political efficacy in deliberative procedures-A novel methodological approach. *Journal of Deliberative Democracy*, 13(2).
- Ghaleigh, N. S. (2010). Sledgehammers and Nuts? Regulating Referendums in the UK. In K. Gilland Lutz and S. Hug (Eds.), *Financing Referendum Campaigns* (pp.180–200). Palgrave Macmillan.
- Gherghina, S. (2019). How political parties use referendums: an analytical framework. *East European Politics and Societies*, 33(3), 677-690.
- Gilljam, M., Persson, M., & Karlsson, D. (2012). Representative's attitudes toward citizen protests in Sweden: The impact of ideology, parliamentary position, and experiences. *Legislative Studies Quarterly*, 37(2), 251–268.

- Goedertier, G., & Vande Lanotte, J. (2007). *Handboek Belgisch publiekrecht*. Die Keure.
- Goodin, R. E. (2008). *Innovating democracy: Democratic theory and practice after the deliberative turn*. Oxford University Press.
- Gray, M., & Caul, M. (2000). Declining Voter Turnout in Advanced Industrial Democracies, 1950 to 1997: The Effects of Declining Group Mobilization. *Comparative Political Studies*, 33(9), 1091–1122.
- Grynaviski, J. D. (2015). Reflections of a party scholar on direct democracy and the direct democracy literature. *Electoral Studies*, 38, 238–240.
- Hendriks, C.M. (2011). *The Politics of Public Deliberation: Citizen Engagement and Interest Advocacy*. Palgrave Macmillan.
- Henn, M., Oldfield, B., & Hart, J. (2018). Postmaterialism and young people's political participation in a time of austerity. *British Journal of Sociology*, 69(3), 712–737.
- Hennau, S. (2020). (Waarom) willen lokale politici de lokale democratie moderniseren? De invloed van eigenbelang, waarden en ideologie onderzocht. In H. Reynaert (Ed.), *Wendbare lokale besturen in snel veranderende tijden* (pp. 85–96). Vanden Broele.
- Het Wetenschappelijk Comité van de Commissies voor de Politiek Vernieuwing. (2001). De Politieke Vernieuwing Directe Democratie(Referendum, Volksraadpleging, Volksinitiatief en Petitierrecht). Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers en Senaat. Geraadpleegd op 7 november 2023, van <https://www.senate.be/www/webdriver?MItabObj=pdf&MIcolObj=pdf&MInamObj=pdfid&MItypeObj=application/pdf&MIvalObj=33576203>
- Hix, S. (2004). Electoral institutions and legislative behavior: Explaining voting defection in the European Parliament. *World politics*, 56(2), 194–223.
- Hollander, S. (2019). *The Politics of Referendum Use in European Democracies*. Springer International Publishing AG.
- Hooghe, M. & Marien, S. (2013). A Comparative Analysis of the Relation Between Political Trust and Forms of Political Participation in Europe. *European Societies*, 15(1), 132–152.
- Hooghe, M. (2014). Citizenship and Participation. In L. LeDuc, R. Niemi, & P. Norris (Eds.), *Comparing Democracies. Elections and Voting in the 21st century* (pp. 59–75). Sage.
- Hooghe, M., Hosch-Dayican, B., & van Deth, J. W. (2014). Conceptualizing political participation. *Acta Politica*, 49(3), 337–348.
- Hosking, G. (2019). The Decline of Trust in Government. In M. Sasaki (Ed.), *Trust in Contemporary Society* (pp. 77–103). Brill.
- Ignazi, P. (2020). The four knights of intra-party democracy: A rescue for party delegitimation. *Party Politics*, 26(1), 9–20.
- Ignazi, P. (2021). The impossible challenge. Parties facing a legitimacy crisis. *Ragion Pratica*, 53(1), 37–56.

- Issacharoff, S., & Bradley, J. C. (2021). The plebiscite in modern democracy. In A. Sajó, R. Uitz & S. Holmes (Eds), *Routledge Handbook of Illiberalism* (pp. 505-516). Routledge.
- Janssens, R. (1996). De gemeentelijke volksraadpleging. *Binnenband*, 1(2), 1-6.
- Jäske, M. (2017). “Soft” forms of direct democracy: Explaining the occurrence of referendum motions and advisory referendums in Finnish local government. *Swiss Political Science Review*, 23 (1), 50-76.
- Junius, N., Matthieu, J., Caluwaerts, D., & Erzeel, S. (2020). Is It Interests, Ideas or Institutions? Explaining Elected Representatives’ Positions Toward Democratic Innovations in 15 European Countries. *Frontiers in Political Science*, 2, 1-14.
- Kern, A. (2018). What happens after a local referendum? The effect of direct democratic decisionmaking on protest intentions. *Local Government Studies*, 2, 183–203.
- Kersting, N. (2008) *Politische Beteiligung. Einführung in dialogorientierte Instrumente politischer und gesellschaftlicher Partizipation*. VS-Springer.
- Kersting, N. (2013). Online participation: from 'invited' to 'invented' spaces. *International Journal of Electronic Governance*, 6(4), 270-280.
- Kilybayeva, S., Nassimova, G., & Massalimova, A. (2017). The Kazakhstani youth’s engagement in politics. *Studies of Transition States and Societies*, 9(1), 53-71.
- Klausen, J. E., Vabo, S. I., & Winsvold, M. (2023). Competing perspectives on participatory arrangements: Explaining the attitudes of elected representatives. *International Political Science Review*, 44(5), 694-709.
- Klijn, E.H., & Koppenjan, J. (2002). Politicians and interactive decision making: Institutional spoilsports or play- makers. *Public Administration*, 78 (2), 365-387.
- Kölln, A. K. (2016). Party membership in Europe: Testing party-level explanations of decline. *Party Politics*, 22(4), 465–477.
- Kostelka, F., Singh, S., & Blais, A. (2022). Is compulsory voting a solution to low and declining turnout? Cross-national evidence since 1945. *Political Science Research and Methods*, 1-18.
- Kuzelewska, E. (2015). How far can citizens influence the decision-making process? Analysis of the effectiveness of Referenda in the Czech Republic, Slovakia and Hungary in 1989-2015. *Baltic Journal of European Studies*, 5(2), pp.171–196.
- Ladner, A., & Brändle, M. (1999). Does direct democracy matter for political parties? An empirical test in the Swiss cantons. *Party Politics*, 5(3), 283-302.
- Lowndes, V., Pratchet, L. & Stoker, G. (2001). Trends in public participation: Part 1- Local government perspectives. *Public Administration*, 79(1), 205-222.
- Lutz, G. (2006). The Interaction Between Direct and Representative Democracy in Switzerland. *Representation*, 42(1), 45-57.

- Lutz, K. G., & Hug, S. (2010). *Financing Referendum Campaigns*. Springer.
- MacDonald, T. (2023). Reviving democracy: Creating pathways out of legitimacy crises. *European Journal of Political Theory*, 22(1), 181–191.
- Maduz, L. (2010). Direct Democracy. *Living Reviews in Democracy*, 2.
- Marcinkowski, F., & Donk, A. (2012). The Deliberative Quality of Referendum Coverage in Direct Democracy. *Javnost - The Public*, 19(4), 93–109.
- Marquis, L., Schaub, H.-P., & Gerber, M. (2011). The Fairness of Media Coverage in Question: An Analysis of Referendum Campaigns on Welfare State Issues in Switzerland. *Swiss Political Science Review*, 17(2), 128–163.
- Mayer, I., Edelenbos, J. & Monnikhof, S. (2005). Interactive policy development: Undermining or sustaining democracy? *Public Administration*, 83(1), 179-199.
- McLeod J. M. (2000). Media and civic socialization of youth. *Journal of Adolescent Health*, 27(2), 45–51.
- Metag, J., & Gurr, G. (2022). Too Much Information? A Longitudinal Analysis of Information Overload and Avoidance of Referendum Information Prior to Voting Day. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 100(3), 646–667.
- Morel, L. (2001). The Rise of Government-Initiated Referendums in Consolidated Democracies. In M. Mendelsohn & A. Parkin (Eds), *Referendum Democracy: Citizens, Elites and Deliberation in Referendum Campaigns* (pp. 47–64). Palgrave Macmillan.
- Mudde, C. (2007). *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge University Press.
- Neblo, M., Esterling, K., & Lazer, D. (2018). *Politics with the People: Building a Directly Representative Democracy*. Cambridge University Press.
- Nelson, J. (1979). *Access to Power: Politics and the Urban Poor in Developing Nati Princeton*. Princeton University Press.
- Nemčok, M., & . Spáč, P. (2019). Referendum as a Party Tool: The Case of Slovakia. *East European Politics and Societies*, 33(3), 755–777.
- Oddens, J. (2023). *Op veler verzoek: Inclusieve politiek in Nederland (1780-1860)*. Boom.
- Oh, Y., & Lim, S. (2017). Connecting a missing link between participation in administration and political participation: the mediating role of political efficacy. *International Review of Administrative Sciences*, 83(4), 694–716.
- Oliver, J., Ha, S., & Callen, Z. (2012). *Local Elections and the Politics of Small-Scale Democracy*. Princeton University Press.
- Palier, B., & Surel, Y. (2005). Les trois I et l'analyse de l'Etat en action. *Revue française de science politique*, 55(1), 7-32.

- Paulissen, T., & Maddens, B. (2023). Referendum campaign financing by political parties: the case of the United Kingdom. *Political Science*, 75(1), 25-46.
- Pilet, J.-B., Steyvers, K., Delwit, P. & Reynaert, H. (2006). Participatory and direct democracy at the local level. DIY-politics as a cure for all democratic problems? In P. Delwit, J.-B. Pilet, H. Reynaert & K. Steyvers (Eds.), *Towards DIY-politics. Participatory and direct democracy at the local level in Europe* (pp. 347-359). Vanden Broele.
- Poguntke, T., Scarrow, S. E., Webb, P. D., Allern, E. H., Aylott, N. van Biezen, I., Calossi, E., Lobo, M. C., Cross, W. P., Deschouwer, K., Enyedi, Z., Fabre, E., Farrell, D. M., Gauja, A., Pizzimenti, E., Kopecký, P., Koole, R., Müller, W. C., Kosiara-Pedersen, K., Rahat, G., Szczerbiak, A., van Haute, E. & Verge, T. (2016). Party rules, party resources and the politics of parliamentary democracies: How parties organize in the 21st century. *Party Politics*, 22, 661-678.
- Poitras, J. (2009). What makes parties trust mediators?. *Negotiation Journal*, 25(3), 307-325.
- Qvortrup, M. (2014). *Referendums Around the World. The Continued Growth of Direct Democracy*. Palgrave Macmillan.
- Qvortrup, M. (2018). Introduction: Theory, Practice and History. In M. Qvortrup (Ed.), *Referendums Around the World* (pp. 1–18). Palgrave Macmillan.
- Qvortrup, M., O’Leary, B., & Wintrobe, R. (2020). Explaining the Paradox of Plebiscites. *Government and Opposition*, 55(2), 202-219.
- Renson, T. (2017). Van droom naar daad: de democratie in de Dorpsstraat. In H. Reynaert (Ed.), *Veranderende lokale besturen voor en door de mensen?!* (pp. 13-23). Vanden Broele.
- Rinscheid, A., & Udriș, L. (2022). Referendum Campaigns in Swiss Energy Policy. In P. Hettich & A. Kachi (Eds.), *Swiss Energy Governance: Political, Economic and Legal Challenges and Opportunities in the Energy Transition* (pp. 283–312). Springer International Publishing.
- Rojon, S., & Rijken, A.J. (2021). Referendums: increasingly unpopular among the ‘winners’ of modernization? Comparing public support for the use of referendums in Switzerland, the Netherlands, the UK, and Hungary. *Comp Eur Polit*, 19, 49–76.
- Rogerson, P. (2019). *Statistical methods for geography: a student’s guide (5ed.)*. Sage Publications Limited.
- Rose, R., & Weßels, B. (2021). Do populist values or civic values drive support for referendums in Europe?. *European Journal of Political Research*, 60, 359-375.
- Rosenstone, S.J., & Hansen, J.M. (1993). *Mobilization, participation, and democracy in America*. Macmillan.
- Sairambay, Y. (2020). Reconceptualising political participation. *Human Affairs*, 30(1), 120–127.
- Schaap, L., & Daemen, H. (Eds.). (2012). *Renewal in European local democracies: Puzzles, dilemmas and options*. Springer Science & Business Media.

- Schaap, L., Hendriks, F., Karsten, N., van Ostaaijen, J., & Wagenaar, C. C. L. (2019). Ambitieuze en ambivalente vernieuwing van de lokale democratie in Nederland. *Bestuurswetenschappen*, 73(2), 47-69.
- Schäfer, A., & Schwander, H. (2019). Don't Play If You Can't Win: Does Economic Inequality Undermine Political Equality? *European Political Science Review*, 11(3), 395–413.
- Schattschneider, E. E. (1942). *Party Government*. Farrar and Rinehart.
- Schneider, G., & Weitsman, P. A. (1996). The punishment trap: integration referendums as popularity contests. *Comparative Political Studies*, 28(4), 582-607.
- Seawright, D. (2013). 'Yes, the census': The 2011 UK Referendum campaign on the Alternative Vote. *British Politics*, 8(4), 457–475.
- Setälä, M. & Schiller, T. (2012). *Citizen's Initiatives in Europe: Procedures and Consequences of Agenda-Setting by Citizens*. Palgrave Macmillan.
- Setälä, M. (2009). Introduction. In M. Setälä & T. Schiller (Eds), *Referendums and Representative Democracy. Responsiveness, accountability and deliberation* (pp. 1-10). Routledge / ECPR.
- Smith, J. (2021). Introduction. In J. Smith (Ed.), *The Palgrave Handbook of European Referendums* (pp. 1–25). Springer International Publishing.
- Sudulich, L., Trumm, S., & Bridgewater, J. (2020). Parliamentary representation: a cross-national study of candidates' views. *Parliamentary Affairs*, 73(3), 522-542.
- Stevellink, S. A. M., & van Brakel, W. H. (2013). The cross-cultural equivalence of participation instruments: a systematic review. *Disability and rehabilitation*, 35(15), 1256-1268.
- Studebaker, B. (2022). Legitimacy crises in embedded democracies. *Contemporary Political Theory*, 1-21.
- Thompson, N. (2018). The role of elected representatives in democratic innovations. In S. Elstub, & O. Escobar (Eds.), *Handbook of democratic innovation and governance* (pp. 255-268). Edward Elgar Publishing.
- Torring, J. & Ansell, C. (2017). Strengthening political leadership and policy innovation through the expansion of collaborative forms of governance. *Public Management Review*, 19 (1), 37-54.
- Uiterkamp, T.S. & S. Fletcher, S. (2016). *G1000 Amersfoort*. Participedia.
- Uitermark, J., & Duyvendak, J. W. (2007). De kloof dichten met straatburgerschap. *AGORA Magazine*, 23(5), 31-34.
- Urbainati, N. (2006). *Representative Democracy: Principles and Genealogy*. University of Chicago Press.

- Van Biezen, I. (2012). Constitutionalizing party democracy: the constitutive codification of political parties in post-war Europe. *British journal of political science*, 42(1), 187-212.
- van Biezen, I., & Poguntke, T. (2013). The decline of membership-based politics. *Party Politics*, 20(2), 205–216.
- Van Damme, J., Schram, F. & Brans, M. (2012). Participatie: *What's in a name? Een multidisciplinaire kijk op maatschappelijke participatie*. Vanden Broele.
- Van den Wijngaert, M. (2001). De volksraadpleging van 12 maart 1950. In F. Fleerackers (Ed.), *De Re Ferenda: Een meta-juridische conflictanalyse van het referendum* (pp. 131-144). Brussel: Larcier.
- van Deth, J. (2001). Studying Political Participation: Toward a Theory of Everything? Geraadpleegd via https://www.researchgate.net/profile/Jan-W-Van-Deth/publication/258239977_Studying_Political_Participation_Towards_a_Theory_of_Everything/links/0deec5278acbb80331000000/Studying-Political-Participation-Towards-a-Theory-of-Everything.pdf
- Van Dijk, J. J., & Van Asselt, E. J. (2016). Het CDA als moderne en open netwerkpartij. *Christendemocratische Verkenning*, 2, 14-16.
- Van Goethem, G. (1999). Gaston Eyskens tussen koning en regent. België 1949-1950, een sleuteljaar. *Revue belge de Philologie et d'Histoire*, 77(4), 1289-1290.
- van Steenberghe, J. (2022). Referendum als uitweg voor Vlaamse onafhankelijkheid? Een internationaalrechtelijke en grondwettelijke analyse. *Nieuw Juridisch Weekblad*, 457, 158–172.
- Van't Riet, J., & van Stekelenburg, A. (2022). The Effects of Political Incivility on Political Trust and Political Participation: A Meta-Analysis of Experimental Research. *Human Communication Research*, 48(2), 203–229.
- Verba, S., & Nie, N. (1972). *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. Harper & Row.
- Vetter, A. (2009). Citizens versus Parties: Explaining Institutional Change in German Local Government, 1989-2008. *Local Government Studies*, 35(1), 125-142.
- Vlaamse Overheid. (2022). Meer mobiele gemeente/stad. Geraadpleegd op 5 maart 2024, van <https://www.vlaanderen.be/meer-mobiele-gemeente-stad>
- Walker, M.C. (2003). *Strategic Use of Referendums: Power, Legitimacy, and Democracy*. Palgrave Macmillan.
- Wauters, B., & Kern, A. (2022). *Burger en Bestuur*. Acco Learn.
- Wauters, B., Verschuere, B., & Valcke, T. (2020). Combining the best of both worlds? Party members and citizens' initiatives in Belgium. *Citizenship Studies*, 24(6), 825–845.

- Westheimer J., Kahne J. (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*, 41(2), 237–269.
- Whiteley, P. F. (2011). Is the party over? The decline of party activism and membership across the democratic world. *Party Politics*, 17(1), 21–44.
- Wirth, W., Matthes, J., Schemer, C., Wettstein, M., Friemel, T., Hänggli, R., & Siegert, G. (2010). Agenda Building and Setting in a Referendum Campaign: Investigating the Flow of Arguments among Campaigners, the Media, and the Public. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 87(2), 328-345.
- Zukin, C., Keeter S., Andolina M., Jenkins K., Delli Carpini M. X. (2006). *A new engagement? Political participation, civic life, and the changing American citizen*. Oxford University Press.